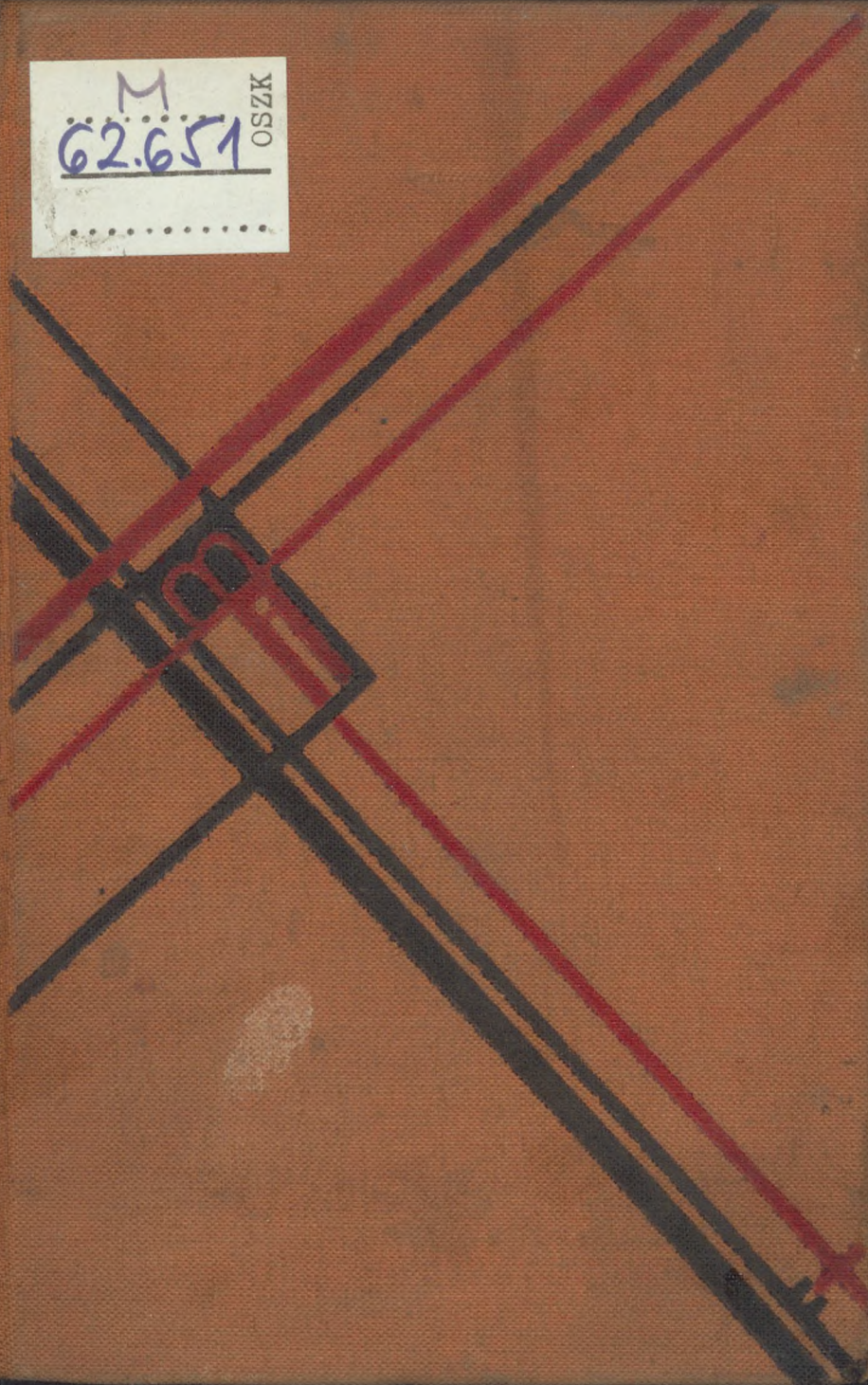

KEY
OR
G
OF

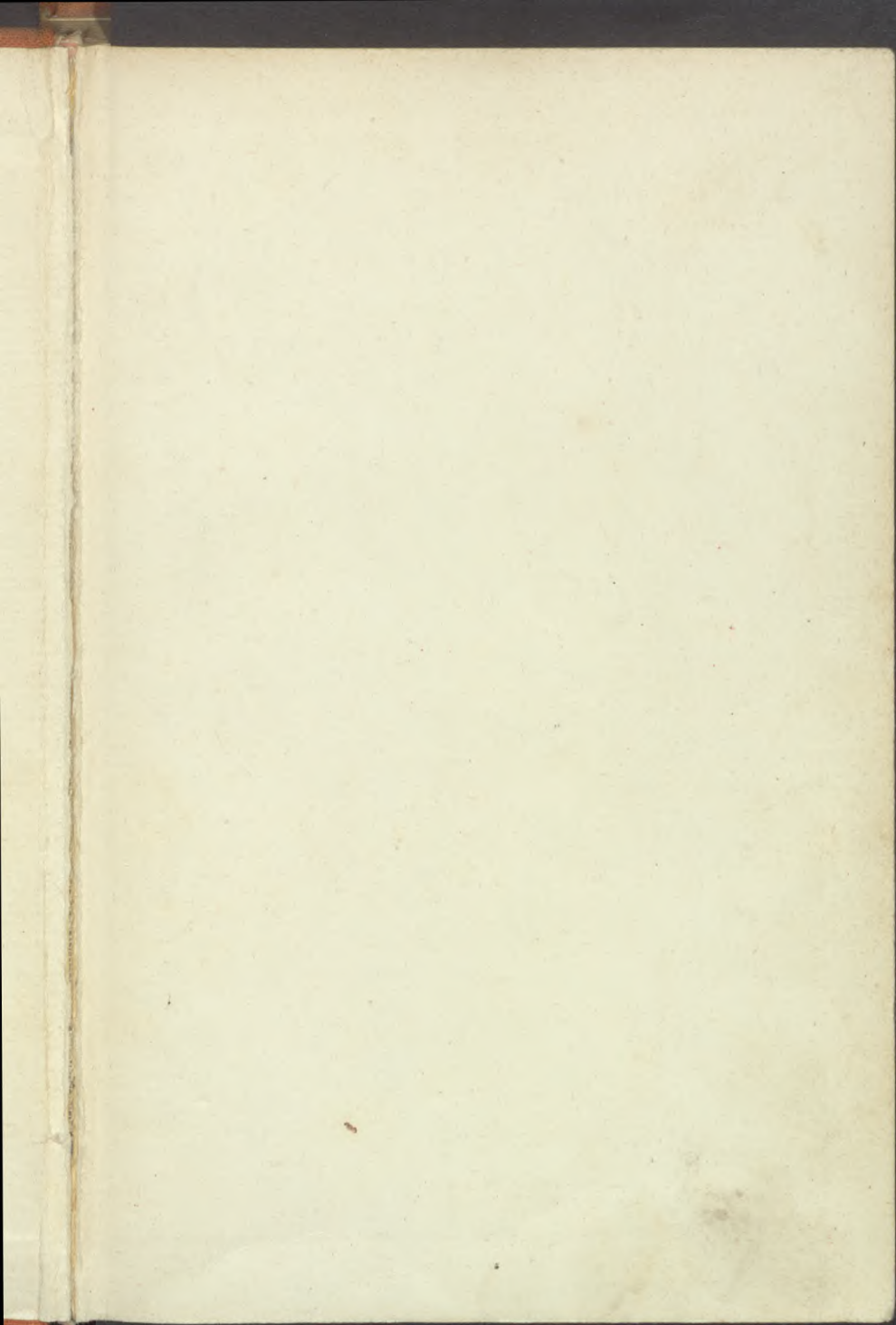
M
62.651

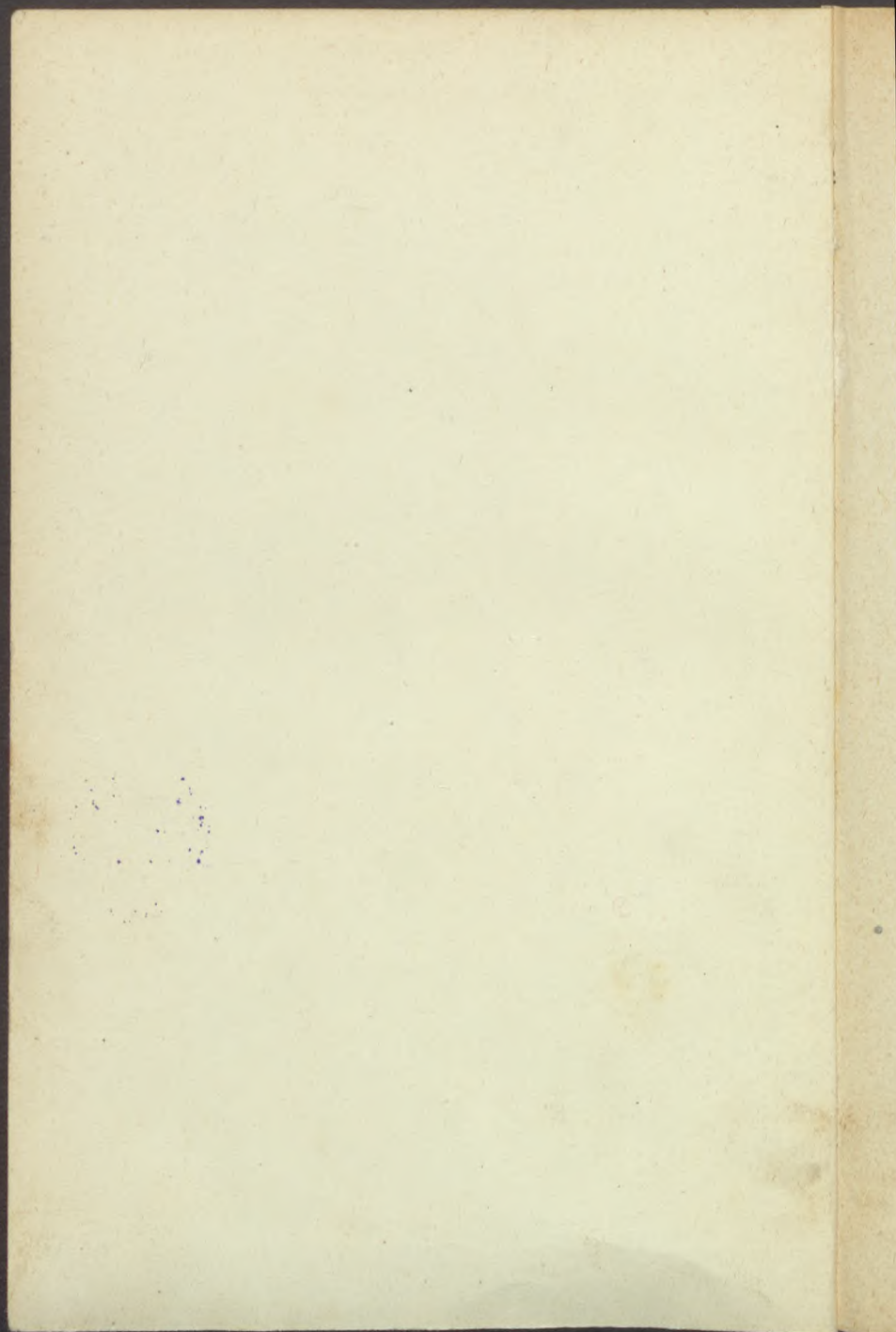
OSZK

.....

Karoly Nagy Karoly J

TÉREY SÁNDOR

*

BERG KRISTÓF
LELKIISMERETE

REGÉNY

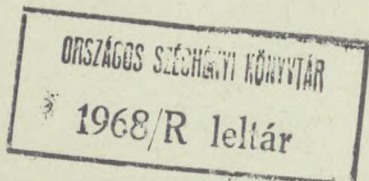
FRANKLIN-TÁRSULAT KIADÁSA, BUDAPEST

Ebből a könyvből készült : 1—120 példány
gáborjáni Szabó Kálmán 7 fametszetével ;
az 1—20 példány merített papíron bibliofil
kiállításban, az író kézjegyével.

*

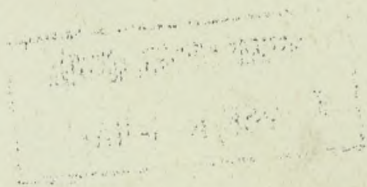
Minden jogot, a fordítás jogát is fenntartjuk.

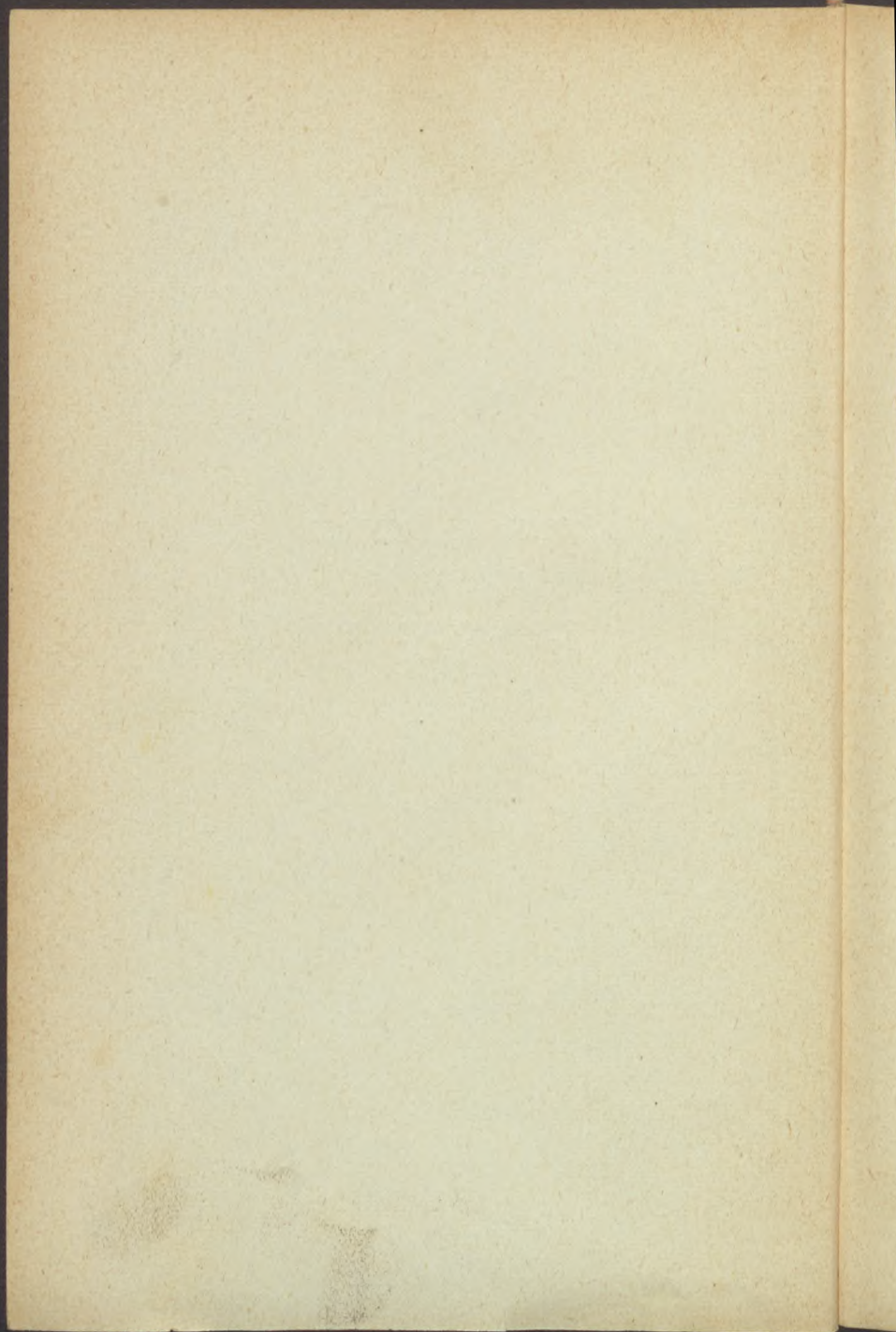
M 62.651

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDAI

ÉDESANYÁKNAK
AJÁNLOM
EZT A KÖNYVET.

I.

Nehéz léptek döngtek a kapugátdorban. A kutya az udvaron vakkantott egyet. A szomszédból dühösen felelt rá egy másik. A felázott földön galambok lépkedtek óvatosan, a pocsolyákon átvették magukat egy szárnyrebbenéssel. A tűzifarakás tövében kis fiú ült, ölében könyvvel. Az ismerős léptek zajára becsapta a könyvet. Két kis csirke a veteményes ágyból, mint megriasztott tolvajok, ijedten rohant a bokrok alá. A fiú ránézett barna harisnyájára, a harisnya kétségbeejtően lyukas volt. Megnézte kezeit is: újabb karcolás a kezefején! A ruhája fűrészpores lett, sebtében lekefélté.

Vajjon apa megnézi-e a cipőmet? Ismét lyukas a talpa.

Bement a konyhába, zömök testén megfeszült a ruha. Kis húga a tűzre tett, teljes erővel fújta a tüzet: a megázott fa nehezen gyulladt. Édesanyjuk, sovány, szőke asszony, becsapta a tűzhely kis vasajtáját, felnézett a konyhaórára — a mutató már jóval túl volt a delen. Elhúzott egy lábost a lyukról, besietett a szobába.

Mire Berg Ádám a kaputól a házba ért, már fel volt térítve. Morgott valamit a bajusza alatt, kalapját ledobta az ágyra. Elrántott egy széket az asztaltól, leült és mereven maga elé nézett. Két nagy ránc ült szemöldöke felett, szeme alatt két oldalt megtüremlett bőre, ami öregítette az arcát.

Az asszony félénken megkérdezte:

— Tálalhatok?

— Felőlem — vetette oda a férfi, kissé engedve, mert mindig tetszett neki, hogy tart tőle a felesége.

A két gyerek besompolygott, a fiú kezét csókolt apjának, a lány elébe állt, azt mondta:

— Kisztihand — és felkapaszkodott a kis székre.

Szótlanul kanalazták a levest. Az asszony tudta, nem jó kérdezni az urát, hadd hűljön a mérge.

Amíg a kanalat szájához emelte, az urára nézett, ki maga elé bámult összevont szemöldökkel. Mikor üres lett a tányérja, oly erővel tette le a kanalat, hogy a kések, villák felugrottak és összezörrentek a poharak.

— Vajjon mi baja lehet? — tépelődött az asszony, míg a főzeléket tálalta a konyhában. Uram Jézus! Csak legalább tudnám! Felijedt, mert bent csattanást hallott, aztán gyereksírást, a fiáét. Az ajtó félig be volt hajtva: lábával előretolta, mert két kezében fogta a tálat.

— Agyonváglok — kiáltott a férje. — Nem megmondtam, ülj rendesen az asztalnál! A fiú rémülten nézett anyjára, aki szeme intésével elhallgattatta. Amint vége volt az ebédnek, a gyermekek elmondták az asztali áldást, hadarva, hibát ejtve apjuk szigorú nézése alatt és fellélegezve szöktek ki a kertbe.

Odabent az asszony várt. A maga baja is nyomta. Délelőtt Krisztina, az ura vénkisasszony néneje, aki Berg Ádámot nevelte és taníttatta, jött látogatóba. A néni nem szívelte az asszonyt. Vércseszemekkel nézett szét a háztartásban s mindig összeszedett valami kivetni valót. «Lujza nem elég erélyes, — mondta éles vékony hangján, — szegény, hol is tanult volna gyereket nevelni!» — Most is összekapott Lujzával, megfenyegette, hogy bepanaszolja Ádámnak. Miért is haragudott meg? Igen! Azzal kezdődött, mi legyen Kristófból, ha felnőtt. Krisztina néni iparosnak szánta...

— Szedj le már — szólt Berg Ádám s hangja úgy hallatszott, mintha rozsdás lakatot nyitogatnának.

Lujza kihordta az edényeket, levette a fazék

forró vizet a spórról s beletette a tányérokat, az evőeszközöket... Krisztina azért akarja, hogy iparos legyen a fiú, mert a nagyapja és a dédapja is az volt. Van olyan becsületes foglalkozás, — mondta — mint egész nap gazemberekkel egy levegőt szívni. Ha ezt az ura hallotta volna! De nem mondja meg neki. Vajjon ki bosszanthatta fel? Valamelyik fegyenc? S hallani vélte Krisztina éles hangját: «Talán azt szeretnéd, hogy püspök legyen belőle, hiszen ruhára valóra sem telik nektek! Persze! mikor én fiatal voltam, hajnalig varrtam, fogamhoz vertem a garast és nemcsak Ádámot, de még egy-pár gyermeket fel tudtam volna nevelni, de te itthon ülsz ölbetett kézzel. Miért nem dolgozol? a munka nem szégyen.» Dolgozni... de hogyan ért volna rá? Mikor? Háztartás, melyről egy férfi se tudja, mi az, csak a készre jönnek, ezer apró dolog reggeltől estig...

Bement, mert tudta, az ura szereti, ha dühét kifújta, a napi eseményeket elmesélni pipa közben. Már hallotta is a hangját: — «Mit szöszmötölsz künn olyan sokáig?»

Felterítette az asztalra a viaszkos vásznat.

Ádám pipáját bökdöste. Fekete, szúrós szemeivel belenézett a pipa torkába. Vereses szemöldökei majdnem összeértek. Nagy darab ember volt, hosszú karokkal, erős lábakkal. Mikor kabátját felvette, szűk lett neki a szoba.

— «Nincs kutyább hivatal, mint a börtönőre — kezdte. Minden cafat beletörli a lábát. Bolond is voltam, mikor otthagytam a katonaságot.» — Lujza alig észrevehetően összeharapta a száját; őmiatta tette.

— Az az akasztófárávaló 14-es csinált ma is galibát. Hol az étel nem jó neki, hol a sétát kevesli. A felügyelő úr neki ad igazat. Olyan alázatos, sunyi képet tud vágni, mintha kettőig se tudna számolni. Már a mult hét óta csak úgy kísétál az

irodából, cigarettázik a folyosón, aktákat visz be a bíró urakhoz. Hiába mondom : egyszer csak megszökik — a felügyelő úr kinevet. Néha bíró úrnak szólítják a parasztok a folyosón. Ő meg szóba áll velök, tanácsokat ad nekik. Mi lesz a világból, ha így bánnak az ilyen gazemberekkel? Az irodában vászonújjast húz fel, mint az írkokok, urizál, nem szeret dolgozni.

A pipa végre szelelt és Berg megnyugodva folytatta :

— Szép írása van, az bizonyos. Azért is ítelték el, valami iratot hamisított. Mert községi írkok volt, meg ilyen szőrmentén bánnak vele, hát nagyon elbízta magát.

— Ma reggel nem akart lemenni az irodába. Hozzá voltam szokva a rigolyáihoz, azt hittem, lusta felkelni vagy tréfál. Bementem és felrántottam az ágyról :

— Aló mars irodába, adta lustája! — Igazán, nem is bántottam. Hát nem elkezdett lármázni : «Ő nem kutya, nem tűri, hogy megüssék, ha még oly szerencsétlen is.» Ordított, összeszaladt a fogház. Bajomra a fogházigazgató épp akkor mutatta meg a helyiségeket a fiatal ügyész úrnak, akit most helyeztek ide. A nagy lármára odajöttek. «Mi történik itt Berg?» — kérdi az igazgató úr.

— Semmi kérem, a 14-es nem akar lemenni. Az meg egy szál ingben ott ugrál a cellában, köhög, panaszkodik és jajgat, mint akinek a bőrét nyúzzák. Lágyszívű egy ügyész, mindjárt orvosért küldött. Képzeld, milyen szerencséje volt a disznónak. Azt mondta az orvos úr, heptikás. Rabkórházba küldték. Engem lehívtak az irodába, az ügyész úr rám-riakodott, megtiltotta, hogy tegezzem a foglyokat és ha még egy ilyen panaszt hall, nem fog a figyelmeztetésnél maradni. Majd szétvetett a düh, de nem szóltam egy szót sem, csak kimentem. Szerettem volna megfojtani a nyomorultat. Nekem mon-

dani illet, aki húsz éve szolgálom az államot! Amikor költöztették, meghajolt a felügyelő úr előtt, azt mondta, örül, hogy megszabadul ettől a lyuktól és a nem neki való társaságtól. — Lyuknak merte nevezni a mi börtönünket! — Ezeket a szép, tiszta cellákat, melyekben öröm lakni! — Ökölbe szorította a kezét, rávágott az asztalra.

Az asszony bólintott a fejével, igazat adott az urának. Aztán ott ültek még egy darabig egymással szemben, az asszony egy harisnyán babrált, Ádám elővett egy párnapos újságot, az ügyészi irodából kapta kölcsön. Legelőbb a napi híreket böngészte, azok között is a bűneseteket és meglegedetten mormogott, ha a tetteket sikerült elcsípní.

Lujza miről beszélt volna? A gyermekek csínyjeiről? A baromfiudvar újdonságairól? Mindezek nem érdekelték az urát, asszonyi dolgok voltak, legyintett a kezével és elhallgattatta. Lujzának néha eszébe villant, hogy valamikor másképp volt, olyan régen, hogy talán csak álmodta. A fiatalágukat mind a ketten rég elfeledték. Néha az asszony érezte, hogy nem jól van így, hogy nem a maga életét éli. A tárgyak fölébe kerekedtek és azt kell tenni, amit azok akarnak: hajnali felkelés, az udvar, a jószágok, az ura ruhái, takarítás, ebéd, veszekedés a gyerekek miatt, foltozás, vacsora, lefekvés. Nem bírt kivergődni az üres körforgásból. Az egész házasság nem volt más, mint megszokott rend. Lujza mindent rendben tartott, a bútorokat, a ruhákat, az egész házat; végül lakásuk olyan volt, mint az ura rezidenciája abban a nagy épületben, melyet törvényszéknek hívtak. A bútoroknak nem volt szabad helyükről elmozdulni, a függönyöknek egy ráncsal többet vetni és forradalom volt, ha egy pohár eltört. Mindez olyan megszokottá lett, hogy a pihenést Lujza úgy érezte, mintha valakitől ellopta volna.

Egyszer, fiatalházas korukban kezét emelt rá az

ura. Az asszony felkapta magát, visszament a városba és a régi könyvével beállt szobalánynak. Két hónap múlva tudta csak hazacsalogatni Ádám.

A rákövetkező hét volt a legszebb Bergné életében. Visszajövet csak ketten ültek a vasúti fülkében. A hegyek bemosolyogtak a kocsi ablakán, a töltés oldala tele volt szekfűvel, nefeletsszel. A hegyi folyó oldalán zakatolt a vonat, a nagy kanyarodó előtt élesen sípolt, a túlsó oldalon a völgyben látni lehetett a kis város messziről csaknem egyforma házait, egy nagy zöld foltot, a templomkertet és a templom két nagy, fehér tornyát. A levegő nehéz, édes fűszeres volt. Ádám ölébe vette Lujzát, bajuszával csiklandozta a nyakát, amíg felkacagott. Néha megpróbálta azután is, tudna-e úgy kacagni, hallotta is a nevetést messziről, mint távoli harangszót, de utánózni nem tudta többé. Vajjon más asszonynak is ez az élete? — kérdezte magában, mert mindaz a gyöngédebb, finomabb, amit magával hozott, csak oly sürgősséget, haszontalan dolog volt, mint a porcellán-pelikánok az üveges szekrényben. Ám azokat, egyik-másik tisztne ajándékát, még elővehette, letörölgette, de emlékezete fiókjából már elővenni sem tudta azokat az érzéseket. Elmult, eltűnt, nyoma sem maradt.

Az volt a legnagyobb baja, hogy sokat volt egyedül.

Azért szerették egymást, ha szerelemnek lehet nevezni ezt a szabályozott együttélést.

Berg, bár nem vallotta be, hogy a felesége okosabb nála, minden fontosabb ügyben kikérte a tanácsát. «Hát te mit szólnál hozzá?» kérdezte odavetve és ha a felesége nézetét követte, magában meg volt győződve, hogy az csak az övének mása. Lujza rájött erre az ügyeskedésre, de vigyázott, hogy Berg fölénye megmaradjon.

Lujzát, aki «német lány» volt a kapitány gyermekei mellett, Berg őrmester a kapitánynétól kérte

meg. Azok ajánlották be fogházörnek, mert Lujza nem akart a kaszárnyában maradni. Nem szerette a pletykás, cicomás, bőbeszédű őrmesternéket.

A legnagyobb baj mégis az volt, hogy Berg a gyerekeivel sehogy se tudott összeférni. Mintha hivatali tekintélyt akart volna előttük tartani, katonás hangon kommandírozta őket s a gyöngédség semmi jelét se mutatta; örökösen talált rajtuk kivetni valót. A börtön levegőjéből hozta magával ezt a szigorúságot. Családját is valahová az ártatlanok és a vizsgálati foglyok közé osztotta be magában. A rabokat sem vette emberszámba. Valami megvetéssel vegyes lenézéssel bánt a megbélyegzettekkel, keresztülnézett rajtuk. Nem is gondolt arra, hogy élő lények. Csak azt vigyázta, rend legyen, fegyelem. Nem jutott soha eszébe, hogy mennyi kínos és szégyenteljes van abban, amit börtönfegyelemnek hívnak. Lépten-nyomon éreztették a foglyokkal, hogy nem rendelkeznek önmagukkal. Aki katonák voltak közülök, megszokták a fegyelmet, azok először jól is érezték magukat, megszűnt az önmagukkal szemben való felelősség érzése, nem kellett gondolkodniok, mindent előírtak, mindent parancsra kellett cselekedniök. Csak azután jött a rettenetes érzés: éhség a szabad levegő után. Az intézkedő akarat, mely ellentmondást nem tűrően parancsolt, itt is megvolt, de nem foglalkoztatta eléggé a testet és túlságos sok szabad időt engedett a gondolatoknak. Mert csak a gondolat volt szabad s a hosszú magányos órákban az is megtanult gondolkodni, aki sohasem törődött az életével. Akiikre rá voltak bízva, azok rubrikálták és számon tartották őket, mikor jöttek be, mikor jár le a büntetésük. Egyénileg nem törődhetek velük. Talán a legjobb akaratú is úgy bánt velük, mint a fertőző beteggel. Ki ért volna rá azon tépelődni, mit éreznek, mit élnek, mit gondolnak, mit gyötrődnek? S ez volt a legjobb, amit tehettek, mert végiggondolni,

hogy a társadalom, mely védekezésből büntet, maga az oka a legtöbb bűnnek, époly idegölő lett volna, mint a csillagok rejtelmességét kutatni, vajjon hol van végső határa a világnak.

Ádám, leltározója és rendőre egy csoport rabnak, pontosan elvégezte a dolgát, gépiesen, kifogástalanul, mint egy felhúzott óra. A paraszti sorból a katonaság kifaragta, nem finomra, csak oly durván, mint a falusiak a botot, görcsösre, erősre. A börtön-örtség sem csiszolt az első faragáson, sőt megkeményítette a görcsöket. A foglyok nem szerették, tudták, nem lehet vele packázni, de elősmerték, hogy nem tesz kivételt. Csak az úri gonosztevők iránt viseltetett különös ellenszenvvel. Benne volt a paraszt ösztönös gyűlölete az úr iránt, aki nem a két kezével dolgozik, hanem egész nap ír, beszél vagy olvas, szóval haszontalan és tétlen dolgokkal foglalkozik. Úgy tetszett neki, hogy az úri foglyok átlátnak rajta, tudják, hogy csak a katonaságnál tanult meg írni-olvasni és talán kinevetik a háta mögött. Úgy beszéltek vele, amint odakint megszokták, mintha egy nagy szálloda portása lett volna: bizalmaskodva, néha félvállról. Ez ingerelte legjobban, a bizalmaskodás. A rabok százszor jobban, mint odakint a szabad életben, megvonták a társadalmi határokat, jobban ügyeltek a rangkülönbségekre, halálra bántották magukat, ha vélt osztályukból egy lépcsővel lejjebb dobták őket. Ádám ezt nem bírta megérteni, de a felesége valami ösztönszerű szánalmat érzett a lecsúszottak iránt és nem győzte Berget inteni, hogy bánjon jól velük, mert azok sokkal szerencsétlenebbek más embereknél.

A gyerekek dolgába azonban Ádám még ennyi beleszólást sem engedett, elve volt, hogy akit kiskorában nem fognak szigorúan, rossz sorsra jut. Egy jóviseletű rabra talán vetett egy barátságos pillantást, gyerekei sohse tudták, mit érez irántuk, sohse

kaptak egy gyöngéd szót tőle. Nagy kegy volt ha egyszer, jókedvében felkapta s feldobta őket a levegőbe, akkor is reszkettek a félelemtől.

Az ebéidő letelt, Ádám felhúzta kabátját: a lila parolin ezüstcsillagok ragyogtak. Megcsókolta feleségét és visszament hivatalába. Katonás, erős lépései most is felverték az udvar csendjét. Lujza fehérneműt javított, a csirkék vidám örvendezéssel jelentették, hogy szemet találtak, a galambok begyesen sétáltak az udvaron. A tűzifarakás mellett Kristóf a betűket magyarázta a kis húgának. Szekerék robogtak, tót kocsisok fuvarozták a nagy szálfákat az erdőkből és elnyujtott hangon, szinte énekelve káromkodtak. A polgármester úr hazament ebédelni: egy óra volt.

II.

Igazán nem lehetett mondani, hogy Kristóf szép fiú lett volna. Ezt még az anyja sem merte volna megkockáztatni, holott az anyáknak ősi joguk gyermeküket mindenki másénál szebbnek és okosabbnak tartani. Homloka és szemöldöke íve hagyján, — volt benne valami anyja finomságából, ugyanaz a fehér, nem túlságos magas, csontos homlok, majdnem összeérő szemöldökök — de míg az asszonynál a szemöldökök tömött haragos ívét enyhítette a szemek tiszta kéksége, mint sűrű sor fenyők mögött a tengerszem, Kristófnál barna, sötét pillantású szemek ültek mélyen a szemöldök alatt, haja benőtt a homlokába. Az arc többi része eltagadhatatlanul apai örökség volt, különösen az áll, a száj, erős rágó izmokkal, ami, ha evett, valami vad kifejezést adott az arcának. Kezei is hosszúak voltak, mint az apjáé s az egészben valami alatomosság, ami első pillanatra ellenszenvenné tette. Ez az ellenszenv csak akkor szűnt meg, ha a fiú elmosolyodott: ez a mosoly drága anyai örökség

volt, leírhatatlan ellentéte az arc vadságának. Kristóf később rájött erre a hatásra, használta és visszavetelt vele, ha azt akarta, hogy sajnálják.

Nem érték rá törődni vele. Lujza nem értett hozzá, hogy kell gyerekkel foglalkozni, figyelmét lekötöni, játékot kitalálni. Nem játszott velök. Ki ért rá ily gyerekséggel tölteni az időt? Vasárnap, mint édesanyja valamikor, ő is mesélt nekik. Szegényes kincstár volt: a gyerekek mindig ugyanazt a három- négy mesét hallották. Ha Lujza szórakozott volt, el is felejtette javát: Gertrud zökkenett helyre a kisiklott történetet. Kristóf magára hagyva, megszokta, hogy saját gondolatait fűzze játékká. Szerette a rejtett zugokat; az összenőtt sövényen túl, két szilfából, melynek ágai összeborultak, rejteket csinált fönt magának, hová egy pillanat alatt elbujhatott. Ha így látta valaki esténként, amint zömök testét keze egy lendítésével felhúzta a magasba, okvetlen valami vadállatra gondolt volna.

Az udvar végén, a fásszínek között volt egy félszer, melyben mindenféle ócska holmit tartottak. Ez volt a legkedvesebb búvóhelye. Idehordták az elrepedt talakat, üvegeket, santa székeket. Eltört fiókoszekrények támaszkodtak a falhoz, mintha féltek volna, hogy nem tudnak lábukon megállani. Az egyik komód ajtaján még látszott a finom berakás nyoma: gyermek ült egy óriási fa alatt, kezében horoggal, a horgon hal fickándozott, a fa ágai között kígyó tekergőzött és félszemmel a halra sandított.

Kristófnak, ha soká nézte, úgy tetszett, hogy a kígyó megnyúlik, megmozdítja fejét, kitátja a száját és bekapja a halat. Ilyenkor mindig halkán elsikította magát és a kígyó ijedten húzódott vissza. Máskor álmodta, hogy a kígyó gyűrűi lesiklanak a fáról és rátekergetnek a derekára. Alkonyat után nem is volt tanácsos *egyedül* tanyáznia a kamrában. De nyáron, mikor a pókhálós ablakon besütött a

nap s tenyérrel lehetett felfogni a fényt, mely az újjak közt vérvörösen tört át, jó volt elüldögelni, régi, gótbetűs képeskönyvekben lapozni. Dédapja könyvei, levelei voltak, aki, mint anyjától hallotta, Thüringiából származott el a Szepességbe, vászon-szövő mester volt, szép vagyont szerzett, de aztán rossz fát tett a tűzre, talán börtönt is ült. A család azóta nagy szegénységben élt. Mesteremberek voltak vagy még alacsonyabb sorsban tengődtek. Az egyik Bergnek kis kocsmája volt egy faluban, nagykalapú tótoknak mérte a pálinkát, hosszú fekete köpenyes zsidókkal alkudozott. Egy másik Berg hajdú volt a vármegyeházán, de nem tudott se németül, se tótul egy szót se már. Ha Berg Ádáménál kifogyott a pénz a hónap vége felé, biztos, hogy a nagyapa került terítékre, a «verfluchter Saudieb», aki elpredálta a családi vagyont. Az ócska lomok közül Lujza kihalászott pár imádságos és képes könyvet, a «Reinecke Fuchs»-ot, a kis fiú legjobban ezeket a meséket szerette. Az udvar végében, kegyelemkenyéren, egy öreg asszony lakott, akit a házzal együtt «vettek», s a kontraktus szerint holtig el kellett tartani. Segített a ház körül, játszott a gyerekekkel. Sok mesét tudott. Kísértetek jártak az udvaron, levágott fejét hóna alatt tartotta egy vitéz, Megölő János talán a kiserdőben tanyázott, tetszhalottak keltek fel éjjel a sírjukból. Éjjel néha nem bírtak aludni a gyermekek, a rémülettől vacogott a foguk. Sokáig komolyan hitték, hogy az állatok beszélnek, de csak éjszaka, mikor az emberek alsznak. Este minden árnyékban farkast láttak: kilopták a ketrecekből a baromfit, magányos gyaloglókat is megtámadtak. Majd tolvajokat véltek látni, mert apjuk sokat beszélt a foglyokról. Egyszer hangoosan elkiáltotta magát Kristóf:

— Tolvaj! — és mert a szomszédban épp akkor lopták el az ablakba kitett szőnyeget, mindenki faggatta, hogy nézett ki a tolvaj? Kristóf rémül-

ten hallgatta, hogy beteljesült, amit mondott, mint mesékben a kívánság. Mikor veréssel fenyegették, kitalált egy magas, fekete ruhás alakot, akinek pálca volt a kezében. Végül maga is elhitte, hogy a pálcás ember létezik. Megpróbálta másnap a mesék szavaival elővarázsolni a csizmás-kandúrt és nagyot dobbant a szíve, mikor a szomszéd háztetőn méltóságteljesen sétált végig egy macska. Mikor magához akarta édesgetni, felkunkorította a farkát és beszökött a padlás ablakán. Kristóf meg volt győződve, hogy hívására jött, csak nem érti a nyelvét. Mondhatatlan büszkeséget érzett.

Bement a kamarába. Hallgatózott s mikor semmi zajt nem hallott, kihúzott egy fiókot, melyet egészen elrejtett a nekitámasztott pár ócska deszka. Ott tartotta kincseit. Törött zsebkés, üveggolyók, néhány szentkép, ákom-bákommal telemázolt papírok. Hogy más el ne olvashassa, kitalált egy titkos írást, melynek jeleit csak ő ismerte és feljegyezte a csodálatos dolgokat, melyek vele történtek: a tolvaj-kalandot, a csizmás-kandúr eltűnését. Két kereszt azt jelentette, hogy az apja megverte. Berg Ádám kötelességének tartotta, hogy hetenkint egyszer elverje a gyerekeit.

A gyermekek egy szobában aludtak szüleikkel. Este, mikor Ádám hazajött, elmesélte napi élményeit. Kocsmába nem járt, nem illett volna össze a hivatali tekintéllyel — aztán ki tudja: egy verekedés és a kocsmái cimborák börtönbe kerülhetnek, talán tegeznék is!

Kristóf tette magát, hogy alszik és dobogó szívvel figyelt apja elbeszéléseire, melyek annál mesészerűbbek voltak, mert csak egy töredékét értette meg. A többi fantáziájából pótolta. Rablógyilkos rejtőzött a hegyekben, kiből a tótok hőst csináltak, mint Jánosikból. Ez is kirabolta a szekereket, de nem volt osztózó kedve, nem osztogatta szét a rabolt vég vásznakat szegény tót napszámosasszo-

nyok között, sőt nem áttallott jobb híján a havasi legelőkről elhajtani egy-két birkát, ha megéhezett. Nem volt igazi haramia, csak közönséges rabló. Akasztófa vár rá, ha elfogják, statárium van, mesélte Berg. Kristóf emlékezett egy képre, egy vörösruhás, feketehajú, szörnyű nézésű emberre, aki magasra tartja kezében egy lovag levágott fejét, másik kezében a vértől csepegő bárdot. Rémülve bámult maga elé, talán majd apjának kell kivégezni a rablót, ha elfogják? Sőt talán mindennap végez eggyel, különben hogy férnének el annyian a cellákban? Ebédközben elnézte apja erős, vörhenyeges kezét és borzongó kíváncsisággal kereste rajta a vérnyomokat. Később tisztába jött apja foglalkozásával, de még soká nem bírt kezét csókolni s mikor egy nagy verés után bocsánatot kellett kérni, csak arcát dörzsölte apja kezéhez.

Korán megtanulta, hogy az emberek furfangos módon lopnak, csálnak, ölnek, de minden bűnre elkövetkezik a bűnhődés. A lopás kiderül, a gyilkost elfogják és a törvényszék elítéli. Oh, a bírák emberfeletti lények voltak! Ha vasárnap apja sétálni vitte őket, találkoztak egy-egy cilinderes, őszbeborult halántékú, komolyarcú úrral, ki előtt a civilruhás őr mély meghajlással emelt kalapot, odasúgva fiának:

— A főügyész úr, a törvényszéki elnök úr ő méltósága.

A gyermek tudta, hogy ők az élet-halál urai, akikre rámutatnak, azokat börtönbe zárják. A fogoly láncot visel a kezén-lábán, nem mehet ki az utcára, csak szuronyos őrkkel, akiknek szabad rálőni, ha menekülni akar, rabruhát visel és ha rossz, nem kap ebédet és sötét cellába zárják. Nem félt tőlük, sőt valami homályos barátságot érzett irántuk. Bátor emberek voltak; tudták, mi vár rájuk s mégis elkövették a bűnt. Kristóf úgy vélte, nem kis dolog ellopni valamit, amit annyian őriznek; nekimenni

a fegyveres csendőrnek : tetszett neki ennyi vakmerőség. Tudta azt is, mi a szabadság, hallotta, hogy várja anya, feleség, gyermek a szabadulót, sírás és öröm között. Apja, ki mindezt parancsra végrehajtotta, szintén magasabbrendű lény volt, mert annyi emberen uralkodott.

Apjuk úgy rendelkezett otthon, mint a fogházban. Gerti, a kislány, egészen az anyja volt, szótlán, tűrő, de Kristófot konokká és dacossá tették az okatlan ütlegek, az igazságtalan büntetések.

— Könnyű neki verekedni, — gondolta — őt nem bünteti senki.

A bíróság nem tenne ilyet. Sajnálta, hogy nincs törvényszék, mely apját felelősségre vonná, ha egy semmiségen felbőszülve, elrakta. Ha vihar volt és apjukat haza várták, lelke mélyén ott volt a rémülettel visszafojtott kívánság, mi lenne, ha a villám lecsapna, apját találná, mint azt a két tót favágót, kik az erdőben egy fa alatt szénné égtek a villámcsapástól? Fogvacogva hallgatta az égzengést és fellélegzett, ha a jólismert léptekeket hallotta. Síró, nyügös volt, mint apróság, kegyetlen, testvérkéjét kínozó, míg ki nem verték belőle. Egyszer látta, anyja úgy fog meg egy szaladó csirkét, hogy szakajtókosarat borít felébe. Húgával kergetőztek, soká nem tudta elfogni. Végre elbukott egy üres láda mellett. Kristóf, hogy meg ne szökjék, feléjeborította a ládát. A kislány sírdogált, mert félt a sötétben, aztán elaludt. Kristóf hívta, nem felelt, szentül hitte, Gertinek vége van és őt becsukják a börtönbe. Elbujt és csak este került haza, mikor véletlen rábukkantak a nyugtalanul keresett kisleányra. Apja akkor úgy elverte Kristófot, hogy évek múlva is emlékezett rá. Suhogott a korbács és Ádám vak dühében még a felesége kezét is megütötte, mikor ki akarta venni kezéből a fiút. Lujza felkiáltott és a megrémült fiú beleharapott apja kezébe, Ádám elengedte, Kristóf ájultan bukott a földre.

Éjjel volt, mikor magához tért, fejét borogatás hűsítette, anyja ült az ágya szélén és kezét fogta. Nem mozdult, csak forró hálát érzett, mely könnyeket csalt a szemébe, valami jó, édes fájást a szíve körül. Rájött, hogy szereti az édesanyját. Volt már egyszer úgy: Lujza bement a városba egyszer s a két gyerek egész nap hiába várta. Kristóf felkutatta a házat; rájött, hogy hiányzik valamije. Ekkor érezte először, mi az: édesanya. Most reggelre kelve, mikor a nyugodtan hűvös kék szemekbe nézett, elfoszlott a varázs, de ha anyja sétálni vitte, újra és újra érezte a különös, édes szorongást szívében. Mikor anyja keze hozzáért, lehajolt és megcsókolta.

III.

Az iskola az is «odahaza» volt, de atyját tanító úrnak hitták benne. Magas, császárszakállas ember volt, akárcsak Berg Ádám. Kristóf, mikor először oda vitték, halálsápadt lett és ha atya nem fogja szorosan a kezét, elszaladt volna. Fogvacogva ült a második padban, le nem vette szemeit a tanítóról. Annyi rémület és könnyörgés volt a nézésében, hogy a tanító elmosolyodott. Kristóf nem panaszkodhatott, nem bántotta senki, ő törölte le a táblát, sőt vigyázó is volt egy hétig.

Az osztályban egyik oldalon ültek a fiúk, kicsik, nagyok vegyesen, a másik oldalon a lányok. Szegény volt az eklézsia, kevés a gyermek. Szünetekben éppúgy verekedtek a lányokkal, mintha fiúk lettek volna, csak játszani nem szerettek velük, mert mindjárt sírtak. Mikor a tanító úr pálcával a kezében megcsapkodta az asztal lapját, mikor bezárta egyik-másikat, Kristófnak az járt az eszében, hogy a tanító is bíró, csak nincsenek börtönőrei. Arra gondolt, hogy talán később, ha megnő és jól viseli magát, a tanító úr majd rá bízza a büntetése-

ket. Valami édes szédülés-félét érzett, ha erre gondolt: nagy kulcscsomót csörget a kezében, benéz az osztályokba, mindegyikben egy fiú vagy egy leány sírdogál, ő visz be nekik ételt, de nem is kell, hiszen koplálnak. Talán még a tenyerest is ő fogja kiosztani.

Kevésszavú volt az iskolában is, mert megszokta otthon, hogy hiábavaló dolgokat ne kérdezzen. Kíváncsisága így befelé fordult és egyes dolgokról fantasztikus képzeteket szerzett.

Katonásdi volt a legkedvesebb játék az iskolában. Egy század huszárság s egy század gyalogság feküdt a városkában, mindenki róluk beszélt, velük foglalkozott. Játéknak azért is jó volt, mert ebbe nem kellett a lányokat bevenni, akik az iskolaudvar szögletébe húzódva, irigykedve nézték a fiúk harcias felvonulását.

Kristóf közlegény volt, nem bírta tovább felvinni. Még az sem segített, hogy két üveggolyót hozott a «kapitány»-nak, egy nagy, szeplős, vöröshajú fiúnak, aki az ötödikbe járt s hallatlan terror alatt tartotta őket. Kristófit nem szerették. Nem volt rá okuk, csak a gyermekek ösztönös érzésével kerülték, nem bíztak benne. Ha elveszett valami az osztályban, az első pillantás reáesett, ha a tanítónak árulkodott valaki, reagondoltak. Valahányszor kiderült, hogy igaztalan volt a vád, a gyermekek igazságérzetével, mely csakúgy, mint igaztalanságuk, impulzívabb s erősebb a felnőttekénél, mert ösztönös s társadalmi tekintetek nem zavarják, kedvesebbek voltak hozzá, minden játékba bevették, csinyjeikbe beavatták — de rangot soká nem kapott.

Volt azért az örömmek egy-egy pillanata, melyre felnőtt korában is úgy gondolt vissza, mint valami távoli, homályos boldogságra. Az első palavessző, mely nem fekete volt, hanem színes, virágos papírba burkolt, aranycsillagok nevettek a virágok közül. Az egyes betűkkel megismerkedés: néme-

lyiket nagyon szerette, olyan cicomás, tréfás képe volt, hogy nevetni lehetett rajta, másik kisiklott ujjá alól, elgömbült, vagy engedetlenül lefutott a sor alá. Egy torokfájás, édes orvossággal, furcsa lázálmodokkal, a terítőn szivárványos napsugárral, narancssal. Az a hideg s mégis nagyszerű érzés hallotta, az ablak alatt az orvos beszédét, anyja remegő hangját — talán meg is fog halni? Egy elmosódott kisleányarc, akivel elbujtak a bokrok közé s míg a többiek keresték, megcsókolták egymást . . .

A város feletti dombos-hegyes erdőkben régi bányák, beomlott járatok rejtőztek. Ezüstöt, rezet bányásztak itt hajdan, a bányák előtt emeletmagasan tornyosultak a csillámló piritek, rézfényű kristályok; ha beástak az omlatag rakásba, kén nehéz szaga érzett. Egyik bányában abba kellett hagyni a munkát vagy hatvan év előtt, mert víz öntötte el. Pár száz méterre ma is be lehetett menni, a bányafák még tartottak, az út is ki volt deszkázva, de aztán a tárna lefelé haladt s ott csillogott a földalatti tó, melynek mélységét a leghosszabb gombolyag spárgával sem tudták kimérni. Kísérteties hely volt, a boldogtalan szerelmes leányok ide vonultak vissza egy-két napra való elemózsiával — egyik bele is ölte magát a vízbe — ha nem akarták őket választottukhoz adni, míg a kétségbeesett szülők vissza nem édesgették a boldogtalant.

Az egyik bánya előtere majd szoba-magas volt, de a bejárat bedőlt, csak hasmánt lehetett bejutni. Ez volt a vár.

Az erdőben folytak le a csaták, itt harcolt a magyar és a török sereg, fenyőtobozokkal és léckardokkal, itt ástak titkon földalatti vájatokat, hogy felrobbantsák az ellenség «erődeit», mert az győzött, aki be tudott jutni a Várba.

Kristóf mindig előrs volt. Értett hozzá, hogy kell lábújjhegyen, óvatosan előrecsúszni. Zöldes-

barna ruhájában ellopódzott a kiapadt medrekben s negyedosztályos korában, végre, mégis örvezető lett belőle. Zöld szalagot varrhatott kabátja hajtókájára, de csak belőlről, mert a felnőttek még az ilyen ártatlan játékokba is beleszóltak, mintha nem úgy tettek volna ők is, mikor iskolába jártak, mondta Gerson, a vöröshajú vezér. Igen, Gersonnak hívták, ami külön tekintélyt adott neki. Kristóf tűnődött, mindent elhitt, csak azt nem, hogy apja valaha fogósdít, szembekötősdít, métát vagy kifutót játszott volna.

Egyszer cirkusz járt a faluban. Azóta Gerson egy cirkuszi atlétáról mesélt, aki barátja és száz kilót emel fel egyszerre, őt is megtanította erre a tudományra. Egyelőre kijárja a négy gimnáziumot, mert az apja így akarja, de titokban tanulja az atlétamesterséget, a fogait erősíti, mert mint az akrobata, fogaival fel akar emelni egy asztalt. Talán, mikor ebédelnek, otthon. Kristóf tágranyilt szemekkel hallgatta. Ha ő is megpróbálná! Elképzelte apja arcát. De megverni . . bizonyára nem merné többet.

Egy este elment Gersonnal sétálni a barlang felé, mikor az suttogva rászólt: «Vigyázz, most jön erre».

Kicsoda ?

«Valaki» mondta Gerson és Kristófnak úgy tett, izgalom remegett a hangjában. Hiába faggatta, csak annyit tudott meg, hogy ez a «Valaki» (ember vagy állat, sohse tudta meg), a barlangban lakik, mindent tud és rettentő bosszúálló, Gerson nem tudja mért, de szent igaz, Valaki haragszik Kristófra. Zárja be éjjel jól az ajtót-ablakot, mert képes éjjel megfojtogatni egy kicsit. Kristóf nevetett: tréfának vette, mikor Gerson hirtelen számára tette kezét: «Szerencsétlen, mit mivelsz !»

«Hall meg hallja, hogy kinevetted, véged van. Azonnal fekédj le a földre, így nem lát meg.» Olyan

ijedt arcot vágott, hogy Kristóf elhitte. És egész éven át kellett valamivel engesztelni Valakit, pénzzel, cukorral, ceruzával... oda kellett letenni este a barlang egy köve alá. Reggel tényleg nem volt már ott. Álmatlan lett, nyugtalan, a kis házi lopások miatt (mert Gerson egyre jobban követelődött), állandó rettegésben élt, még jobban félt talán apjától, mint «Valaki»-től. Csak az év vége felé, mikor egyszer észrevette, hogy Gerson gúnyos fintorral beszélt róla egy másik fiúnak és mindketten nevetnek rajta (nem vették észre, hogy hallja), akkor jött rá, hogy rászedte. De annyira szégyelte, hogy nem mert szólni senkinek.

Anyja beteg volt pár napig, ezt a szokatlan eseményt nem értette egészen, hiszen az ő betegsége alatt anyja kergette el a lázt, a halált, elbirt velük s most? Nem érzett semmi szorongó félelmet, az az érzés nem veleszületett, mint annyi másban, csak később gazdagodott vele; naiv szülők szívtelennek mondták volna. S jó is volt ez az idő, mert most mindenhová őt küldözgették. Azelőtt nem szerette ezt, mert kizavarta játékaiból. Most gyönyörűség volt kivált a boltból elhozni valamit. Zsákok tele aszaltszilvával, mazsolás láda, piros és fehér promincli cukor; ez volt a mesebeli eldorado, marcipánból és csokoládéból való házakkal, talán valahol a raktár mögött, ott a rizkásahegy, melyen át kell magát enni. A derék boltosné úgy mondta: rizkása.

*

Egyszer öntözősdit játszottak a szomszéd kislányával. Egyik befogta a kerek kút száját, másik kettő forgatta a kereket. A víz vékony sugárban szökött ki. A kerék nagyot lendült, a víz felülről bugyogott alá, merő vizesek lettek. A sikoltozásra anyjuk kijött, jól megrázta őket, aztán a konyhában levetkőztette a kis haszontalanokat, a tűzhely felett kiteregette ruháikat száradni.

Ott kuksoltak félig meztelen s oly érdeklődő kíváncsisággal nézték egymást, mint a földből kibujó gilisztát vagy a macskát, amint kicsinyeit szoptatta. Szerencsétlenségre betoppant Krisztina néni. Már a konyhaajtóban összezsapta a kezeit: Illen istentelenség, no de illet! Nem sül ki a szemetek? Lekanyarította fekete kendőjét s rádobta a két kis leányra. De Lujza, — fordult édeskes hangon hozzá — megrontod őket, az Istenért, ezek már nem gyermekek! Lujza vállat vont: hiszen a két gyerek egy ágyban alszik, minden vasárnap együtt fürdenek a nagy teknőbe, nem érti, micsoda bűn van ebben. Ekkora erkölcstelenség hallatára Krisztina ég felé emelte sovány, eres kezeit. Magában bizonyára imádkozott a bűnösökért. Lujza hamar felöltöztette és kiküldte a gyermekeket. De már későn. Eddig eszükbe se jutott, hogy csodálkozzanak, most azon morfondiroztak, miért bűn fiúnak s leánynak együtt fürödni. Kezdték kérdezősködni az iskolában, a parasztyerekeknél, az ismétlősöknél, akik már táncolni jártak és este ott bujkáltak a legényekkel a sövények mögött.

Krisztina folytatta a feddést. «Mért nem vigyázol jobban a gyerekekre! Lujza, megver az Isten! Úgy nőnek fel, mint a pogányok! Kristófnak nem jó vége lesz! Alig köszön az utcán a taknyos, ha meglát. Talán szegyélli, bezzeg a polgármester úr mindig előre megemeli a kalapját. Ha megnő, majd titeket is le fog nézni!» Ismét visszatért kedvenc ideájához. «Add iparosnak, ha elvégezte a hat elemít. Három év múlva már kereshet.» Lujza hozzá volt szokva ehhez a zsémbeskedéshez; csendesesen megjegyezte, meg kell várni, míg a gyermekek megnőnek, akkor látni, mire van hajlamuk. Krisztina felhúzta az orrát a «hajlam» szóra, esernyőjével bökdöste a konyha pallóját, — jaj, ezért is baj lesz, miért nem tessékelte be mindjárt a nagy szobába! — mintha a hajlam valami féreg volna s el kellene tiporni,

mielőtt elmozdul helyéről. «Engem se kérdeztek, mikor varróba adtak, pedig . . .» Itt hosszú, számtalanszor elismételt história következett, püspökkel, aranyos szentképpel, amit Krisztina mint legjobb tanuló kapott a vizsgán. «Bizony, javallták is a schwes-terek, menjek preparandiára. Ma tanítónő volnék, nyugdíjam is lenne, jobban megbecsülnének!» Lujza észrevette az ellenmondást s azt felelte, szívesen fogja tanítónak adni Kristófot, ha jól vizsgázik. Krisztinának elállt a szava. Kristóf közben besomfordált, leült a kamra lépcsőjére. Krisztina vissza akarta adni a kölcsönt, régi panaszokat újtott fel, régi megbántásokot kapart elő. A vita mind élesebbé vált, végre Krisztina a legfőbb érvvel hadakozott: «Én vagyok az idősebb, tiszteld bennem a kort!» Kristófnak eszébe jutott, hogy mikor kis húgával összekaptak, s elvette a játékát, Krisztina néni megfeddte s azt mondta: Add oda a játékot, az idősebb enged! Lujza is felemelte már a hangját, mikor Kristóf megszólalt a sutban vékony, éles gyerekszóval: «Krisztina néni! Az idősebb enged!» Krisztina levegő után kapkodott, leült egy székre, alig bírt szólni, majd felugrott, összekapta a holmiját, fekete kendőjét, kötött táskáját: «Nem teszem be többet a lábam ebbe a házba, — rikácsolta — ahol a nagyok sértegetnek, a kicsik pedig tanulnak a jópéldából! Te, te! süvöltötte Kristóf felé és megfenyegette az esernyőjével — meglásd, börtönbe jutsz, ha így folytatod, apádnak lesz legalább kit őrzeni!»

Lujza elkeseredésében sírva fakadt. Előbb megverte Kristófot, nem szívből, csak úgy muszájból, illendőségből, mert a gyerekek nem szabad bele-szólni felnőttek dolgaiba. Kristóf fellázadt a verés ellen, nem a testét: igazságérzetét bántotta. Igazság-érzet. — Ez a gyermek mindent elviselt, mint természetest: szegénységet, verést, rossz bánásmódot, szeretetlenséget — de véresre harapta száját, ha

büntetése nem volt igazságos. Nem tanulta ezt a fogalmat; veleszületett, mint egy ösztön. Népeknél, melyek gyermekkorukat élik, ez az ösztön kirobban, fék és határ nélkül, az élet elpusztításáig. Michael Kolhaas egyéni sérelme így feszül ki egy nép forradalmává.

Egy jogtalan büntetés minden rossz ösztönt felvert Kristófban: bosszúállás, visszaadás, megszökés körül forogtak gondolatai. Majd a halál borzongó gondolatával játszott: Hazahozzák holtan, anyja sírva szólongatná s zárt szemei alatt elégtétellel gondolná: Úgy-e most megsiratsz? Miért bántottál? Most neked is fáj. — Ám az, hogy anyja még folyton sírt, megriasztotta. Nem bírt elképzelni sírást verés nélkül. Talán kitalálta, mit gondolt s azért sír oly keservesen? Kristóf megjijedt s átszaladt a szomszédba Juliékhoz.

Csak Juli volt otthon, a szomszéd gazda lánya. Kristóf tudta, ha egyedül találja, cukrot, vakarcsot kap tőle. Juli ki és bejárt, leültette a díványra, adott neki egy kis cipőt, aztán behúzta a konyhaajtót és dolga után látott. Meg is feledkezett a fiúról, fürdőt készített magának egy nagy dézsában. Kristóf meghallotta a víz ösmerős csobogását, máskor eszébe se jutott volna ily mindennapi dolog iránt érdeklődni. De Krisztina néni szavai valami homályos, ösmeretlen vágyat keltettek föl benne. Lecsúszott a díványról, lassan az ajtó felé sompolygott, lábújjhegyen, mintha előörsön volna az erdőben. Az ajtó csak be volt hajtva, a nyíláson át látta, hogy Juli ott áll a dézsában, háttal felé fordulva, napégette barna testén csurog le a szappanos víz, egy darab ruhával dörzsöli magát. Látta kontybatűzött, nehéz haját, a hátát, melynek közepén mélyedés húzódott le, érezte a szappan csípős szagát, a forró víz gőze megcsapta. A padló mégis megcsikordult lépte alatt, Juli hirtelen megfordult s a fiú ekkor szemtől szembe látta. Hirtelen mintha

megfájdult volna a feje ; vissza akart osonni, Juli megszólalt : «Te vagy az, Kristóf?» Kristóf megállt az ajtóban, szemeit dörzsölve, mint aki most ébredt. Juli, mintha ott se volna a fiú, lemosta magáról a szappanos habot, kilépett a dézsából és megtörülközött. Nedves lépteinek nyoma meglátszott a konyha kövein. Bebujt az ingébe s ekkor ügyelt csak a fiúra : hogy bámul rá tágranyitott szemekkel. «Ejnye, nézze meg az ember, mondta nevetve, ki látott még ilyet! Egy ilyen gyerek és máris . . . ! Nem takarodsz be», mondta nevetve és betuszkolta. Még azután is kacagott magában. Ki mondaná! Egy tacsókó és milyen szemeket mereszt! Nagyot nyujtózott, pattantak izmai, behúnyta a szemét. «Miska, Miska!» sírt magában a huszár nevét, mint mikor először feszítette neki karjait a férfi mellének, szabadulni akarván szorításából. Sebesebben vert a szíve és a nevetésből minden átmenet nélkül ellepte szemét a könny. Miska a fogdában! Miért? Miért? Összeszedett egy csomó fehérneműt, hogy kivasalja, azután majd átmegy Lujzához, kitudakolni.

Kristóf leült a vasalódeszka alá egy gyékényre. Előbb kavicsokat rakott össze, amivel tele volt a zsebe, piros, barna kavics-darabokat, melyek ott heverték a régi bányásházak udvarán. Elnézte Juli erős, fekete cipőjét, azontúl látta a szekrény lábát és a szekrény alatt valami fényeset. Megkerülte Julit és háta megett egy kis vesszővel kihúzta a fényes tárgyat a szekrény alól. Aranygyűrű volt, annak hitte. Előbb sarkával ráállt, majd leguggolt, rádobott néhány kavicsot és azokkal együtt zsebébe csúsztatta. Alig várta, hogy hazamehessen, figyelte, mikor jön meg apja, átöltözik civilbe s elmegy . . . talán éppen Krisztina nénihez s akkor estére lesz nemulass!

Otthon édesanyja minduntalan rászólt : Vedd ki a kezedet a zsebedből! Kristóf ebben valami

célzást látott és megijedt. Hová rejtse el a gyűrűt? Este, mikor lefeküdt, utolsó pillanatban sikerült a gyűrűt belopni magához az ágyba. Újjára húzta, majd vakmerőn felemelte és megcsillogtatta a lámpa fényében, mely alatt anyja varrogatott. Vásári rézgyűrű volt, amilyennel parasztleányok szoktak kedveskedni, talán Juli kapta valakitől. Kristóf napokig izgalomban volt, hogy rájönnek, keresik, megtalálják nála és becsukják. Éjjel azt álmodta, hogy az asztalnál vörösruhás férfi ül, előtte tálcán a gyűrű. Amint felvette és forgatta újjai között, a gyűrű egyre vesztett fényéből, végre egészen láthatatlanná vált. Aztán koppanást hallott, a gyűrű leesett és elgördült a földön, egyre nagyobb lett, rágurult a mellére, nyakára és összeszorította. Fuldoklott, levegő után kapkodott, elsikoltotta magát és felébredt. Reggel első dolga volt, hogy elássa a gyűrűt a kertben. Senki sem kereste, megnyugodott, egy hét múlva kiásta és rémülten látta, hogy a gyűrű teljesen elvesztette fényét, zöldesfekete rozsdá marta össze. Visszaemlékezett álmára és megborzongva átdobta a gyűrűt a kerítésen Juliék udvarára.

IV.

Lujza krumplit hámozott. A konyhaküszöbön ült, mellette volt egy lábas tele hideg vízzel meg egy szakajtó, burgonyával. A kés frissen járt kezében. Az utca nagy lapos kövekkel volt kikövezve, melyen élesen koppantak a járókelők szeges cipői. A kertajtó csikordult, a szomszédházból átjött egy csinos leány, leengedett hajfonattal, babos kötőben, kísért szemekkel. — Mi baj Juli? — kérdezte az asszony.

A lány megtörölte kissé szeplős arcát és leült panaszkodni. Közben önkéntelen, szokásból, belebelenyúlt ő is a szakajtóba és amint hevesebb lett a beszéde, erősebben dobálta a négyfelé vágott bur-

gonyát a lábosba, hogy a víz csak úgy felcsapott utána.

Lujza, az ura volt kapitánya feleségénél, megtanulta a módit, tiszta és takaros volt, pedáns. Ezért a környéken nagy tiszteletben tartották, ügyesbajos dolgukban, szívügyekben hozzáfordultak tanácsért.

— Kilöcskölöd a vizet. Juli, úgy vágod be azt a krumplit, — szólt nevetve az asszony — mintha Ivánkuhoz akarnád hozzávágni.

A lány dacosan felvágta a fejét. «Inkább víznek megyek, vagy elbujdosom a barlangba.»

— Dehogy is bujdosol. Nem érdemes veszködni egy emberért sem.

A lányt férjhez akarták adni ehhez az Ivánkuhoz, egy tót gazdához, aki fuvaros volt, sok pénzt keresett. Mindenféle hírek jártak róla. Ügyesebb volt tíz zsidónál. Juli anyja nagyon fogott rajta. «Amiért iszik egy kicsit, az még nem baj, apád is ivott, de nem keresett. Azt a huszárt ne is említsd!» Juli egy privátdinert szeretett, aki elegáns volt, mert a tiszt kiszuperált bricseszeit hordta, gazdája kenőcsével kente a haját és kénytelen volt minden héten kétszer megfürödni a tiszt parancsára. Juli remegve látta az elkerülhetetlent, mikor egyedül marad majd a borostás, pálinkaszagú, már nem fiatal Ivánkuval.

Lujza felkelt és betessékelte a lányt a tiszta szobába.

A lány alig mert leülni a székre. Lujza megállt előtte és vallatta:

— Mikor telik le a huszárnak?

— Még másfél év!

— Micsoda odahaza?

A lány szégyenkezve sütötte le a szemét:

— Csizmadiasegéd.

— Ki látott még ilyen bolondot — pattant fel Lujza. — Majszterné! Hiszen hiába várod, úgyse jön

vissza érted. Alföldi fiú, nem szereti a hegyeket. Te meg hiába mennél utána, nem bírnád ki a magyarok között. Görbe szemmel nézne rád mindenki...

— Nem is akar hazamenni! — mondta a lány. — Már beszélt a suszterrel, odaveszi magához.

— De van még ennél nagyobb bajom is — mondta és rákezdte a sírást.

— A huszár rossz fát tett a tűzre, visszafeleselt vagy nem számolt el pénzzel, nem lehet tudni, csak bevitték a hadbíróságához. Ha Berg úr volna olyan szíves, — hiszen a katonai fogda ott van a törvényszék mellett — neki talán megmondanák, hogy mi történt a fiúval. Úgye megteszi drága Lujza néni — kérlelte.

Lujza nem ígérte meg határozottan. «Talán elmondja az uram magától, tudod milyen szigorú ember. Még ha a testvéremről volna szó, akkor sem merném megkérni olyasmire, ami nem szabad.»

*

Molnár Mihály a katonai fogdában ült már harmadik hónapja. Ha visszagondolt arra, ami történt, mintha álom lett volna, mintha nem is ő vele esett volna meg. Az első napokban hánya-veti módon viselkedett. Mi az fogdában ülni, csak annyi, mint a szobafogság, hiszen a főhadnagy úrral is meg esett ilyesmi. De mikor hetekig lakta már a két lépés hosszú, három lépés széles cellát, ahol, ha kinyújtózott, ökle a mennyezetet érte, ahonnan, mint a barmokat az istállóból, korán reggel kiengedték őket félórára a levegőre, aztán hurcolták a vedreket, mosták és surolták a padlót és attól fogva egész nap egy helyben gebedtek, maró keserűség futott fel a torkába. Szerette volna a fejét szétverni a falon. Egyre rettentőbbnek érezte a zárt levegőt, bele sápadt, lefogyott, hangja rekedtebb lett. Néha, mikor ázott szénarendek szagát hozta be a szél az

ablakon, megpezsduilt a kényszeruilt pihenésbe meglassudott vére. Juli! Juli! — kiáltozta magába elfulladva és piros karikák táncoltak a szemei előtt. Ha ilyenkor belép a fogházör, talán leüti és árkonbokon át rohant volna a lányhoz. Csak egyszer megölelné és nem bánta volna, ha fel is akasztják.

Már kétszer hallgatta ki a katonai ügyész, most már maga is tisztába jött, hogy mit művelt és mi vár rá.

A gyalogosok és huszárok kaszárnnyája egymás mellett volt, egy épület két szemközti szárnya, közben alacsony kerítés. A bakák és huszárok között mindig volt valami feszültség. Apró torzsalkodások, civódások, verseny a nőknél, hol a huszárok voltak előnyben, mélyítették az ellentétet és Molnár Mihály bajára ő robbantotta ki a feszültséget.

Főhadnagynak sürgöny jött. Utána vitte lakására. Nem találta, azt mondták, átment a parancsnokságra, mely a másik épületben volt. Odament a kerítésbe vágott kis ajtóhoz és megkérdezte a napos káplárt, nem látta-e a főhadnagyát? Az csak úgy félvállról felelte, hogy nem.

A huszár elindult a parancsnoki iroda felé, mikor háta mögött gúnyos nótát hallott. A kútnál csebreket sikált két baka és csúfondáros hangon énekeltek:

«Boldogtalan az az anya, kinek fia csizmadia.

Mert nem tudja, mely órába esik a csirizes tálba.»

A huszár tudta, őt akarták bosszantani. Tette magát, hogy nem hallja, mikor a káplár utána kiáltott: Hé, huszár, nem arra, erre van a suszterműhely!

A huszárt előntötte a méreg. Visszafordult és az egyik bakát, aki a tele csebrete vitte a konyhába és rávigyorgott, pofon ütötte. A másikat, ki segítségére sietett, állonvágtá, hogy elesett. A káplár elkáromkodta magát, odaszaladt, de a fiú ellökte. Most már a többiek is összefutottak, a huszár

hátrált, kirántotta a kardját, segítségért kiáltott. A kerítésen át az udvarban körben lovagló huszárok látták az egész jelenetet. Leugrottak a lovakról, átvetették magukat a kerítésen és nekiestek a bakáknak. Valóságos kis ütközet volt.

Mire a tisztek észrevették és riadót fuvattak, mert pusztá kézzel nem lett volna tanácsos a dühöngők közé keveredni, egy halott és számos sebesült hevert a porondon. Mihálynak két fogát kitörték, homlokán nagy daganat volt, a szeme alig látszott ki belőle. Társai alig bírták lefogni, olyan veszettül vagdalkozott. A bakák mindent a huszárra kentek, ő kezdte a verekedést, a káplár felebvalója volt, azt is megütötte, a halott baka fejét is ő fakasztotta be. A huszárok is megrémültek, több szúrás volt a halotton, hárman-négyen is bele-szúrtak a szerencsétlenbe, mikor elesett, most önvédelemből mindenért Mihályt okolták. Mikor másodjára volt kihallgatáson, az ügyész, kezében a többi huszárok terhelő vallomásaival, haragosan kiáltott rá: «Ezért főbelőnek. Te örült, mit csináltál?»

A városba csak lassan szívárgott ki a hír. A két kaszárnyát lezárták, egy hétig egyetlen katonának sem volt szabad kimozdulni, a tisztek megfogadták, hogy nem beszélnek róla. De a halott baka temetése, a díszőrség, az orvosok, mert az egy katonatorvos nem győzte a sok sebesültet, mégis kivittek annyi hírt, hogy Juli kétségbeessék. Nem volt elég, hogy Miskát lecsukták, még túrnie kellett szülei célzásait: «Ilyen börtöntöltelék, gyilkos, no, te ugyan jól beleválasztottál». A legények sem voltak különbek, megbosszulták a sok mellőzést és a huszár kötődéseit a vasárnapi bálokon. Tüntetőleg elhúzódtak Juli mellől, a templomban oldalba döfték egymást a padokban és úgy mutattak rá. Vörösre gyúlt arccal, halálra bántva ment haza. Hogy tudhatná meg az igazat? Lujza ügyesen kikérdezte az urát, de az sem tudott többet, mint a

kollégái s azok szerint nagyon rosszul állt Mihály dolga. Zendülés, függelemsértés, emberölés! Ha nem lövik főbe, akkor is életfogytig börtönbe zárják. Julinak majd kiszakadt a szíve.

A torzonborz bajuszú, vereses hajú Ivánku az első héten nem mutatkozott. Aztán csak beállított egy nap, mintha mi sem történt volna, elpoharazott a szülőkkel, hozott ajándékba egy nagy kerek juhsajtot. A lánynak jól esett, hogy nem gúnyolja, említést sem tesz a szerencsétlenségről. A következő héten ismét eljött, elkísérte a templomba őket és csak annyit mondott: «Akármit beszélnek, jó fiú volt az a Mihály, én szállítok tejet a méltóságos ezredesnének, majd szólok neki.» Juli elkapta az ember kezét és háládatosan nézett rá. Ha azt mondja, «kiszabadítom Mihályt, de te hozzám jössz», megtette volna.

Kristóf járt a legjobban. Hamar kileste, hogy Julit minden szó érdekli és ami hírt csak felkaphatott, megvitte neki. Még a katonai fogda őreivel is szóba állt és egyszer sikerült meglátnia Mihályt, mikor kihallgatásra vitték. — «Tiszteltetem Julit», — szólt oda a fiúnak. Egy hétig minden nap tőrös bélessel tartotta jól Kristófit ezért a szóért a leány.

*

Három hónap telt el a szerencsétlenség óta. A huszár érezte, mint szorul össze a hurok a torka körül. Most már felolvasták előtte társai vallomását: legjobb cimborái árulták el, áztatták be, hogy a maguk bőrért mentsek. Az ügyész látta a legény megdöbbenését, érezte, valami nincs rendjén, tudta, hogy nem a fiú bűnös egyedül, igyekezett összeszedni a mentőkörülményeket, de nem titkolhatta, hogy a büntetés nagyon súlyos lehet: 15—20 évi várfogság.

Mihály bűnösnek tartotta magát, abban sem volt bizonyos, nem-e volt része az emberölésben is?

Ezért bűnhődni is akart. De fellázította, hogy ártatlanul, mások helyett szenvedjen. A börtönben ráért gondolkodni maga és más emberek felett, rémítő arccal nézett rá az igazság a homályos cellából: nem lehet az emberekben megbízni, maguk jóvoltáért másokat áldoznak fel és a sikert, boldogságot nem szaporodó mennyiségben adta a földre az Isten: aki élvez, kóstol belőle, mástól kell elvennie. Tíz huszár szabadul azért, hogy börtönben ő töltse fiatalságát, — Iváнку fogja elvenni Julit, ő helyette.

Az idő rosszra fordult, a hegyeket nagy, sűrű felhők ülték meg, reggel még soká füstöltek a távoli hegycsúcsok. A parasztok learatták a későn érő rozsot, zabot, a kertekben leszüretelték a szilvát, almát, az erdőkből ki háton, kézi alkalmatosságon, ki szekeren hozta be a téli tüzelőt. Az alföldön már leszüreteltek, Mihály érezni vélte az erjedő must szagát. Egy nap oly sűrű köd ereszkedett le a városra hogy két lépésre se látott az ember.

Mihály nézte az áthatlan ködöt a rostélyos ablakon át. Ősmerte a ki- és bejárást, tudta, merre áll a strázsa. Három nappal főtárgyalás előtt voltak. Nem is megfontoltan, csak valami hatalmas ösztönnek engedve, kifeszítette az ablakrácsot, este tíz óra után, leugrott a magas ablakból. Csak a karját ütötte meg, talpraugrott s tovább osont a fal tövében. Patak medrében ment a hídig, mely a városba vitt, ott átvágott a réteken a kertek aljáig s pár perc múlva ott volt Juliék házánál. A leány a padláson aludt. Felszaladt a létrán. Juli azt álmodta, hogy Miskát viszik a vesztőhelyre, őt meg az esküvőre, hanykolódott, álmában, felsírt. Az ébredés annál gyönyörűsegebb volt, eszelősen ölelte csókolta a fiút. Még nem is mertek szólani, egymást átkarolva üldögéltek a sötétben.

Aztán lármára riadtak. Riasztó lövés dördült, pár perc múlva már lovas járőr rohant az utcán.

A kifeszített rács rúdja egy szélrohamtól leesett a fal tövébe, ép az őrlábai elé. Az őrl mindjárt fel-lármázta a fogdát, a járőrt azonnal kiküldték s nem telt be egy félóra, már az egész városka zúgott, mint a felzavart méhkas. Az egyetlen utcán lovas-katonák nyargalásztak. A házakban nem gyújtottak világot, de mindenki talpon volt s ablak vagy kerítés mögül leste, mi fog történni.

Mihály és Juli szempillantás alatt felfogták a veszedelmet. Körül voltak véve. Hirtelen lecsúsztak a létrán, Juli tudta, hogy Lujza egyedül van otthon, az őrl éjszakás volt. A gyepen át, egymást kézenfogva, átmentek Bergék udvarára, Juli lenyomta a kilincset: az ajtó nyitva volt.

— Ki az? — kérdezte Lujza.

— Ne gyujtsdon gyertyát Lujza néni, én vagyok, Juli, — szólt alányomott hangon a lány; oda-botorkált az ágyhoz, térdreborult, megfogta Lujza kezét és úgy könyörgött, mentse meg a fiút. Lujza tétovázott, elutasította őket, hová gondolnak, az urának állásába kerülhet! Mitevő legyen akkor két gyerekével! Juli sírni kezdett, most a legény is megszólalt, bizonygatta, hogy ártatlan, csak időt akar nyerni, ha kitudják az igazi gyilkost, elő fog állani. Lujza nem tágitott, mire Juli eszelősen felsikoltott, ki akart rohanni, hogy megöli magát. Lefogták ketten, a legény, mikor Juli kisiklott kezei közül, egy pillanatra Lujzát találta magához szorítani, aki akkor kapott észbe, hogy egy szál ingben, mezítláb van. A legény megszégyenülve hátrált az ajtó felé: «Bocsásson meg Bergné asszony, nem akarok én terhére lenni senkinek. Megyek vissza a fogházba.» Annyi fájdalom volt a szavában, hogy Lujza beleremegett. Gyors, halk szavak röpködtek, a levegő szinte vibrált a három ember izgalmától.

Egyik sem vette észre, hogy Kristóf felébredt a sikoltásra. Megösmerte a huszár hangját, Juliét, megértette, miről van szó és szíve kalapált az öröm-

től és az ijedtségtől. Mi lesz? A lány visszaosont a kertbe, a kertből a padlásra. Ép ideje volt, mert a házat körülfigyelték. Felzavarták a gazdát, ki káromkodva szidta a huszárt, egy káplár lövésre tartott pisztollyal ment előre, Juli anyja pusmogott, azt hajtogatta: Ilyen szégyen, ilyen szégyen! A kerítésekén túl bámészan leselkedtek a szomszédok, várva a nagy eseményt, mert mindenki szentül hitte, a huszárt ott fogják Juliéknál.

— Ki van odafenn? — kérdezte a káplár s Juli megjelent a padlásajtóban.

— Senki, — felelte bátran. A káplár felment a létrán, átvizsgálta minden zeget-zúgot, sehol senki. A lány esküdözött, most hall először a szökésről, nála nem járt senki. Átkutatták a szomszéd házát, minden félszert, padlást. Mikor Berg Ádám házához értek, az őrmester megállította az embereket.

— Itt a fegyőr lakik, — mondta. Bekopogtatott és illemtudóan bocsánatot kért, hogy felzavarja a házat. — Nem hallottak-e valami gyanús neszt? — Bergné magára kapott valamit s kijött az ajtóba. Belenézett a kézilámpás fényébe s nyugodt hangon azt mondta: — Nem hallottam, de azért néznének be a kamrákba, az istállóba, hátha? — Felmentek a padlásra is: a padlásajtó zárva volt.

— Jó éjszakát, — szóltak vissza, azzal elmentek. Kristóf szíve a torkában lüktetett. Itt van! Szerette volna kiáltani, de nem merte. Itt van a gyilkos a szobájukban, ott áll a szekrény mögött, ha az ajtót jobban kinyitják, a lámpa fénye ráesik! Az anyja! Szeretett volna felkiáltani örömében, jobban szerette anyját, mint valaha. Következő pillanatban, mintha megdermedt volna: Ha az apja megtudja! Megöli őket! Börtönbe juttatja! Befúrta fejét a párnába, hogy ne lásson, ne halljon s már hallotta saját szepegő hangját, amint apja vallatja: Én nem láttam semmit! Önmagának szerette volna bebeszélni, hogy csak álmodta az egészet, de milyen

álom! Nem mert az anyja szemébe nézni reggel — mert mégis elaludt aztán, mély, nyugtalan álomban — félt, észreveszi rajta: tud mindent. Szerette volna megnyugtatni anyját, ki izgatottságát mégse tudta leküzdeni. Hátha mégis elfogják? Hátha kivallja, hol rejtőzött? S még a nyugtalanságnál is jobban marta Lujzát: minden idegével érezte a legény forró, öntudatlan szorítását, lihegő lélekzetét. Ez a szerelem, melyről ábrándozott, amelyért életüket kockára teszik az emberek! Meg volt győződve, csak azért szökött meg Mihály, mert Julit akarta látni, ez tette őt is bűntársá.

Ha nem lett volna úgy elfoglalva önmagával, észre kellett volna venni Kristóf különös viselkedését.

A fiút halálra izgatta a különös éjszakai kaland. Az iskolába el kellett mennie, ott mindenki a huszár meneküléséről beszélt. Kristóf hallatlan erőfeszítéssel gyűrte le magában, hogy közbe ne szóljon: ő mindent jobban tudott, mindent hallott, de nem mert. A küzdelem egész gondolkodását lekötötte, megfájdult a feje. Azon a kis harctéren csak úgy verekedtek egymással a gondolatok, ellentétes kívánságok, mint a felnőtteknél. Minden hangos szóra összerezzen.

— Beteg vagy fiacskám? — kérdezte a tanító, akinek feltűnt a fiú dúlt arca, nyugtalansága. Megfogta a kezét: tüzes volt, a homloka is. A tanító hazaküldte.

Otthon nem is tűnt fel, hogy hamarabb jött meg az iskolából. Szomszédok jöttek-mentek, mindenki valami ürügy alatt betért Juliékhoz fülelni, figyelni. Nem rosszakarattal. A szimpátiák egyszerre a szerelmesek felé fordultak. Pár napja talán meglincselik Mihályt, ma mindegyik segítette volna a szökésben.

Másról nem is volt szó, mint a szökésről. Az egész falu összeröffen. Mint mikor a gazzasszony a

baromfiudvaron szétszórja az eleséget s minden oldalról búznak elő az aprójóságok, mindegyik a maga nyelvén csiricsárol, tolakodik, veszekedik, vitáz, — a kisváros népe is úgy futott össze a ritka hírré, mint jóízű eleségre. Ha igaz lett volna, amit fecsegték, Mihályban új Toldi Miklós támadt volna fel, aki tíz őrráttal megverekedett, folyókat röpiült át és birtokában volt a láthatatlan süveg.

Mert a huszár nyomtalanul eltűnt. Senki se látta se a városban, se a környéken. Mikor az őrrárat elment, Mihály a kertek háta mögött kilopódzott az országútra. Mindenfelől lódobogást hallott, a főutca nagy kockakövein szikrát vertek az acélpatkók. Sikerült kikerülni mindenkit, csak a keresztútnál akadt egy lovasra: a derengő világosságon megösmerte, hogy társa, aki ellene vallott, aki még nála is előbb szúrt be a földön heverő bakába. Egy pillanat alatt lerántotta a lóról.

— Megöllek, gazember, ha egy szót szólsz, ellenem vallottál!

A huszárnak minden tagjába görcs állt, torkát szorította Mihály marka. Hagyta magát megkötni a hevederszíjjal. Mihály otthagyta a nyerget, elvágatott a lóval. Juhászbunda volt rajta: a Juli apjé. Az öreg paraszt abból, hogy a bundát másnap nem találta, mindenre rájött, kegyetlenül elverte a lányát s a verést csak akkor hagyta abba, mikor a lány megesküdött, hogy férjhez megy Ivánkuhoz. Az öreg tartotta a száját, nem szeretett törvényre járni, meg félt is, hogy belekeveredik a dologba.

A megköötött huszárra hajnalban ráakadt egy járőr, de a huszárok szégyelték a dolgot s felebbvalóikon kívül senki se tudott az esetről.

Kristóf még két napig élt zavart nyugtalanságban. Mintha az esze meghibbant volna, mindent félreértett, amit mondtak neki. Ha egy huszárt látott, elszaladt, ha valaki nyitotta a kertajtót, elbujt a lomkamrába. Megijedt szegény gyerek, mondta az

anyja, annyi bolondot beszélnek össze-vissza, még rájön a nehézség, úgy fél. Kristóf nem bírta már titkát egyedül elviselni, *kellott*, hogy valakinek elmondja. Gyötörte szörnyen, álmaiban kísérte, nappal is üldözte.

Harmadnap játék közben a gyepen, leszakadt mentegombot talált. Bevitte az édesanyjának.

— Hol találtad? — kérdezte Lujza s minden vére arcába szökött. Eleget hallott ilyesmiről, egy ottfelajtott inggomb is áruló lehet néha.

— A kert alatt találtam, bizonyára Mihályé volt, — tette hozzá a fiú.

Anyja ránézett, a fiú elvörösödött.

— Nem aludtál? — kérdezte tőle izgatottan és Kristóf tudta, hogy arra az éjszakára gondol és igent intett a fejével.

Lujzának elállt a szava. Ha a gyermek elfecsegne valamit! Elsápadt, leült egy székre és szívéhez szorította a kezét.

Kristóf odament, átölelte és a fülébe súgta:

— Ne féljen Anya, nem szólok a világon senkinek, még a Julinak se.

Lujza ránézett a fiára és meglepve látta a fiú határozott arcát, nyílt tekintetét. Istenem, mintha férfi volna, gondolta, és megcsókolta. Kristóf forrót érzett a szíve táján. Nagy dolgot bíztak rá, ami bűnös volt és mégis szép, titok, melyet anyjával együtt őriztek, mert «Még jó ember lehet belőle, hogy megmentettük».

Az iskolában szorgalmasabb lett, jobb bizonyítványt hozott haza. Mikor egymásra néztek és Lujza elmosolyodott, mindketten tudták, azért van így, hogy anyjának örömet szerezzen.

V.

A huszár eltűnt. Az alföld felé nem menekülhetett, bevette magát a hegyekbe. Lovát eladta a harmadik faluba egy parasztnak, aki ruhával is ellátta. A bélyeget úgy átsütötte, hogy semmi sem emlékeztetett arra, hogy kincstári ló volt valaha.

Am ettől fogva veszedelmessé vált az erdőben járni. A tót bányászok, akik kora hajnalban indultak el a hegyen túl a bányavárosba, rémhíreket hoztak egy haramiáról, aki vörös nadrágban, ing-újban, szuronyos puskával áll a fuvarosok és vásárosok elé, elszedi a pénzüket és portékájukat. Mindenki a huszárt sejtette az új utonállóban. Egy szepesújfalui vásáros is találkozott vele: Az erdei ösvényen járt, mikor kiáltást hallott a háta mögött. Megfordult. Báránybőr bekecsű, magas férfi jött elő az erdőből. Olyan erdőkerülő képe volt, vállán puska, övében kés. A vásáros még gyanútlanul meg is kérdezte tőle, jó úton jár-e. A fegyveres ember elkísérte, barátságosan elbeszélgettek, a haramia is szóba került. A vásáros elmondta, mit hallott róla. A báránybőr bekecses nagyokat nevetett s jó kedvében, hogy egy fenyőmadár repült arra, lekapta fegyverét és lelőtte.

Az útkeresztezésnél, hol fehér és kék festék mutatta a fákon az utat a város felé, a paraszthoz fordult:

— Megmondhatod odalent, hogy csak a gazdagokat bántom, a szegény emberen segítek.

A holtra rémült ember nekivágott az erdőnek, de csak akkor tért magához ijedtségéből, mikor az első házakat látta.

A korcsmában elbeszélte este a történetet, másnap érte jött egy csendőr és bevitték kihallgatásra. A személyleírásból kiderült, hogy a fegyveres ember sokkal idősebb, mint a huszár, talán nem is utonálló volt, csak meg akarta tréfálni a vásárost.

Juli nagyot lélezett, mikor meghallotta. Már készülték az esküvőre és csak egytől félt, hogy az esküvőn ott terem Mihály, belelő a násznépbe, őt kiragadja, lóra pattan és elviszi magával. Azt maga is belátta, hogy Ivánku házában mégis jobb lakni, mint az erdőben zsványok között.

A megismétlődő rablások és gyilkosságok miatt statáriumot hirdettek. A kis város népe valóságos lázban élt, a legkisebb éjszakai lármára felriadtak. Az éjjeli őr csak harmadmagával mert éjjel az utcán járni és majd meglincseltek két vándorkomédiás olaszt, akik nem tudtak kérdéseikre felelni. Krisztina néni is belekerült az ügybe, mert szomszédját, egy magányosan élő öreg gazdát, aki vásárról jött haza és a pénzét otthon őrizte, éjszaka megtámadták, csúnyán összetörték, pénzét elvették. Krisztina néni másnap reggel, mikor elindult hazulról, észrevette, hogy az öreg házatája nagyon csendes, az ajtó nyitva és a lépcsőn, az udvaron pár ruhadarab hever. Átment és ott találta a gazdát az ágyon, véresen, eszméletlenül. Majd Ivánku két lovát kötötték el; a tettesről csak annyit tudtak, hogy csizmás ember lehetett.

Kristóf csak úgy itta a híreket. Meg volt győződve, hogy Mihály még előkerül. Julit kérdezte, aki hitte, hogy a fiú már nincs Magyarországon. Annyit tudott, hogy szülei sem kaptak róla hírt, mert a csendőrség náluk is kerestette a huszárt, közel sem lehetett, mert akkor hírt adott volna.

Kitavaszkodott, meleg napok jöttek, a havasok oldala kéken, tisztán csillámlott a napban. Május végére tűzték az esküvőt. A huszárt már senki sem emlegette.

Vasárnap estefelé, mikor vecsernyére mentek, a fő-utcán parasztruhás, torzonborz ember ment egyenesen Juliék házához. A gyerekek vették észre, beszaladtak a házakba és villámgyorsan futott szét a hír, hogy a huszár megjött. Hamar lefogták, téved-

tek, lőcsei vászonárosok fuvarosa volt, levelet hozott Julinak Mihálytól. Mihály beállt kocsisnak a Csáky grófokhoz, senki nem kereste. Hamar nyomára leltek. Az istállóban fogták el, ahol a gazdája vadászfegyvereit tisztogatta.

Nem sokáig tartott az ütközet, mert Mihály ki-lőtt vagy tíz patront, eltalált egy bámészkodót, vállon lőtt egy csendőrt, de az egyik létrán felment a szénapadlásra, ráugrott a padlásnyílásból, így megkötözték.

Vele együtt fogtak el egy katonaszökevény fe-gyencet, aki a főerdész mellett szolgált kifogás-talanul több mint egy hónapja, aki sokkal furfan-gosabban mint a huszár, szintén börtönből szökött meg, ahol emberölésért ült, leütötte az egyik őrt, aki bele is halt sérüléseibe. Ez a fegyenc szepesi vá-rosekba rándult ki egy kis rablásra. Nem volt rá szüksége, hiszen volt lakása, élelme, csak virtus-kodásból. Egyszerre kerültek a statáriális katonai bíróság elé.

A város olyan volt, mint egy cirkuszi előadás előtt.

Egész idegen emberek állították meg egymást, beszéltek el az elfogatas részleteit, mindenki az utcán volt, mintha valami nemzeti örömnünnep lett volna. A tárgyalást a sok tanú miatt is a polgári bíróság nagy üléstermében tartották és a katonai fogház őrei mellett ott voltak a börtönőrök is, mert nem egy tanut a börtönből kellett előhozni.

Kristóf kíváncsisága amúgy is a végletekig fel volt csigázva. A huszár éjjeli látogatása, a nagy titok, melynek kipattanásától édesanyja csakúgy félt, mint ő, a részletek, melyekkel Ádám feleségét szórakoz-tatta este, a másik elfogott büntettes magavise-lete, apatiája, majd dühöngése, valami rettenetes képet festettek eléje. Látni szerette volna őket, Mihályt is, a rablógyilkost is, akit Tomheissernek hívtak. Irigyelte apját, aki láncon tartja mind e

gonosztevőket, «az erdő oroszlánját», mint egy olvasmány nyomán magában elnevezte a fegyencet. Azt is szerette volna tudni, de nem merte megkérdezni, vajjon a haramia-mesterséget is úgy tanulják az iskolában vagy műhelyben, mint a doktorokodást, vagy suszterséget. Álmában, nappali álmódzásban is gyakran képzelte el magát haramia-vezérnek, amint társait kiszabadítja a börtönből és nagylelkűen megkegyelmez apjának, akit a kiszabadult rabok meg akartak ölni.

Elkövetkezett a főtárgyalás napja. Mindenki ott szeretett volna lenni. A patika előtt ténfergett Kristóf s hallotta, amint az orvos a patikussal azon vitázik, miért is oly kíváncsiak az emberek a gonosztevőkre? Oly erős a szabadság, a korlátozatlan élet utáni ősi vágy, hogy csodáljuk azok bátorságát, akik a következmények dacára is túl merik tenni magukat minden törvényen? Az érdeklődés ugyanabból a tömegösztönből fakad, mely tömeget gyűjt minden szerencsétlenség köré anélkül, hogy segíteni akarna? Tetszik bátorságuk, a szökés vakmerősége, a tömeg tudatalatti ösztöne az üldözöttnek fogja pártját. S volt a tömeg kárörömében, míg üldözték s elfogták, — részvétében, mikor elítélték őket, az ösztönös, lefojtott, ezer éven át legyűrt indulatok villanása, a bibliabeli fekete kos emléke, mely magára veszi a törzs bűnét, melyet kikergetnek a pusztába, hogy éhen vesszen.

Kristófot tökéletesen megzavarta ez a kétféle fel-fogás: a bűnös bűnhődjék! tanították az iskolában, otthon, — a bűnös legyen ügyes, tüntessen el minden nyomot, meneküljön, hogy kézre ne kerítsék, használjon fel minden eszközt a társadalommal szemben, mely a rend megtámadójával szemben védekezik... Nem így gondolta el, csak homályosan érezte az ellentétet, magyarázni nem tudta. Akik ösmerőseik közül most Ádámot ostromolták,

hogy elmeheessenek a tárgyalásra, nem együttéreztek a rabokkal, inkább a bizonyos halálos ítélet iránt érdeklődtek. Érezni akarták az izgalom borzongását, mikor valaki fölött «eltörik a pálcát» abban a rettenetes és fenséges pillanatban. Bármily szörnyű, hány ember vágyódik testi-lelki megrázkódtatás árán is végignézni egy akasztást. Szemtől szembe látni a minden határt átlépő gonosztevőt, aki vakmerően fittyet hány a törvénynek, mely ellen a polgár néha, csak magában mer zúgolódni. A nők kíváncsiak voltak rá, mert ha kellett, nőket is csak úgy vett el magának a fegyenc, mint a szabadságát, pénzt vagy más jószágot. Kiderült, hogy egy barlangban hetekig együtt élt két parasztlánnyal, akiket gombaszedés közben rabolt el, de akik hűségesen vele maradtak, mikor bátran megszökhettek volna.

Kristóf beszélni szeretett volna vele, megkérdezni tőle egyet-mást, amivel az iskolában tekintélyt szerzett volna magának, valami titkot, rejtett kincset . . . hiszen úgysem lesz már szüksége rá . . . El szeretett volna menni a tárgyalásra.

Ez a kívánsága véletlenül teljesült. Akkor nem is tudta felfogni jelentőségét, mely egész életére rányomta bélyegét, amint felnőtt korunkban is csak évek múlva jövrünk rá, hol hibáztuk el az életünket s a tömegek sem érzik meg, hogy most jött el a történelmi pillanat, mikor jobbra vagy balra fordul a nemzet sorsa, melyhez tartoznak.

Berg Ádám volt a teremőr ; megbeszélte a feleségével, hogy beengedi, mikor Krisztinára kerül a sor, megsértődött volna, ha még nem is tartja érdemesnek eljönni a «tárgyalására». Mert Krisztina, a tanuk rendes szokása szerint, magát tartotta a perben fő-személynek, a kirabolt gazda, maga a rablás, mellékes volt. Fokozta önérzetét, hogy a megyeszékhelyről egy újságíró is felkereste, megüzsonázott nála, kiírta a nevét az újságjába. Ezzel Krisztinát egész életére boldoggá tette.

Lujza úgy tervezte, hogy ebéd után átviszi a gyerekeket a szomszédba, rábízva Juliék öreg majorosnéjára, aki a házat őrizni otthonmaradt. Aztán Kristófot mégis magával vitte, gondolván, beadja a fogházőrmesterékhez, akik nagyon szerettek gyermekekkel bíbelődni, mert nekik nem volt. Előbb meglátogatták Berget, ennivalót hozott számára Lujza, az őr — jó ösmerősük — tréfásan nekikfordította a szurony hegyét. Aztán elindultak az őrmesterékhez.

A folyosón nagy volt a sürgés-forgás. Kis csoportok közepén szakértelemmel magyarázgatott egy-egy újságolvasó iparos, latolgatták az eshetőségeket. Aztán felhozták a foglyokat, ott ültek érzéketlenül, közönyösen, míg a nők elsétáltak előttük, hogy szoknyájuk súrolta ruhájukat. Kristóf azonnal felösmerte Mihályt, aki rá se nézett, csak maga elé meredt, — Tomheisser különös, asszimetrikus arca azonban lenyűgözte. Erős állkapcsával, furcsa alakú fejével, melynek mintha lecsapták volna felsőrészét, bizarr és riasztó benyomást tett a nézőre. Szája azonban egy gyermek vagy nő szája volt s ez még furcsábbá tette arcát. Ránézett a kis fiúra, mert feltűnt neki, hogy került oda. Kristóf soha nem feledte ezt a pillantást, melyben volt valami leskelődő, fürkésző, a vadász és a festő szeme együtt, mélyreható, kutató nézés, mellyel távolságot, alakot és színt, karaktert mérnek fel és értékelnek, valami a ketrecbe zárt s nyugtalan fel és alá szüntelen száguldó vad nézéséből. Mint egy medve, gondolta Kristóf, mert széles vállával, erős, kurta nyakával, nagy fejével, megláncolva hasonlított is a medvéhez. A rab felemelte kezét, a lánc megcsörrent, Kristóf visszahőkölt, hátán hideg szaladt végig, anyjához szaladt. Még elfogta Mihály pillantását, akinek arca megenyhült, valami segítségkérő, fájdalmas vonás ült az arcán, a szája szögletében, cseppet sem volt félelmes, mintha

szólt volna, mint akkor, az örök között: tiszteltem Julit. Kristóf megfogta anyja kezét, köszönt az öröknek s mindjárt utána szemével intett a foglyoknak, barátságosan, mint pajtásainak szokott. Mihály elmosolyodott s ez a futó mosoly olyan volt megviselt arcán, mint mikor a rideg kőre ráütnek a varázsvesszővel s kibuggyan a friss víz. Ez Kristófot egészen megzavarta, sehogysem illett be abba az elgondolt képbe, a vad és fékezhetlen, üldözött rab úgy mosolygott rá, mint apja talán soha; míg ezen tépelődött, anyja az őrmesterné lakását zárva találta. Ekkor jutott eszébe, hiszen az őrmesterné is ott lesz a hallgatóság közt. Bement, hogy megkeresse, de megszólalt a csengő, az ajtókat lezárták. Lujza tétovázott, de végül meghúzódott az utolsó sornál és Kristófot leültette a dobogóra.

Apja ott ült a többi örökkel a foglyok háta mögött, feltűzött szuronnyal, noha a rabok keze össze volt láncolva. Kristóf nem értette a kérdéseket, a válaszokat, melyeket az együgyű tanukból harapófogóval kellett kiszedni az elnöknek. A folytonos kérdések, a terembeli hőség elálmosították. Csak akkor serkent fel, mikor Krisztina néni ismerős éles hangját meghallotta. A vénkisasszony vallomása derűtséget hozott a terembe. Krisztina legszebb ruhájára régimódi aranyboglárt tűzött fel, látszott, hogy elkészült a vallomásra, mert tele volt saját észrevételeivel, kitérésekkel. Az elnök minduntalan megakasztotta a beszéd bő áramát, majd mikor kérdéseire sohse kapott egyenes választ, rezignáltan hagyta, hogy Ádám-Éván kezdje a mondókáját. A közönség csöndes derűtséggel hallgatta a vén hölgyet s mikor arra a kérdésre, hogy találta a gazdát, azt felelte, olyan hiányosan volt felöltözve, hogy ennyi férfi előtt szégyelli elmondani, — a hallgatóságból kirobbant a nevetés. Az elnök mérgesen csengetett s megfenyegette a közönséget. Egyszerre mély csend lett.

Kristófnak is torkán akadt a nevetés, hallatlan respektusa támadt az elnök iránt, aki egy szavával így megfékezett ennyi felnőtt embert. Jobban odafigyelt a tárgyalásra. A vádbeszédből csak a bűntettek felsorolását értette meg és azt, hogy az ügyész halálbüntetést kér a fegyenc fejére. Halál! Nem gondolta, hogy ilyen egyszerű az egész. Sokkal jobban felizgatta a védőbeszéd. A vádlott apja vasúti bakter volt, a bakter ütötte-verte a fiút, majd, mikor részegsége miatt kicseppent állásából, koldulni küldte, míg a fiú megszökött egy vándorcirkusz-szal. A védő rikító színekkel festette a vádlott örmötlen gyermekkorát, a kegyetlen kínzásokat, a véres veréseket. Azt vitatta, hogy a vádlott terhelt és apja felelős tetteiért, hogy, még ha akarta volna, sem kerüli el sorsát.

Kristóf a torkában érezte lüktetni a szívét:

Hát neki is ez lesz a sorsa? Anyja szoknyájába rejtette arcát és sírni kezdett. A bírák alig tanácskoztak, az elnök, szép, őszszakállú öreg úr, a lámpák fényében hirdette ki az ítéletet: Mihály ügyét áttették a rendes bírósághoz, a fegyencet halálra ítélték.

Ebben a pillanatban éles sikoltás hallatszott az utolsó padból, melyhez Lujza támaszkodott. Idősebb, mesterasszony külsejű nő sikoltott fel és ájultan hanyatlott hátra. «Az anyja», suttogták. «Meghalt régen», mondta a másik. Talán a felesége, vagy nővére, vitatkoztak és csak Lujzának jutott eszébe, hogy egy pohár vízért szaladjon. Kristóf ott maradt egyedül az ájult nő mellett. Sohsem felejtette el a viaszsárga arcot, a görcsösen összezárt ajkak, melyekből kétoldalt éles árok húzódott le, keserves, küzdelmes évek jelvére. Orvos is akadt, élesztgették az asszonyt, majd kivitték a folyosóra, észrevették a kis fiút és megbotránták jelenlétén. «Mégse járja gyereket idehozni, nincs szíve az anyjának, szegény gyermek,

meg kellene botozni az ilyen szülőket.» Lujza ijedten kapta fel a fiát, kisietett a teremből, lerohant a lépcsőkön, futott haza, vissza-vissza nézve, nem követi-e valaki. Félt, az urának kellemetlensége lesz miatta hivatalában.

Nem történt semmi baj. A börtönőr későn jött haza. Ő adta fel a táviratot, mellyel a hóhért értesítették. Azt is tudta, hogy a védő kegyelemért sürgönyözött a királyhoz, de mindenki biztosra vette a kivégzést. A városka egyetlen hetilapjának szerkesztője, a telekkönyv-vezető, kikutatta, hogy a gyilkos gyermekkorát e városban töltötte. Anyja úri házakhoz járt mosni, nővére pedig gyermekek mellett volt egy darabig. A hangulat megváltozott, mindenki sajnálta a szerencsétlen családot. Hölgyek járták be a várost a szerkesztő úr által készített kegyelmi kérvénnyel. Berg, felesége kérdéseire szakszerűen elmagyarázta, hogy történik az akasztás. Lujza összeborzongott, közelebb húzódott az urához, aki elnevette magát s megkérdezte, nem volna-e kedve végignézni a ceremóniát az őrmesterék ablakából? Lujza borzadva tiltakozott, nem bírta megérteni, hogy szabad egy embernek a másikat megölni. Közben átjöttek Juli szülei, akik azt szerették volna tudni, mit jelent, hogy azt «a csirkefogót» nem ítélték el? Lujza védelmébe vette Mihályt. Berg elmagyarázta, hogy Mihály azért nem került statárium alá, mert kiderült, hogy nem ő szúrta meg először a bakát, a halálos sérülést nem tőle kapta, — a szökésért nem büntetik külön, legfeljebb 3—4 évet fog kapni. Juli apja azt hajtógatta, az kellene, hogy az ilyen ember holtig börtönben senyvedjen. Lujza azt felelte, hogy a szomszéd majorosa sokkal nyomorúságosabb lyukban lakik, száraz kenyéren és nyers szalonnán él, míg a foglyok világos, tiszta szobákban laknak, kávé reggeliznek, szóval nem is olyan rettentő rossz soruk van. Bergnek tetszett a felesége beszéde,

még tódított is hozzá. A szomszéd felfortyant : hát akkor igazán kár becsületes embernek maradni ! Berg magyarázta, hogy némelyik rab alig akar kimenni a börtönből, ha letelik az ideje, mert ugyan hol kap dolog nélkül ilyen jó lakást és ingyenszót. Tél felé mindig megszaporodnak a kisebb lopások, a szegény ember nem azért lop, hogy lopjon, hanem így biztosít magának egy kis fűtött téli szállást. Ha a szegény embernek jobban menne a sora, nem kíváncznék a börtönbe, ahol ő, Berg Ádám, tartja a rendet. Juli anyja azon sopánkodott, hogy Juli újra elhalasztotta az esküvőt. Attól tartott, hogy a «bolond lány fejébe veszi, kívárja Mihály szabadulását». «Majd kiverem én a fejéből ezt a bolondságot», dörögte az ember. Kristóf hallgatta mindezt, behúnyt szemmel az ágyában. Ha kényesebb dologra került a sor, mert szerették nevén nevezni a gyereket, egy-egy asszony odasúgta : mégis ! nem kellene a kis kölyök előtt ! mire Bergék megnyugtatták, hogy úgysem érti ! Dehogy nem értette ! Megösmerte a városbeli embereket, viselt dolgaikat, csínyjeiket, csalásaikat, lassanként alig maradt család, melyről valami rosszat ne hallott volna.

Aztán a kivégzésről tanakodtak. Lujza makacsul megmaradt amellet, ha a törvény tiltja az emberölést, hogy szabad ugyanannak a törvénynek felakasztatni valakit ? Mintha valaki felgyújt egy házat s azzal büntetnék, hogy az ő házat is felgyújtják. Berg érezte, hogy itt valami nincs rendjén, nem tudta magát világosan kifejezni, nem állott rendelkezésére a társadalom védekezésének kényelmes elmélete, végre is bosszúsan rácsapott az asztalra : «Hagyj békén ezekkel az asszonyi ostobaságokkal, az elnök úr csak jobban tudja, s ha ő kihirdette az ítéletet, úgy kell lenni». Lujza elhallgatott, de Kristóf agyában egymást kergették a zavaros gondolatok. Rájött, hogy anyja okosabb apjánál, hogy

hiába torkolja le nagy hangan, mégis anyja győz a vitában. Örült is ennek, sajnálta is az anyját. Nem volt tisztában a halállal, de tudta, annyit jelent, elmenni, soha vissza nem jönni, örökre elájulni, lefeküdni fekete ládában a föld alá, ahonnan soha ki nem ássák őket. Mint minden gyereket, rendkívül sokat foglalkoztatta a halál gondolata, szentül hitte, hogy szülei oly hatalmasok, hogy elbírnak vele s ha egy-egy felnőtt, akinek gyerekei voltak, meghalt s halotta, hogy «szegénykék, nincs, aki védje őket, nincs, aki támogassa», e szavaknak valami mélyebb, misztikus értelmet tulajdonított... Eszébe jutott a teremben elájult asszony... különösnek találta, hogy senki meg nem kérdezte tőle, beleegyeznek-e az akasztásba? Ha az édesanyja volt, akarata ellenére nem szabadna, hiszen — ezt számtalanszor hallotta otthon — a gyerek a szülőjéé s azt kell tennie, amit ők akarnak... S aztán... mit mond a hóhér, ha felelősségre vonná valaki? Igaza van édesanyjának! A hóhér embert ölt, most majd őt fogják megölni. Akasztások hosszú sora vonult el szemei előtt, hiába szorította le szempilláit a kezével, hiába bujt a takaró alá, csupa halottat látott eltorzult arccal, fekete, nyitott koporsóban, mindegyik mellett egy sárgaarcú, elájult asszony hevert... Ezek nem olyan halottak voltak, akiket utcájukban látott szelíd arccal, békésen összekulcsolt kezekkel a szemfedél alatt. Szörnyű kísértetekké válnak, akik éjjel feljárnak az akasztófa alól. Ha apja ott lesz a kivégzésnél, hozzájuk is ellátogat a gyilkos lelke, éjfélkor megkocogtatja az ablakot s talán bosszúból az egyik gyermeket elviszi magával.

Éjjel azt álmodta, apját ítélték halálra. Ő volt az ügyész és az elnök egyszemélyben, neki kellett kihirdetni az ítéletet s nagyon meg volt elégedve magával, hogy, mint egy mesebeli hős, az igazságot követte. Mikor kimondta: Halál! édesanyja felsikoltott az utolsó padban: «Ki kell vinni ezt a

gyereket, hiszen meghal!» Semmiféle szomorúságot nem érzett, inkább valami rejtett elégtételfélét, ime, milyen hatalmas ember lett belőle! Apja most tőle fog kegyelmet kérni, mint néha Kristóf tőle, ha meg akarta verni. Anyját sajnálta, oda is ment vigasztalni, mint mikor valami játékát eltörte vagy elvesztette, sírt és anyja nyugtatta: «Ne sírj, majd veszek másikat» — s azt mondta: «Ne sírj anyám, találunk majd egy másik Berg Ádámot!» Az álom változott: most Kristóf ült a vádlottak padján, megláncolva, az elnök vallatta, de ő konokul hallgatott . . . ám rémülve érezte, hogy teste átlátszóvá lesz, mintha üvegből volna s az Elnök, aki nagyon hasonlított a biblia Istenéhez, kiolvassa összes bűneit . . . Már vitték akasztani, mikor anyját hívta álmában s felébredt saját kiáltására. Még akkor is kézzel-lábbal kapálózott, veríték verte, annyira beteg színe volt, hogy anyja ágyban tartotta. Délre már félrebeszél. Előbb hülésre gondolt az orvos, mert lázas volt és hörgött a melle, de aztán rohamok jöttek, egyik a másik után, melyek megmerevítették testét, hogy szinte ívben hajolt meg, szemét nem akarta kinyitni, fájt a világosság, összevonta a szemöldökeit, kezével folyton a fejéhez nyúlt, mintha súlyos terhet akarna levenni róla. Láthatatlan láncokat tépett le a kezéről, felmarva kezefejét, fogait csikorgatta. Jeges tömlőket raktak fejére, orvosságokat öntöttek erőszakkal szétválasztott fogai közé, napokig nem tudott magáról. Aztán lassan leszállt a láz, de még mindig nem volt teljes öntudatánál, megsápadt, lefogyott, arccsontjai kiálltak. Ha apja jött, elfordította a fejét, nem tudott ránézni, ha kérdezte, nem felelt, csak anyját tűrte maga mellett.

Mikor hetek múlva felkelhetett, nem bírt lábán állni, fázósan üldögélt a napon a ház előtt a lócán. Ha jött valaki, elmenekült előle a kis kamrába vagy a bokrok mögé. Idegen arcokat nem bírt látni, ha

átküldték a kisboltba valamiért, minden erejét össze kellett szedni, hogy átmenjen az úton, félt az utcától. Sokszor látni vél valakit az álombeli alakok közül. Ha koldus, vándorlegény ajtójuk felé közeledett, ha olyan gonosz arca volt, mint amazoknak, páni félelem töltötte el, de mintha földbe gyökereztek volna lábai, nem bírt menekülni... Nem akart iskolába se járni, ha meglátogatta egy pajtása, földreszegzett szemmel állt s nem felelt, ha kérdezték. Lassan mult ez a beteges félelem, de az álmok tovább kínozták és éjjel lerombolták, amit szervezete nappal újraépített. Alkonyatban, ha megmozdult a fák lombja, a kút kávéja mögött látni vélte az álombeli bírót, aki fenyegető mozdulattal rámutatott. Ilyenkor bemenekült anyjához, ha csak a hangját hallotta, már eltűnt minden káprázat. Éjszakánként fuldoklott, levegő után kapkodott és elsikította magát félig révületben: Anyám!

Kiáltására felsekcent. Apja ott állt az ágya mellett, gyertyával a kezében, mely furcsa árnyakat vetett a falra. Bevilágított az arcába.

— Igazad van, Lujza, — mondta, — ez a gyermek nem egészséges, úgy néz ki, mint a halál. Levegőváltás kell neki, mondta a törvényszéki orvos úr is. Beszéltem már egy kollegával, nővére falun lakik, ír majd neki, beküldi egyik gyermekét hozzánk s Kristóf kimegy hozzájuk cseregyereknek.

Lujzának nagyon tetszett a terv, hálásan nézett az urára. Gyermekkori emlékei elevenedtek meg, mikor a falujabeli lányok az Alföldre mentek magyar szót tanulni s tömzsi alföldi gyerekek kerültek a helyükre. A kis falu, hová Kristóf volt menendő, még magasabban feküdt a havasok lábánál, mint a városka, de az orvos épp ezt javasolta. A válasz hamar megjött egy kis leány képében, aki szegénylősen fogta Lujza kötőjét s Kristófot édes anyja vonaton vitte el egy derék kovácsmesterhez falura. A vasúton tudta meg csak a nagy újságot: a gyilkos

kegyelmet kapott, életfogytig fog raboskodni. A másik hír, ami épúgy felizgatta: Juli az esküvő előestéjén elszökött, senki se tudta, hová.

VI.

Kristóf szemeit dörzsölte, mikor felébredt. Ösmeretlen, fagerendás, nagy, fehér szobában találta magát. Széles ágyából kilátott az udvarra, ahol mozgalmas élet volt: egész sereg aprójóság karicsált, lármázott. A háziasszony nagy csupor frissen fejt tejet hozott, melyen érzett az istállószag, az állat melegéből, a széna és füvek jó szagából elegy illat, melyben volt valami a frissen kaszált rétek szagából. Vajaskenyeret is hozott, megsimogatta a fiú fejét, barátságosan szólt hozzá. A hang még jobban simogatta Kristófot, mint a keze cirógatása. Este, mikor megjöttek, oly álmos volt az úttól, hogy le kellett vetkeztetni, anyja a hajnali vonattal visszautazott.

Az első nap felfedezésekkel telt el. Otthon is látott dombokat, de azok csak földtúrasok voltak ezekhez a hegyekhez képest. Nappal a csúcsok felett ugyanaz a kék ég ragyogott, mint odahaza, de este a félhomályban a nagy hegyek egészen körülölelték a láthatárt, a falu kis házaival úgy hevert a völgyben, mint egy csomó fehér kő egy gödör fenekén. Egy utcájú kis falu volt, folyómosta völgyben, mely oly szűk volt, hogy az új házakat a sziklába vájták. Régimódi házak voltak, elől csupa emeletes, hátul, amint a talaj emelkedett, a tető már egy vonalba esett a vasúti töltéssel. A háztetők formája oly furcsa, aminőt Kristóf sohasem látott, gúlaformájú, csúcsbafutó és oldalt ablakok voltak rajta. A harang sem a templomban volt, hanem külön fehér toronyban, melyhez csikorgó sok lépcsőn kellett felmenni s mikor harangoztak, letről látni lehetett a himbá-

lózó harangokat. A hegyek csúcsán, néhol egy szakadékban, még nyáron is ragyogott a hó, az erdők sűrűbbek, zordabbak voltak, néhol a nap nem is tudott áttörni a sűrű koronákon. Lent, hol a lépések neszt felitta a sok lehúllt levél, óriási páfrányok és különös színű gombák nőttek.

Az egész falu alig néhány házból állt ki. Az iromba betűkkel festett cégtáblákon két név változott, iparost, szatócsot, korcsmárost vagy Mayernek vagy Tóthnak hívták, kicsi volt a falu s nyilván meg kellett elégednie pár névvel, magyarral, némettel. Köröskörül nagy karéjban szántóföldek vették körül a falut, melyeket csak az erdők állítottak meg, de az erdők néhol felfutottak a szántóvetők elől a hegyekre, mert az emberek szaporodtak és mély csíkokat vájtak a tömött erdők zöld testébe. Aki megszédte magát, csak oly egyszerűen élt, mint szomszédja s a vagyont nem jobb életről, jobb ruháról, hanem a hanghordozásból, köszönésből lehetett észrevenni.

Ez a község is mintha egy felsőbb Börtönőr névtelen uralma alatt állott volna. A házakat századok óta azonmód építették, két-három színűre meszelték, sárga, fehér és zöldre. Csúfság, nevetség lett volna eltérni és jaj annak, aki világoskékre fest, vagy másféle tetőt épít. Így volt ez, ugyanazon kövekből épültek a házak, ugyanazon erdő adta a gerendákat. A természet nyugodtan és közönbösen nézte, hogy születtek és haltak meg az emberek. A konda reggel ötkor ment a legelőre, ha egyszer elmaradt volna az apró lábak különös nesze a híg vagy fagyott sárban, az egész falu felkelt volna, mint a vészharang kongására, megtudni, mi történt.

Aki kívülről nézte ezt az egyformának tetsző életet, azt hihette, szív. érzés, lélek ismeretlen dolgok itt, holott a szenvedélyek, gyűlöletek sokkal mélyebben ásták be magukat, a bőr alá, a csontig.

Csak nem mutatták. A haragok három generáción át tartottak, mint az ünneplőruhák, melyeket nem lehetett elnyűni, az emberek haltak ki belőle, a ruha megmaradt. Két-három községen túl volt a világ határa legtöbbjüknek. Az állatok sorsa jobban érdekelte őket, mint az embereké. Kristóf visszaemlékezett egy jelenetre, melyet csak nagysoká értett meg. A kovácsék szomszédja, felfuvalkodott, bíróviselt paraszt lánya megesett, a legényt katonának vitték. Nem volt nagy dolog, a lányt ugyan jól megverték, de örültek, ha fiú született: minden dolgos kéz tiszta megtakarítás.

Mikor a gyerek megszületett, a kovácsné átment egy «jó szóra», vitt egy korsó tejet és írós tésztát, Kristóf segített neki. Az udvaron találták a gazdát.

— Hogy vannak? nincs semmi baj? — kérdezte az asszony.

A gazda mosolygott: «nagyon jól, megnézheti az anyjával együtt». S azzal vitte őket az istálló felé. Ilyen széken, gondolta a kovácsné, istállóban ágyaz a lányának, s ép szólni akart, mikor a gazda rámutatott borjas tehenére: «nézze szomszédasszony, úgy-e milyen szép, az anyja most nyalogatja, most ellett». Eszébe se jutott, hogy a kovácsné a lánya, unokája iránt érdeklődik.

— Ja, a Mári! még fekszik, de holnap már felkel!

Ennyi volt az egész.

*

A kovácsműhely tele volt érdekes dolgokkal. Az óriási fűtató, a szikrázó vasdarabok, a zúgó pöröly, a bőrkötényes legények, a kemence vörösen izzó tüze, mely a tetőig lángolt, olyan jó szagok voltak, aminek ízét torkában érezte... Mindjárt az első nap Kristóf felvett a földről egy odahullt vasdarabot, melyet izzó rúdról kalapáltak le: fekete volt, de még tüzes: megsütötte a kezét. A mester

olajos ruhát tett rá. Nagyon fájt, de nem sírt. Szégyelte volna a legények előtt, akik tréfálkozva kérdezték, ne kössenek-e fel neki is egy bőrkötényt? — Ember vagy a talpadon, — mondta a mester, — nem vagy holmi anyámasszony katonája! — Ez a dicséret nagyon büszkévé tette Kristófot.

Másnap templomba vitte az asszony, misére. Otthon nagyritkán templomoztak; az egész város evangélikus volt, a katolikusok a szomszéd városba jártak. De itt nagy kéttornyú, gótíves templomuk volt, színes ablakokkal, oltárképpel, szobrokkal, Golgotával. Kristóf megilletődve állt meg a kovácsné mellett, aki letérdelt. A pap fehérarany palástja megragyogott a napban, mely rézsut sütött rá a felső ablakokról. Ha a kis csengő megcsengett, mindenki mélyebben hajtotta le a fejét, aztán megszólalt az orgona... Kristóf elbámészkodva nézte a színes szobrokat, egy fából faragott, színes Krisztus-arcról alig bírta levenni a szemét, oly fenségesen szelíd volt, szinte hívta. Szent Sebestyén, a templom védszentjének kecses szobrát is látta, amint a szívébe lőtt nyilakat fogja gyermeketeg mozdulattal... Csupa titok, rejtelmesség volt minden... szeretett volna kérdezni, mint csak a gyermekek tudnak, de nem mert... Mikor pedig meghallotta, hogy a templom pincéjében kripta van, ahová a papokat temetik és ők felettük járnak, megérteni vélte, miért járnak az emberek lábújjhegyen s alig mert a kőkockákra lépni.

Templom után a falu ott gyűlt össze a cinteremben, melyet magas fák vettek körül. Látni lehetett az egész falut lent a völgyben. Kristóf csodálkozott, hogy a házak úgy megnőnek, mikor közeledik hozzájuk. Kis gyerek módjára mindent nagyobbknak képzelt a valóságnál, különösen a felnőtteket. Mennyit is tudtak a felnőttek beszélni! Napközben is találkozhattak eleget, de még a legköze-

lebbi szomszédok is meg-megálltak egy csoportba beszélgetni. Kristóf általános érdeklődés tárgya lett: mindenki megkérdezte, kicsoda, honnan való s Kristóf többet tudott meg e beszélgetésekből szüleiéről, életviszonyaikról, saját magáról, betegségéről, mint odahaza. Megveregették sápadt arcát, vigasztalták, hívták kis pajtásokkal játszani... Legények álltak fekete újjasban a kijárat előtt, egy-egy pártás lányhoz kettő-három is csatlakozott, majd tiszteletudóan szétvált a tömeg, ha tekintélyesebb ember, pap, egyházgondnok, bíró jött ki a templomból. A csendőrök kakastollát lobogtatta a szél, délceg, komolyarcú emberek voltak, töltött fegyverrel a vállukon: jobbra-balra néztek, nem látnak-e gyanusát, valami koldust, benéztek a korcsmába, ahová begyűlt a fiatalság egy része, mert ott hamar került verekedésre a sor... Látott bányászokat fekete egyenruhában, a keresztbetett kalapács ezüstmű volt kivarrva a kabátújjon. A lányok fehérben, leeresztett hajjal, imakönyvvel kezükben, az aszszonyok fekete ruhában, lesimított hajjal, hosszú sorban mentek haza. A harangok zúgtak s Kristóf elhatározta, hogy egyszer egyedül jön el... nem, az mégis félős lett volna, talán egyik legényt megkéri, jöjjön el vele. Szerette volna apróra megnézni a szobrokat, felmenni a kórusra és az oltár felett a két rácsos, üveges páholyba, ahol a Csáky grófok, a kegyurak szoktak ülni. De az urasági kocsi ma nem állt a templom előtt.

Búcsúsok is voltak a templomban, kivált sok asszony, a Máriás zászlót nagy magas, barkós férfi vitte. Egy fiatal, jólöltözött lány meztőláb ment a tömegben, énekeltek, a templomban is kihallatszott egyiknek éles szopránja.

A templomajtóban szentképeket, viaszfigurákat árultak, a templom mögötti téren magas vászon-tetős sátrak voltak felállítva, ahol enni-inni lehetett. Néhány vásáros megneszelte a búcsút és sietve le-

verte az ágast, kipakolta a deszkaládákat. A kovácsné végigsétált a sátrak közt, az egyik barnaképű, jókedvű legény elkérte Kristófot, majd hazaviszi. Rózsa volt a kalapjához tűzve, magasabb volt a többinél félfejjel, jobbra-balra nézegetett, aztán áttört a tömegben és rászólt egy magas, szőke lányra:

— Anna, merre járkálsz, mindenfelé kereslek.

A lány hányavetin válaszolt s belekarolt egy másik lányba, mintegy mutatva, hogy nem akar a legénnyel egyedül maradni. A legény összehúzta szemöldökét, látszott, hogy haragszik, de nem szólt. Rántott egyet a vállán, köszönt s továbbment. Kristóf visszafordult s látta, amint a lány szólni akart, de a másik megrántotta a karját. A legény szemére húzta a kalapját s oly gyorsan nekiindult, hogy csak úgy húzta magával a fiút. Bementek egy nagy terembe, mely zöld gallyal volt feldíszítve. A fal mellett lócák s néhány asztal. A legényt nagy örömmel fogadták, mindenfelől hívták, de az csak legyintett a kezével s leült egyedül a szögletbe. Egy másik legény odaült hozzá, faggatta, Kristóf nem értette, mit beszélnek, csak a név ütötte meg a fülét: Anna.

— Megint az a tekergő jár a házuk körül, azért olyan büszke, de Istenuccse, ha ott találom még egyszer, letöröm a derekát.

A másik csitította, de a legényből kitört az elkeseredés és Kristóf azt hallotta, hogy a lányok másféle teremtmények, mint a férfiak, csálnak, hazudnak, nem mondanak igazat, szeretik kinozni, gyötörni az embereket, akkor boldogok, ha szomorúságot okoznak másnak. Dél volt, de odakünn már megszólalt egy alkalmi banda, a legény kirúgta maga alól a széket, odament a szomszéd asztalhoz, táncra kért egy kis szeplős lányt és szédítően táncra perdült vele. Alig fordultak kettőt: bejött a két lány egy fiatalemberrel s odaültek Kristóf mellé. A kovácslegény arra táncolt s odakiáltotta: «Az

az én asztalom!» de Anna, a másik lány és a legény csak ott maradtak. A kovács az újabb fordulónál, mikor az asztalhoz ért, félkézzel felemelte a lányok kísérőjét, egy kifent, sovány, bajuszos fiút, a molnár fiát, aki elárusító volt a szövetkezetben és bedobta a táncolók közé, hogy hanyattvágódott. A két lány elvörösödött, felkeltek s kimentek a teremből. A kovácslegény sem táncolt többet, lógatta a fejét, ivott s két óra sem volt, mikor fizetett s elment Kristóffal.

Kristóf előreszaladt. Alig lépett ki az ajtón, meglátta a másikat a falhoz lapulva, kezében nyitott bicskával. Elkiáltotta magát, visszaugrott, neki-esett a kovácslegénynek és halálsápadtan dadogta: «Az ott . . . meg akarja ölni!» A kovácslegény kinézett az üvegajtón, meglátta vetélytársát, magához intett még két legényt, azokat előreküldte, hogy lássák, mi történik, azután kirohant az ajtón, egyenesen neki a fiúnak, elkapta a kezét s kicsavarta kezéből a kést. Nagy ribillió támadt, a búcsusok összeszaladtak, majd feltűnt a csendőrök kakastollas alakja, meghallgatták az esetet s a fiút bevitték magukkal. A kovácslegény diadalmasan ment haza Kristóffal. Mikor a szeglethez értek, újra látták a két leányt, de a kovácslegény elment mellettük, mintha észre se vette volna őket.

Otthon a legény mindent elmondott gazdájának s nagyon megdicsérte Kristóf lélekjelenlétét és okosságát. A faluban is hírefutott, hogy Gallmayer, a molnár fia, meg akarta késelni Tóthék legényét, de a cseregyerek észrevette s így nem lett semmi baj, Gallmayert bevitték a csendőrök, kapott pár pofont, aztán elengedték. Nem is maradt a faluban, szegyenében beállt katonának. Azzal vigasztalódott, hogy mire a kovácslegény sor alá kerül, már káplár lesz s majd ad neki!

Kristófot mindenki ismerni akarta, a kovácsék háza olyan lett, mint valami búcsújáróhely, az

asszony nem tudta, nevéssen vagy bosszankodjék. Kristófot leküldte az udvarra játszani. Igazi falusi udvar volt. Az ólban disznók csámcsogtak, a veteményes kerten túl néhány sor szőlő volt, gyümölcsfák és repkénnyel befuttatott kis lugas. A kovács szenvedélyes kertész volt, Kristóf boldogan segített ültetni, gyomlálni, vigyázta a kikelő csirákat s a nyiladozó leveleket meghúzgálta, hogy gyorsabban nőjjenek.

Egy délután is a kertben szorgoskodott. Nagyon el volt mélyedve munkájába s alig vette észre, hogy valaki meghúzta a kabátját. Feltekintett s egy kis lányt látott maga előtt, piros kötőben, aki kissé selyp hangon azt kérdezte tőle :

— Te vagy az a Kristóf?

Kristóf, hiába vallotta, hogy a lányokkal nem való szóba állni, igen udvariasan felelgetett a kisleánynak. Újja még be volt kötve, amivel a tüzes vasat megfogta. Az ösmeretlen kisleány végighallgatta a nagy esetet, majd félig behunyta a szemét, úgy nézett Kristófra s azt kérdezte :

— Fáj?

Nagyon szépen kérdezte, jól elnyujtva a szót. Kristófnak jól esett az érdeklődés, szakszerűen elmagyarázta, hogy fogta meg a vasat, hogy kötötte be a mester a sebet olajosruhával, mire a kislány fejét ingatta :

— Gézt kellett volna rátenni arra, vattát, apa így szokta.

— Ki az apád? — kérdezte Kristóf.

— Hát még azt sem tudod? A tanító úr!

Kristóf kedve lelohadt. Eddig nem szóltak arról, hogy iskolába járjon, de otthon megbeszélték, hogy egy hét múlva majd bejár a tanítóhoz, nehogy elfelejtse, amit évközben tanult. Egész kedvét szegte az, hogy itt is van tanító. A kislány nem sokat törődött Kristóf elszontyolodásával. Elmondatta Kristóffal egész élete történetét, aztán arra kérte,

hogy mossa meg a kezeit, meg a térdét, mert «tudod borzasztó piszkos vagy és az nem szép», aztán meghívta, hogy jöjjön át hozzájuk.

A kovácsné kijött az udvarra, kezében egy szakajtókosárral, mire az egész udvar megmozdult.

— Nellyke, hogy kerülsz ide? — kérdezte a kisleánytól. — Apa küldött át?

— Nem, néni kérem, láttam ezt az idegen fiút és átjöttem.

A kerítésre mutatott.

Alacsony sövénykerítés volt, folytonossági hiányokkal, kutyaharcok nyomaival.

A kovácsné elnevette magát. «Csak játszatok szépen, mindjárt hozok egy kis lekváros kenyeret.»

— Köszönöm szépen, — felelt a kislány — én már uzsonnáztam.

Kristóf meglepve hallgatta. Sohasem hitte, hogy gyerek ily szépen beszéljen, mint egy felnőtt, tudja, mit kell mondani, s magában próbálta ugyanazzal a hangsúllyal: «Köszönöm szépen» nem, azt nem is lehetett utánozni. Végigvezette a kisleányt a veteményes kerten, majd a lugas elé, hol még nyíltak az orgonák.

— Milyen furcsa neved van neked, — mondta a kislány, — mint a szentnek a templomban.

— A te neved is furcsa, még sohasem hallottam, hogy valakit Nellynek hívnak.

— Anyukámat is Nellynek hívták, de ő már meghalt.

Kristóf nagyon sajnálta a kisleányt, akire így nem vigyáz senki. Bizonyára azért mert átmászni a kerítésen. Egyáltalában nem volt olyan, mint a többi leányok. El is esett a lugas mögött, meg is ütötte magát, de nem sírt. Mintha fiú lenne — gondolta Kristóf és ez volt a legnagyobb dicséret, amit leányról elmondhatott. A tanító özvegyen maradt, kislánya hamar megszokta, hogy gondoskodik magáról. Mikor felkelt, asszonyos gonddal

hozta rendbe a szobáját, kisépert, néha mosott is. Nagyon sokat volt együtt felnőttekkel, tudott rendezkedni, parancsolni. A tulajdon érzése erősen ki volt fejlődve benne, voltak saját apró jószágai: csirkék, nyulak, macskák, el is ajándékozott belőlük. Kristóf kapott tőle egy kis fehér nyuszit. A kovácsné beleegyezésével képeskönyvet adott cserébe. A leány megköszönte, fellapozta, elmosolyodott, de nem szólt. Már olvasta a könyvet.

VII.

Néhány szép derűs nap, nyugalmas éjszaka után Kristóf arca megszínesedett, sőt még arc kifejezése is megváltozott. Arcvonásai megszélidültek, megenyhültek. Jó emberek között a gonosz szemek tekintete is megváltozik. Reggel homályosan emlékezett, hogy mint előző éjjel, most is valami rosszat álmodott, de a részleteket elfelejtette. Valami szorongó érzés maradt csak utána, de ez azonnal eltűnt ha a kovácsné bejött, vagy Nelly hangját meghallotta.

Mert mindig az az egy álom tért vissza *azóta*. A vádlottak padján ült, megláncolva mint a halálos ítélet éjszakáján és az álombeli bíró kérlelhetetlen szigorúsággal vallatta. Konokul hallgatott, de átlátszóvá vált a teste és az elnök kiolvasta bűneit. Álmában néha csizmás kandurrá, majd herceggé változott, háztetőkön barangolt, értette az állatok beszédét, bement idegen lakásokba és mindenféle kincseket hozott el magának, melyeket egy titkos fali rejtekbe dugott. Az álom bolond cikázása hihetetlen kalandokon, őserdőkön, hegyeken vitte keresztül, ahol vademberekkel és oroszlánokkal hadakozott. Verítékbe fürödve ébredt föl, boldogan érezte keze alatt a hűvös takarót. Majd újra elaludt és ekkor folytatódott az álom, valami büntetést szenvedett el, mely nagyon kínos és szégyenteljes volt.

Egy reggel visszaemlékezett, miért bűnhődött : Betegsége előtt egy nap elsőnek jött iskolába s egy húszfillérest látott a pad alatt. Felkapta, eltette s azonnal átfutott a sarki fűszereshoz : négy fillérért megvette a cukorsípót, melyre régen vágyott. Alig fújt belé, mintha görcs fogta volna össze a torkát. Megtudják! kiáltotta fülébe valami. Rohant vissza az iskolába. A cukrot bedobta egy pinceablakon, bement szívdobogva az osztályba, felemelte az egyik padot s alá rejtette a tizenhat fillért.

Szünet közben egyik boltos fia bejelentette, hogy tegnap húsz fillért elvesztett. Ki tud róla? kérdezte a tanító. A fiúk nekiláttak a keresésnek. Kristóf «találta» meg a pénzt. A fiú bizonykodott, ez nem az ő pénze, az övé 20 fillér volt. De a tanító úr nekiítélte a 16 fillért. Kristóf, ha rászóltak volna, azonnal bevallja. De nem ez történt : meg is dicsérték ügyességeért. Ez a titok nyomta, üldözte s nem tudta elmondani senkinek. Édesanyja mondása jutott eszébe : A lelkiismeret Isten szava az emberben. Ám Kristóf úgy érezte, hogy ez a hang az ő saját hangja, emberi hang, apjáé, anyjáé. A füle csengett, s a jólismert hang azt mondta : Ne tedd, nem szabad! Megbüntetnek érte! Vitatkozott ezzel a hanggal, vakmerően szívdobogva tett ellenére csak azért is és kaján örömmel súgta vissza : Látod, volt bátorságom hozzá!

Aznap késő délután Kristóf látogatott el a tanítóékhöz. Nagy bolthajtásos szobában játszott Nellyvel a gyékényen, a tanító füzeteket javított egy nagy asztalon és mert többször rászólt a gyerekekre : Csend! Nelly lehalkította hangját és suttogva beszéltek. Kristóf különben nagyon lenézte a bábukat, de most azt is eltúrte, hogy Nelly vele ringattatta kedvenc babáját. A falon nagy Jézus kép volt «Eresszétek hozzám a kisdedeket». A színes metszet megkopott, csak Jézus arca világított róla. Mikor Nelly látta Kristóf érdeklődését, buzgón

magyarázta, micsoda boldogság, ha az ember Jézust szereti. Elismételte, amit apja vasárnapi iskolájában hallott, ahol egy leányegyesület, néhány serdült leány buzgón mélyedt el a Jézus imádásába, misztikus magasságban, mely kiemelte őket a mindennapi munkából. Nelly nem nyúlt ételhez, hogy behúnyt szemmel ne imádkozott volna, egész oldalakat tudott betéve a bibliából és bibliai meséket mesélt Kristófnak, akinek ez új világ volt. Nelly mesélt Jézus jóságáról, a bűnök bocsánatáról. Kristófot mohó vágy fogta el olyan szelédnek, jónak lenni, mint Nelly, gyógyítani, szegényeken segíteni. Megkérdezte a kislányt, nem szokott-e rosszakat álmodni és beleremegett a válaszbba: «Hogy álmodhatnék rosszat, hiszen este imádkozom!» Kristóf szégyelte elmondani álmait, elhallgatott. Nelly unszolta, beszélj, beszélj! Végül megoldódott a nyelve és ott a zárt szobában, hol egyetlen világosság a gyertya volt, mely mellett a tanító dolgozott, el kezdett beszélni otthonról, apjáról, a börtönről, majd édesanyjáról. Maga is meg volt lepve, mennyire felizgatta, hogy anyja így eszébe jutott, vágyódott utána s nagyon elszomrodott. Nelly komolyan, mint egy felnőt vigasztalta, kérdezte, talán nem szeret a kovácséknál lakni? Kristóf fejét rázta, Nelly zsebkendőjével megtörölte Kristóf arcát, felállott és kiment vele a kertbe. Az első csillagok feljöttek, megmutogatta a göncölszekerét, a sarkcsillagot és ámulatba ejtette Kristófot a világ végtelenségével. Így ösmerte meg, amit az iskolában sohasem értett meg, a felettünk lakó örökkévaló bírót, aki mindent tud.

A tanító kijött hozzájuk, a kislány hozzászaladt, felkapta, a lány átölelte a nyakát és megcsókolták egymást. Nellykém, mondta a tanító olyan halk, gyengéd hangon, aminőt férfitől még nem hallott. Vajjon tudna-e az ő apja is így szólni hozzá, ilyen simogatón? Talán benne van a hiba, vagy az ő

apja nem olyan jó, mint a tanító? Őt sohse dédelgették úgy, soha nem mondtak neki becéző neveket, csak az anyja, az is csak akkor, ha beteg volt, vagy ha az apja megverte. Elkeseredés és harag fogta el, szerette volna, ha Nelly valami csínyet követ el, hogy a tanító haragosan nézzen rá és megverje. Gyönyörködött ebben a gondolatban, látta maga előtt Nelly eltorzult, síró arcát, s a következő pillanatban mély szánalom fogta el, tudta, hogy rá sem tudna nézni a tanítóra, ha bántaná Nellyt, elképzelte, hogy vigasztalná, cirógatná és meg is csókolná.

Apja utasítására a kovácsné két hét mulva iskolába küldte Kristófot, ahol fiúk-lányok együtt tanultak. Most szorgalmasabb volt és jól viselte magát. Szégyelte volna magát, ha Nelly előtt büntetik meg, mert a delikvenst ott a lányok padja előtt fektették le a lócára s kapta a pontosan kiszámolt botokat. De szórakozott volt, nem figyelt. A tanító elnézte, mert hallott betegségről, s mert Nelly gyakran azzal búcsúzott tőle :

— Megyek azt a szegény kis fiút megnézni.

A «szegény» szót elhúzta, csupa sajnálkozás volt a hangja, valami anyás, amire nagyon büszke volt a tanító magában. Mintha csak az édesanyja volna, gondolta.

Kristófnak az iskolában egy szóról, egy mondatról másik jutott eszébe. Képzelete fűzte tovább, álombeli töredékek, mesék, történetek kapcsolódtak egymásba. A történetek hőse ő maga volt. Néha oly bonyolult helyzetbe keveredett, melyből nem volt mentés, szeretett volna segítségért kiáltani, felnézett s akkor látta, hogy az iskolában van. Nagy, tágranyílt szemeiben annyi rémület volt, hogy a tanító megsajnálta.

Egy délben csomó füzetel hazaküldte a lakására.

Senki sem volt otthon, úgy látszott, a cselédlány elment pletykázni a szomszéd kerítéséhez, a lakás

ajtaja nyitva volt. A konyhán, a szabad tűzhelyen rotyogott egy vaslábas, a füst kigyózva emelkedett fel. A belső szobában leengedett függönyök hűvöst tartottak. Letette a füzeteket az íróasztalra. Mikor a félhomályhoz kissé hozzászokott, egy nagy képeskönyvet látott. Idegen nyelven írt könyv volt, nem értette, csak a képeket: istenítéletek, egyházi büntetések rajzai, olajbafótt emberek elkínzott arcai, megvesszőzött nők, máglyára kötözött boszorkányok, ördögtől megszállott apácák. Lépteket hallott, sietve osont ki, mert a hajaszála csaknem égnek állott a borzalomtól. Majdnem kilelte a hideg, otthon azt hitték, valami éretlen gyümölcsöt evett és szigorú böjtre fogták, ami még jobban megkínozta.

Soká hevert álmatlanul szobájában. Félt egyedül maradni és szégyelte megkérni az asszonyt, hogy ne hagyják magára. Mit szóltak volna hozzá reggel a legények! Azok is rettentő történeteket tudtak megvasalt ördögökről, odaszegzett denevérekről, melyekben boszorkányok lelke lakik, a cseléd is babonás volt, mindenféle hókusz-pókuszt csinált lefekvés előtt, nehogy a gonosz meglepje álmában. A kovácsné is minden hónapban a pappal jeleket krétáztatott az ajtófélfára.

Mikor elaludt, egy nagy teremben találta magát Kristóf. Nyitott tűzhelyen lobogott az égő fahasáb, előtte hosszú köpenyeges ősz ember melengette a kezét. Nagy, faragott karosszékekben ült, hosszú szakálla leért az övéig. A sötét terem lassan világosodott, Kristóf észrevette, hogy az ősz ember lábainál egy asszony hever, hátrakötött kezekkel, a kötél mélyen belevágódott húsába. Egy vörösruhás vöröshajú ember csiptetővel kivett egy szem zsarátot és az asszony homlokába jelet égetett vele. Kristóf odarohant, felkapott egy lapátot és ráütött az ember kezére, hogy az felszisszent. Visszaugrott s akkor látta, hogy a vöröshajú ember az apja, a megkötözött

nő Nelly volt. . . de nem is Nelly, hanem az édes-
anyja. Az ősz ember felállott, rámutatott s erre
hirtelen Kristófot is megkötözték. Feketeruhás
ördögarcú kovácslegények rohantak elő a szögletek-
ből, letépték róla a ruhát, megkorbácsolták, szé-
gyenteljes dolgokra kényszerítették. Az ősz bíró
csak nézte a tüzet, majd felemelte kezét s erre abba-
hagyták a kínzást, odalökték Kristófot az öreg em-
ber lába elé. Az csak bámult a parázsba s maga elé
mormolta: «Ha te nem bünteted meg magad, lásd
a következményét!» A láng lobot vetett, kigyulladt
az egész szoba, Kristóf ruhájába belekapott a láng.
Felébredt. Hajnalodott, a kelő nap éles sugárral
tűzött be az ablakon, egyenest az ágyra, mely a
vörös fényben mintha felgyúlt volna. Kristóf nem
bírt kiáltani, kiugrott az ágyból, az ajtóból vissza-
fordult: a láng lesiklott az ágyról a padlóra. El-
szégyelte magát oktalan ijedelméért, mikor a tükör-
ben meglátta testét: csupa piros csík volt, mint akit
korbáccsal vertek meg, csuklójára nézett: ott is
látta a vörös foltokat.

Végigfutott hátán a hideg. Hová menjen, kinek
szóljon? Hideglelősen, fogvacogva öltözött fel,
kiszetett a kertbe. Hat óra volt; lerohant a kerítés-
hez s végtelen örömeire ott találta Nellyt, amint
gyomlált a kertben. Feléje futott, majd megállott:
hogyan lehet elmondani az ilyet? Nelly észrevette,
áthívta, látta, hogy reszket, leültette s faggatta.
Kristóf elkezdett sírni.

Dadogásából annyit értett, hogy rosszat álmo-
dott: kinevette. Kristóf hozzákezdett végeérhet-
lenül, zavarosan elmondani, mi történt vele:
megvigasztalta. «Träume sind Schäume», mondta
németül s Kristóf emlékezett, ezt mondta anyja
is egyszer. Nem kell törődni az álommal, minden
álom bolondság, vigasztalta. Kristóf nekibátoro-
dott s megkérdezte, lehet-e, hogy valaki meg-
bűnhődik azért éjjel, amit nappal elkövetett?

Vajjon azok a bűnösök, akiket nem tud elfogni a csendőr, tudnak-e aludni éjjel s álmukban nem ítélik meg fölöttük? Nelly erre nem tudott biztos választ adni. Az Isten szeme mindent lát, felelte, s aki a földön meg nem tér, a túlvilágon lakol bűneiért. Ezért él a sok remete a pusztában, sáskát eszik mézzel, ezért feküsznek puszta földön, böjtölnek, szöges cingulumot hordanak a szent apácák, hogy büntelenek legyenek. A túlvilágon ezerévig égnék a bűnösök tisztító tűzben.

Kristóf mindebben csak megerősítve látta álmát: az a tüzes szoba bizonyára a pokol előtornáca volt s ő máris annyi bűnt követett el, hogy bűnhődése megkezdődött. Eszébe jutottak összes nagy bűnei, az ellopott pénz, gyűű, kegyetlenkedései Gertivel, titkos kívánsága: bár halna meg az apja, akkor nem verné meg többet senki és ő volna úr a háznál, iskolai csínyjei... majd újra *hallotta*, mit mormolt az öreg bíró a karosszékekben: «Magadat büntesd meg!» Minden átmenet nélkül felvidámodott, kergetőzött Nellyvel, az iskolában újra hangos, jókedvű lett, bírkózott, verekedett, óra alatt rendetlenkedett, úgyhogy a tanító kénytelen volt kitérdelpeltetni s mikor egy leány bepanaszolta, hogy számárfület mutatott rá, megvesszőzte.

Kristóf nem sírt, az ütések fájtak, de egyben különös furcsa gyönyörűséget is okoztak. Hibázott, megbüntették, most már nincs bűne. Szinte szeretne volna, ha mindennap kikap, — nem úgy, mint otthon, ahol az apai szigor kegyetlenül sujtott le rá, sokszor egy kicsiségért, máskor pedig nagy csínyért semmit se kapott, mert anyja féltve apja öklétől, eltitkolta, ha eltört valamit vagy kárt csinált... Igazságosnak találta a mindjárt bekövetkező büntetést a kellő mértékkel... Este boldogan aludt el... de keservesen csalódott. Álombeli bírái nem találták elégnek a bűnhődést: vasszegekre térddepeltették, mint a tanító képeskönyvében látta.

Éjjel nagy lármára ébredt: valahol kigyúlt egy pajta, az egész falu összeszaladt... Fel akart öltözni, a sötétben fordítva vette elő a kabátját s egy marék kukorica, amit előző délután szedett össze játszani, kihullott a földre. Össze akarta szedni, de meztelen lábaival belelépett egybe s jól megszurta. Letérdelt az ágy elé, mint otthon, imádkozásnál szokta, s térde alá került néhány szem. Eszébe jutott, hogy az öreg tanító borsóra térdepeltette hajdan a rossz deákokat. Fájt, de csak rátérdelt az éles szemekre, melyek belemélyedtek a térdébe, ugyanaz a különös, maró-édes érzése volt, mint mikor az iskolában kikapott. Aztán lépteket hallott, visszabujt ágyába s oly mélyen, álomtalanul aludt, hogy alig bírta a kovácsné reggel felkelteni.

— Mért szórtad el ezt a kukoricát — kérdezte s Kristóf lángragyúlt arccal hajolt le összeszedni.

Aznap elkerülte Nellyt, nem mert volna a szemébe nézni. Nem tudta okát szégyenkezésének, de úgy érezte, mintha új, idegen fiú élne benne, aki rosszabb nála s akivel Nellynek nem szabad találkoznia.

Ettőlfogva csaknem rendszeresen, hetenként kétszer-háromszor ismétlődött az álom. Előbb kanyargós utakon ment végig szívdobogva, mert *tudta*, hogy mindez csak játék, mert az *igazi* azután jön. Kis lugasban ült Nellyvel, vagy az édesanyjával, földalatti barlangokon ment át, megkergették, de mindig el tudott menekülni. Végül nagy ház állta útját, odafutott üldözői elől, anyja és Nelly elmaradtak... vissza akart fordulni értük, de késő volt. Kinyílt a kapu s benn állott a nagy teremben. Az Ősz Ember hol a karosszékben ült, hol emelvényen, mint a halálos ítélet bírāja, ráemelte a tekintetét s Kristóf hiába parancsolt magára: le kellett sütnie a szemét... Aztán az álom zűrzavara jött, kovácsműhellyel és tüzes fogókkal, apácákkal és máglyákkal, ördögökkel és oroszlánokkal és kü-

lönös állatokkal, melyeknek halteste és medvefeje, macskateste és madárszárnya volt... Az ébredés soká tartott, még pillanatokig benne élt az álomban azután is, mikor szemét kinyitotta, de sok-sok álomrészre sohase bírt visszaemlékezni.

Ha napközben elszunnyadt, a kert tövében, a pázsiton, az álom zűrés világa mindjárt hatalmába kerítette. Egyszer ijedten hadonászott kezeivel, el-lökte magától üldözőjét: felébredt, mert belevágta kezét egy fatönkbe. Kacagást hallott. Nelly állt mellette és szívből kacagott.

— Nohát, milyen furcsa arcokat csinálsz álmod-ban. Úgy néztél ki, mint egy ördög, csikorgattad a fogadat.

Kristóf még látta üldözőit, egyszerre elfoszlot-tak, mint a füst, mintha a kis leány jelenlététől megijedtek volna. Attól fogva esti imába belefog-lalta Nelly nevét is, az iskolában alig bírta levenni róla a szemét, míg egy ismétlő rászólt.

— Csak nem vagy szerelmes, te tacsók!

Ettől kezdve mindenki ezzel bosszantotta. Nellyt nem merték gúnyolni, annál többet Kristóft. Nem értette, miért a hajsza, magának Nellynek pana-szolta el.

Nelly haragra lobbant.

— Ha fiú volnék, adnék én nekik!

Kristóf nekibátorodott:

— Ha még egyszer mer valaki szólani, földhöz-vágom!

Nelly nevetett, Kristóf bizonykodott s elmesélte eddigi hőstetteit, Gerzon hadseregét, sőt kis híja, hogy a huszár szökését el nem mondta. Nelly nem nagyon bízott a fiúk bátorságában, eleget látta, hogy hőkölnék vissza apja egyetlen kézlegyintésé-től. De nem is szerette a rendetlen fiúkat. Azt szerette Kristófban is, amiben hasonlított hozzá: a nappali álmodozót, az elmélázót, a csöndeset. Szeretett vele anyáskodni és mert csinos, ren-

des és tiszta volt mindig, gyakran prézsmitált Krisztófnak :

— Egy nagy fiúnak nem szabad sáros cipőben járni.

— Miért nem varratod fel az inggombodat ?

— A hosszú haj csúnya, le kell vágatni.

— Ne térdelj a földön, elkopik a ruhád.

Ezek mind egész különös, mélyértelmű igazságok voltak, mint édesanyjáé, melyeket Kristóf évek mulva sem felejtett el. Évek mulva is látta a tiszta kék szemek csodálkozó pillantását, melyben több volt a tisztaság, mint minden szemben, amelybe eddig belenézett. Hallani vélte a hangsúlyt, amellyel az intő szókat kiejtette. Később, mikor gondok és bűnök sötét kerítése úgy szorította össze, hogy lihegve hiába keresett kijárót, felmerült előtte két üldöző árnyéka, mogorva apja, álombeli bírása, — egy imbolygó halovány arc, az édesanyja, közbe egy tenyérszirm, virágos, napsütötte rét, Nelly, amint csillaghúrt szed le-lehajolva, felgyenesedik, haját visszasimítja homlokára és ránéz a felejthetetlen kék szemekkel.

Hallgatott rá, tanult tőle és szerette. De majdnem úgy szerette Nelly kaleidoszkopját. Este soká gondolkozott azon, hogy lehetne hozzájutni. Talán Nellyt elkapná egy robogó szekér elől és apja azt kérdezné : Mond, mit kívánsz jutalmul ? Vagy ha ellopná ? De hová rejtse ? Izgalmában majd leejtette kezéből, ha Nelly odaadta. Ez volt a valóságos tündérvilág : törpék, virágok, színes ablakok megszámlálhatatlan változatban. Ha pénzt fog keresni, egy ilyet, nagyobbbat, szebbet fog venni magának... Még csak a karácsonyfa volt ilyen gyönyörű, otthon, de csak addig, míg rá nem jött, anyja vásárolja az ajándékokat. Rettentő csalódás volt, szinte megszünt gyermek lenni. De erről s annyi másról kinek beszélhetett volna ?

A nehány hét gyorsan pergett le, elkövetkezett

a búcsú. Az utolsó délutánon nem mozdult el Nelly mellől. A kovácsmester dörmögő jókedvét, felesége tenyeres-talpas nyájaskodását, a legények vaskos tréfáit, hogy ha megnő, visszajön Nellyért és elveszi feleségül, szótlan viselte el, mert nem tudott visszafelelni. Nelly minden szelídsége mellett bátran vágott vissza és ez még legjobban tetszett benne Kristófnak. A jövőre sok tervet szőttek, megbeszéltek, hogy Nelly elmegy Kristófékhoz látogatóba, levelet is fognak írni egymásnak és Nelly komolykodó képpel intette a fiút, hogy tanuljon meg szebben írni. Mikor elkészöntek, Kristóf egész váratlanul lehajolt és megcsókolta Nellyt. A lány nem hajolt vissza, hanem mindkét kezét felemelve, megfogta Kristóf fejét, lehúzta magához s megcsókolta. A kiskocsi elindult az állomás felé, Nelly ott állt a kerítésnél és kendőjét lengette. Kristóf még aztán is soká látta a kékruhás szőke képet, a fehér kendőt, a félig kinyílt ajkakát. Mindig úgy emlékezett vissza erre a néhány hétre, mint a zavartalan boldogság idejére, a legszebbre életében. Mikor évek múlva a sors különös játéka összehozta őket, oly friss és eleven volt a leány varázsa, mint gyermekkorában.

VIII.

A harmadik gimnáziumban évközben új fiú jött hozzájuk, egy hadbíróé. Tóth Olivérnek hívták. Az osztályfő Kristóf mellé ültette. — «Tudod fiam, — mondta az osztály nevetése közt, — Kristóf jó fiú, csak néha elandalodik óra alatt, megengedem, hogy jól hátba vágjad.»

Olivér csinosan, jól öltözködött, mintha skatulyából vették volna elő. Haja szépen lesimítva, soha egy folt vagy pehely a ruháján, iskola közben gyakran mosta meg kezeit a házmesternél. Fürge, gyors mozgása, beszéde, eleven a felfogása. Barna volt a haja, a szeme, az arca kreolos, sápadt

és mégis életes. Kristófnak tökéletes ellentéte, magasabb is volt nála egy félfejjel. Mégis, első perctől vonzódtak egymáshoz. Volt közös beszéd-tárgyuk. Mindketten tudták, mi a rendőrség, a bíróság, a börtön, elmesélték, amit otthon hallottak, Olivér az eseményt, Kristóf az esemény végét: a börtönt. Ez az ismeret, mely a többieknek idegen volt, elszigetelte őket, de egyben önbizalmuk erősült, mert többet tudtak másoknál Kristóf barátságában volt valami csöndes alárendeltség. Valahogy alamuszinak, ostobának tartották, a jobb diákok alig álltak vele szóba, a rosszakról, akik verekedtek, félt. Most az egyik legjobb diák barátja és védője lett, magával egyenrangúnak ismerte el, elvitte szüleihez, ő is járt Kristófhoz és sohsem érezte barátságát, hogy apja úr. Ez annál inkább feltűnt, mert az iskolában szörnyen tartották a különbséget az apák rangja szerint. Az egyik gyerek, akinek nagyapja polgármester volt, mert a gyermekek második kérdését: kik vagytok, mi az apád? nem használhatta fel büszkélkedésre, így tette fel a kérdést: «Mi a nagyapád, az enyém polgármester.» El is nevezték Mianagyapádnak. Egy másik nemesi előnévvel dicsekedett, hogy őt csengeri és bagosi Bagossy Ernőnek hívják. Tóth Olivér egyszer elhozta apja névjegyét: gáborjai Tóth Kálmán... Bagossy keveselte ezt az előnevet; Olivér ettől fogva így szólította: csengeri-csengeri Bagossy-Bagossy Ernő-Ernő. Az egész osztály kacagott.

Bergnek imponált fia barátsága, kevesebb lett otthon a szidás és a nyakleves. Olivér érezte, hogy Kristóf tűzbe menne érte, kedvelte, bár egy csöpp mosoly volt abban, amint viszonzta új barátja ömlengéseit. Egy mozdulata, mellyel homlokába hulló haját hátra simította, Kristófot Nellyre emlékeztette. Végül Olivér összeolvadt gondolatában Nellyvel és ha az utcán együtt mentek haza, egy-

másba karolva, ugyanazt a boldogságot érezte, mint Nellyvel. Csak az álmok nem változtak, kísérték mindig ugyanazon úton egyformán, a nagyteremmel és a bíróval, csak Nelly helyett Olivér jött vele a kapuig és Kristóf tudta, hogy izgatottan jár föl és alá a kapu előtt és várja visszaérkezését.

Egy kisebb hiba miatt megbüntették, ki kellett térdepelnie egy órára a katedra mellé. Nem merte otthon megmondani, szégyelte is és térdéről önkéntelen mozdulattal még akkor is veregette le a port, mikor nyoma sem volt már. Álmában megismétlődött a büntetés, a nagyterem sarkában térdelt, arccal a fal felé és minduntalan hátra nézett, nem jön-e az apja. Az álom többi részére ismét nem emlékezett, csak a lármára, melyre fölébredt.

Fiatal, hosszú köpenyeges nő állt az ajtóban. Berg épp hivatalba indult és rászólt, hogy mit akar. Durván, mert megösmerte, hogy egy lopásért elítélt asszony, aki nemrég töltötte ki büntetését és már a börtönben is furcsán viselkedett. A nő elnevette magát és egy rántással levette köpenyegét. Alatta nem volt rajta semmi ruha, ott állt meztelenül. Berg elkáromkodta magát, a nő nekirohant, birkózni kezdett vele, ki tudja, milyen hallgatólag-elviselt sértésekért akart bosszút állani, összekarmolta Berg arcát, alig tudták megfékezni. Elméje zavarodott meg. Kristóf mindezt végignézte, látta a sötét két hajfonatot, a hát egy mélyedését, a csípőt, merev, szinte kőből faragott formáival, hallotta hisztérikus nevetését és bámolta, hogy Berg kiáltására összeszaladt szomszédok, három férfi együtt alig tudták megfékezni, Siklott, vonaglott, kicsúszott a kezeik közül, míg kezét, lábát összekötözték és rádobták a kabátját. Berg elment a kórházba ápolókért. Kristóf ott maradt egyedül a szobában a megkötözött asszonnyal, aki egy tagját sem bírta mozgatni, csak a fejét forgatta,

a szemével intett Kristófnak. Előbb énekelt, majd oly rettentő módon kezdett káromkodni és átkozta Berget, hogy Kristóf, aki nem mert meg sem mozdulni, a párnák alá dugta a fejét, hogy ne hallja.

Berg nemsokára felügyelővé lépett elő. Beköltöztek a fogházba, háromszobás lakásba. A folyosó egyik végén volt a lakás bejárata, a keresztfolyosón a fogházba lehetett jutni. A vasrácsos konyhablakon, ha a függönyt félrehajtották, látni lehetett kora reggel a foglyokat, amint sétára mentek. A konyhán a durvább munkát, az udvaron a favágást valamelyik kopaszra nyírt rab látta el, szolgálatkészek és jó indulatúak voltak, egyik-másik játékszert faragott a gyerekeknek. Nem volt bennük semmi különös, legalább nem lehetett észrevenni. Előfordult, hogy némelyik sírva fakadt munka közben, átkozta magát vagy a szüleit. Kristóf soha nem mulasztotta el szóba elegyedni velök.

Nem sajnálta és nem irigyelte őket, a sajnálkozás nem a gyermekek ösztöne, csak ellesik a felnőttektől a módját, de hosszú idő, míg belőlről élík át. Kristófnak megszokott valami volt a börtön, rab, nem érezte, hogy mily nagy dolog bezárva élni, mert a rabok maguk is — legtöbben — beletörődtek. Egy különben szelíd rab azt mondta favágás közben: «Ha tudom, hogy hat évet kell ülnöm, nem bántottam volna az öreget.» Apját ütötte le, aki részegen anyját bántalmazta. Egy másik szelíd, kékszemű, fiatal fiú, akit emberölésért előbb életfogytiglan ítélték el, panaszkolta, hogy, mikor a felsőbbíróság tíz évre szállította le a büntetést, sírva fakadt. Az «életfogytig» nem oly szörnyű, mert határozatlan valami, amit paraszti észszel alig bírt felfogni, a *tíz év*, az határozottság, melyen nem lehetett változtatni. Másnak a három hónap is örökkévalóság volt, az utolsó héten már alig aludt s hajnalig fel és lejárta cellájában, megőrjítve szomszédait egyforma, dobogó lépéseivel.

Kristóf különösen egy asztalossal barátkozott össze, aki a házi bútorokat javította s egy suszterrel, aki használható, ügyes ember volt. Műhelyt rendeztek be mindkettő számára a börtönben s az egész bíróság a rabsuszter cipőit koptatta. Szinte sajnálták elengedni, mikor letelt a büntetése, olyan finoman dolgozott. Mindkettő dalolt munka közben, tréfálkozott, kivált a suszter, aki Berlinben is járt, nagy gyárakban dolgozott. Az asztalosra néha rájött, akkor mogorván gyalult vagy faragott és szociálista könyvekből szedett mondatokat vágott a felügyelőné fejéhez a kizsákmányolásról és az emberi jogokról. A suszter dikicse kissé mélyebben szaladt be egy ember bőre alá, akire féltékeny volt, mint valaha a cipőbe. Az asztalos nekivitt egy fél falut a csendőröknek, akik egy lányt akartak bevinni, mert állítólag lopott a gazdájától. Az igazi tolvaj aztán megkerült, de az asztalos az ellenállásért kétannyit kapott, mint a leány, ha tényleg lopott volna. Kevésbeszédű ember volt, a suszter annál többet kotyogott.

«Tetszik tudni, ténsasszony, idebenn nem is olyan rossz az élet. Az embernek van műhelye, munkája, kosztja, nem lehet ugyan meghízni tőle, de hát megpótolja a ténsasszony, vagy valamelyik bíróné nagysága. Még egy cigarettát is el lehet pörkölni néha, de ezt meg ne tessék mondani a felügyelő úrnak. Csak aztán este, akkor rossz... Már olyan jól ösmerem a cellám, akár a tenyerem. A múlt évben beesett az eső, maradt a falon utána egy folt, akkora, mint a térképen Olaszország, egy csizma, le tudnám rajzolni, mert tanultam én kérem szabásrajzot. Aztán a pádimentumon sötétben is meg tudom mondani, hol van lyuk, ahol kikopott, meg is csináltam volna, de nem engedi a felügyelő úr, még nem hagyták jóvá a minisztériumban a reperálását. Ösmerem az udvar minden zúgát. Igaz, a tenyerem se ösmer-

tem eddig, de unalmamban azt is kitapasztaltam, most már itt is meg van az újmódi, hogy az újjáról ösmerik fel az embert, hát azt is megnézegettem, akár fejből le tudnám rajzolni a hüvelyk-újjamon azokat az apró köröket. A másik rab cellájáról mesélt, melyet nemrég meszeltek ki, levakarták a régít, alatta mindenféle írás volt, szegekből kivert évszám: 1864... «Az első cellám még nevezetesebb volt, azelőtt az volt a siralomház, az ajtófélfára minden halálraítélt bevészte a nevét, meg az évszámot. Egész magasan kezdték, majd a szemöldökfánál s aztán lábfejmagasságig tele volt róva... A mostaniban már második éve lakom, nagyon nyugodt, tiszta hely, nem mászkálnak benne svábok, patkány se jár benne, de a nap csak délután süt be. Eleintén minden nap számoltam, mikor az első sugár besütött, tudtam, hány ezernél tűnik el újra, ha borús idő volt, nagyon elbúsultam. Most már szabad könyvet is olvasni, van egy bibliám, egy diakonissza hozta be, Isten áldja meg, nagyon derék egy kisasszony, vele üzenek a családomnak. De azért sajnálom szegénykét, olyan szomorú mindig, még szomorúbb, mint én. Szeretném mulattatni, hiszen annyi történt velem odakünn, külföldön, a gyárban, mikor kikerültem, de alig kezdem el, mosolyog szelíden és kezet nyujt. Először nagyot dobbant a szívem, mikor azt a finom kis kezét felémnyujtotta, mikor bejön ide az ember, azt hiszi, sohasem veszik többé tisztességes ember-számba...»

Az asztalos a munkásindulót, meg a marseillaisét dúdolta, mikor gyalult. Kristófnak egyszer elmondta azt a beszédét, amivel fellázította a falut, de a gyerek nem értette. Nevetni való is volt, hogy minden ember egyforma, mindenkinek egyenlő joga van, a vagyont szét kell osztani... Jobban értette azt a kívánságot, hogy a bíró uraknak addig nem szabadna ítélni, míg legalább egy

pár hónapot nem töltenek ki egy magánzárkában. Akkor aztán tudnák, micsoda pokol becsukva élni s nem vágnák az emberhez csak úgy a kisújjukból kirázva, a sok esztendőt . . . Kristófnak ez nagyon tetszett s napokig játszott azzal a gondolattal, hogy hátha ez lesz a rend és apja is bevonul a börtönbe pár hónapra, zsákvászon ruhát kap, beviszik neki az ételt . . . Micsoda nagyszerű dolog lesz otthon! Gertinek nem tetszett az asztalos beszéde, nagyon piszkos a keze, mondta, nem is mosakodik.

Kristóf Olivért is elhozta egy vasárnap délelőtt az új lakásba. A függöny mögé lapulva, — mert tilos volt kinézni — látták, hogy állanak fel a rabok, mint a katonák, kettős rendekbe. Az őr felolvasta a neveket. Voltak vizsgálati foglyok is köztük, akiket még nem öltöztettek be, elkopott ruhákban, mert nem volt, aki tisztát hozzon be nekik, össze-vissza foltozott gúnyáik szomorúan lógtak rajtuk . . . Mikor aztán megvolt az ítélet és fel kellett venni a tiszta rabruhát, keserves sírásba törtek ki, egyik nem másért, csak ezért, öngyilkosságot kísérelt meg, az udvaron talált üvegcsereppel felvágta az ereit. A régi rongyos ruha volt az egyetlen, amit odakütről hozott magával . . . Berg egyszer elmesélte otthon, hogy az egyik rab belebolondult a fogságba. Fogházbetegség, így hívja a törvényszéki orvos úr. Egész nap énekelt, szavalt, aztán egy hétig nem szólt senkihez, csak bámult maga elé. Egy tárgyaláson a védő furcsa dolgokról beszélt — a bíró urak mosolyogtak is : A felbújtó olyan, mint aki kibérli más lelkiismeretét, a büntettet vele végezteti s azt hiszi, ezzel mentesíti a magát, ezért súlyosabban kell büntetni, mint a tettet. Berg ezt ostobaságnak találta. Egy fogoly azt mesélte ostromlás közben, — betörő volt az istenadta — hogy sohse jöttek volna rá tettére, ha nem vallja be. De a vallomás oly nagy gyönyörűséget okozott, hogy mámoros-részséget érzett közben, mintha ivott

volna. Oly könnyűnek érezte magát, mintha röpülne. Ezért magáért érdemes valamit csinálni, mondta.

Sokan megtértek, mindig templomba szerettek volna járni, folyton imádkoztak, a papot kínozták lehetetlen kérdéseikkel, melyekre semmi vallás, hit nem adhatott választ. Mások magukbaroskadva, tompán, mint a vágóhídra vitt állatok, túrték, hogy csináljanak velük a többi emberek, amit akarnak. Mégis az marcangolta őket legjobban, hogy más vagy mások, akik belevitték a bűnbe vagy társak voltak hozzá, a törvény hézagain ügyesen átcsúsztak vagy tagadtak s nem volt bizonyíték ellenük... most ott künn sütkéreznek Isten szabad napján s nekik itt kell elposhadni. Mélyebben érezték, mint valaha törvény követni tudná, hogy a vezér alatt dolgozó bűnözők felelősségérzete csaknem megszűnik, vakon követik a banda fejét — a törvény előtt mégis egyenlők... Kegyetlen terveket főztek ki, szörnyű bosszúállás feszítette őket, míg jött a szabadulás napja s mikor a volt cimborával együtt itták évek óta az első pohár sört, minden harag úgy eltűnt, mint az eltöltött évek, csak álomban kísértett még a cella magánya, a börtönőr lépteinek kopogása. Még évek múlva is pontban hat órákor keltak fel az ágyból és este kilenc órákor aludni tértek, mert lecsukódott a szemük...

Egy nyári reggel Kristóf a konyha ablaknál állott Olivérrel. Csak ketten voltak. Bergné templomba ment Gertivel, Bergnek a városban akadt dolga. Egyszerre meghallották a kommandót, a foglyok jöttek ki délelőtti sétára. Egy pap a szabadban istentiszteletet tartott a raboknak, zengő hangja betöltötte a szűk udvart, a rabok énekeltek, zsoltároltak, csak úgy, mintha templomban lettek volna. Egyiknek gyönyörű hangja csak úgy szárnyalt a magasba, áhítatotkeltőn, — ha tanul, nagy művész lehetett volna belőle. Egy amolyan nő szeretője volt, ékszerszert látott nála, megölte, kirabolta.

— Vajjon ki lehet, — kérdezte Olivér, aki hegedülni tanult s nagyon szerette a muzsikát. — A színházban sem énekelnek szebben.

Kristóf elmondta, amit tudott róla. Aztán vége volt az éneknek, a rabok sétáltak, a kavics csikorogott lábuk alatt.

A konyhaablak alatt megálltak ketten.

A két gyerek nem láthatta őket, mert az ablak embernél magasabban volt a falba vágva, csak a hangokat hallották. Egyik fiatalabb lehetett, a másinak mély, dörmögő volt a hangja.

— Mikor szabadulsz, — kérdezte a fiatalabb.

— Mi közöd hozzá, te piszkos, nyomorult, — felelte a másik.

— Te vagy az oka, miért nem hagytad nyugodtan...

— Mit értél vele? Azt mondtad, nem tudnál egy napig se élni nélküle, most meg két esztenedeig...

— És te? aki úgy féltetted tőlem, mint egy örült, engem is elárultál, most itt kuksolsz, míg ő isten tudja, kivel szűri össze...

— Elhallgatsz, mert tüstént agyonváglak...

— Csak tessék, mintha nem mindegy volna nekem, hogy itt döglök meg, vagy te ütsz agyon...

— Inkább azt mondanád meg, — felelte a másik, hirtelen hangot változtatva, — hogy jutok egy szippantás cigarettához? egy pipa dohány többet ér, mint minden asszony együttvéve.

Mindketten, egyszerre, felkacagtak.

Volt valami ijesztő ebben a gyors hangulatváltozásban.

— Hogy tudsz meglenni asszony nélkül? — kérdezte a fiatalabb kuncogva s a másiktól vastagon, zsírosan ömlött az aljas szavak árja.

— Én? gyakran vagyok künn munkán, de a fene egye meg, a szabad mezőn kell dolgozni, kapálni, ott vannak az örök, aztán mihelyt esteledik,

aló haza! Annak a bitang asztalosnak van jó dolga, az mindig külső munkára jár, bent a városban, az összes szobalányokkal jóba van. Látnád csak, mennyi képeslapot kap tőlük minden héten!

— És te mit csinálsz egyedül?

A fiúk nem látták a másik vigyorgó arcát és mozdulatát, csak a választ hallották és vörösre gyúlt arccal ugrottak le az ablak párkányáról.

Nem szóltak egy szót sem, csak néztek egymásra.

Mintha nem hallottak volna semmit, elkezdtek másról beszélni, titokban lesve a másik arcát, vajjon tudja-e az is? vagy hallotta? megértette?

— Nem jó rabnak lenni, — mondta végül Olivér, — de bírónak sem. Én nem tudnék aludni, ha arra gondolnék, hogy ez a sok ember most miattam kínlódik.

— Mi szeretnél lenni?

— Katonatiszt! Az azt teszi, amit akar, csak a király parancsol neki, no meg a tábornok. De a bírónak sokat kell írni, a fejét törni s akkor is el kell ítélni valakit, ha szeretné szabadon engedni.

— Az nem lehet, — szólt Kristóf, — hiszen a bírónak senki sem parancsol...

— Mégis, apa mondta, hogy törvény törvény, s akkor is be kell csukni a tolvajt, ha azért lopott, mert nem volt munkája s éhen halt volna...

— Akkor a bíró sem tud jól aludni, hiszen csak bántja, hogy az ilyen embert lecsukatta!

— A legfőbb bíró a lelkiismeret, Vas tisztelendő úr mindig ezt mondja. Apa pedig azt, hogy a teljesített kötelesség a legjobb párna. A bíró, mikor ítél, kötelességét teljesíti...

— De ha olyan szegény embert ítél el, aki nem rosszszaságból lopott?

— Akkor is csak a kötelességét teljesíti, fáj a szíve, de nem tehet másképp.

— Mégis jó, ha az ember elmondhatja, ha valamilyen hibázott, olyan valakinek, aki nem beszéli el

másnak . . . De jó dolga van a katolikus fiúknak, azok mindent meggyónhatnak.

— Te nem álmodz néha olyanról, amit napközben tettél, Olivér?

Olivér lehajtotta a fejét, mintha a cipője orrán nézne valamit. — Ne beszélj erről, kérlek, — szólt aztán halkán.

— Te is, — kiáltott Kristóf izgatottan s megfogta Olivér kezét . . .

Ekkor nyílt az ajtó s hazajött az édesanyja.

*

Másnap kerülték egymást. Valami volt köztük, amiért szégyeltek egymásra nézni. A felnőttek közt gyakran, ha kéretlen jótéteményben részesítenek valakit, vagy egyiknek meg kell alázkodni, *kérni*, érzik azt a visszás-furcsa érzést: haragusznak arra, akitől szívességet kérnek. Talán önmaguk szégyenének tekintik, hogy másra szorultak s tehetetlenségük feletti rosszkedvüket, haragjukat átviszik arra, aki segített? A gyermekeknél hirtelen változik át jóbarátság gyűlölködő haraggá, mely sokkal őszintebben tör ki, mint a felnőtteknél, mert az ösztönök még erősebbek, még nem tanulták meg oly jól a színlelést. Kristóf és Olivér éjszakákra gondoltak, hol ugyanaz az ösztön tartotta őket ébren, mint az, melyről a rabok beszéltek: valami közös szégyenük volt, amit ki sem mondtak, csak sejtettek, — de a sejtés jobban vert közéjük éket, mint ha kimondták, tudták volna a valóságot. Mindegyik szerette volna a másiktól megtudni a kettős titkot, *azt* és az álmok titkát, — rettegve, hogy egymásban önmagukra ösmernek.

A történelemtanár a középkori iskolákról beszélt egyszer, a szerzetes iskolák törvényszékeiről, hol az idősebb diákok bíraskodtak a fiatalabbak felett, osztották ki a büntetést. A tanárok eleintén ott voltak

a kihallgatásoknál, később csak az ítélethozatalnál, az iskolai csínyeket maguk a diákok nyomozták ki és torolták meg, s nem is kellett a tanároknak feladni a tetteit.

Kristóf és Olivér egymásra néztek s alig várták az óra végét, hogy beszélhessenek.

— Ezt meg kellene csinálni nálunk is, — súgta Olivérnek, mikor hazafelé mentek.

Olivér ellenmondott, de látszott, inkább azért, hogy meggyőzesse magát. Mindkettő izgatott volt. Törvényszéket tartani egymás felett, mindent elmondani s megbűnhödni...! Kristóf lelkendezve gondolt arra, hogy mindent elmond Olivérnek, akkor megszabadul e penitencia árán minden álombeli kínzásától, mely hűségesen kísérte. Arra egyik sem mert gondolni, hogy gyónni menjen, kiderült volna, hogy nincs joguk hozzá, kicsúfolásnak vették volna s talán ki is zárják őket... Kihez fordulhatnak volna? Tanáraikhoz! Szüleikhez! A két «ellen-ség»-hez, akik ott álltak a tekintély és szigorúság kettős páncéljában! Akik előtt rejtegették titkaikat, akiket ha megkérdeztek, «ej számárság, nem gyereknek való», s hasonló szójárással küldték el őket maguktól, akik felülről néztek le rájuk s egészen más hangon szóltak hozzájuk. «No kis öcsém, hogy megy a tanulás, lesz-e szekunda. Megtanultad a leckét? Miből feleltél?» Csupa sablon, egyforma kérdés... Sohase kérdezték: rendben vagy a jó Istennel, hiszel-e még benne? mit beszéltél a barátoddal? tudod-e miért nyugtalan az éjszakád? mi az álmok jelentősége? És ha kérdezték volna! Melyik gyermek volt olyan barátságban a szüleivel, hogy mert volna felelni! Nagyritkán hallottak egy-egy lányról vagy fiúról, aki özvegy édesanyjával élt, hogy mindent, de mindent elmondhattak neki... de ez talán nem is volt igaz...

Most gyorsan, hadarva beszéltek, a szavak megtorlódtak ajkuk szélén, csupa százszor elgondolt

szó volt, most mind egyszerre akarta, hogy hallják, kimondják...

— Nagyszerű volna, barátom, nagyszerű, — ismételte Olivér lelkesedve és két kezét végighúzta sűrű haján, ami szokása volt.

— De... ahhoz... nem elég kettő, — mondta Kristóf.

Leültek a sétányon egy padra s egy darab papírra írták:

— Elnök, két bíró, vádlott, védő, ügyész, legalább hatnak kell lenni, meg az örök...

— Őr nem kell, — mondta Kristóf s maga se tudta, belepirult.

— Igazad van, de kit válasszunk?

Végigfutottak az egész névsoron:

— Acél, Antal, Auer, Barta, Bauer...

— Barta jó lesz, nem árulkodós, de Bauer...

Olivér lebiggyesztette a száját:

— Zsidó, kár érte, mert jó tanuló.

Kristóf legyintett a kezével. — Mindegy, felel róla, nem fog fecsegni a többieknek.

Olivér nagybátyjára gondolt, egy nyugalmazott törzstisztre, aki nagyon óvta a zsidókkal barátkozástól. Uzsorás népség, mondta az őrnagy, bizonyára személyes tapasztalatai után és Olivér még hallotta fülében, amint az «rr»-eket ropogtatta: Uzsorrrrás...

Végre beleegyezett. Megbeszélték, Olivér megkéri az édesanyját, hívja meg uzsonnára az egész társaságot.

Mikor Kristóf elsőnek megérkezett, csinos, fehér kötényt fekete ruhás szobalány vette el kalapját és rámosolygott. Kristóf elpirult zavarában. Szőke, kissé telt, de még fiatal nő, akinek arca rózsás és kerek volt, mint egy gyermeké, kérdezte:

— Ugye maga a fiam barátja?

Kristóf összeszedte magát, felelt a kérdésekre.

Uzsonna után elébb tombolát játszottak, azután

átmentek Olivér szobájába, mely igen harciasan volt berendezve, kardokkal és tornaszerekkel. A fiúk vívóállásba helyezkedtek és Olivér szakszerűen magyarázott. Ő lett az elnök, két fiú a bíró, de az ügyész és a védő nem vállalták a kijelölt szerepet, ők vádlottak akartak lenni. Nagynehezen meggyeztek, hogy a szerepeket szabad felcserélni. Mindegyiknek keresztül kellett esni a vádlott rangján és csak azután lehetett ügyész, védő és végül bíró. Barta került először sorra, mert jó tanuló volt és mert a fiúk maguk is kíváncsiak voltak, hát ez ugyan mit követhetett el.

Barta beismerte, hosszas fejtörés után, hogy egy évvel ezelőtt eltört egy porcellán tálat, visszatette a helyére, ügyesen, mintha ép lett volna. Másnap a szobaleány kezében darabokra hullt, váltig erősítgette szegény, hogy nem hibás. Megátalkodott makacsságáért aztán elküldték. Még most is emlékszik sírós arcára. Azután egy sápadt, megnyúlt arcú fiú került sorra, hosszú hajjal és lebegő nyakendővel, aki a vizsgán búcsúverset szokott szavalni és ellenállhatatlan grimászokkal neveltette meg társait. Már előre örültek, milyen tréfás dolgokat fog bevallani, mikor nagy meglepetésükre cseppet sem folyékonyan, dadogva elmondta, hogy egyszer nagyon megverte kis öccsét és mikor sírt, megfenyegette, hogyha egy szóval el meri árulni, megöli. Pár hét múlva a kis fiú beteg lett, agyvelőgyulladást kapott. Míg szabad volt bemenni hozzá, szemrehányóan nézett rá, hiába vitte be neki legféltebb játékeit. Utolsó nap is úgy látta, ijedten néz rá meredt szemeivel és kezével intett. Meghalt és nagyon sokáig rosszakat álmódott, de senkinek sem mondta el, soha.

Soká vitatkoztak a büntetés felett, mert csak a játékból és az iskolából ösmert büntetések jutottak eszükbe. Olivér, mikor már besötétedett, az egyik szögletbe vonult a két bíróval, megegyeztek valami

büntetésben és azt mindjárt végre is hajtották. Az ügyész letérdepeltette a vádlottakat, egyiket a másik után, a többieknek nem volt szabad odanézni és kiosztotta a büntetést.

Azután sorsot húztak, hogy ki legyen a vádlott. Olivér került sorra, Kristóf lett az elnök, de hiába faggatták Olivért, nem tudott semmiféle bűnt sem mondani. A bírák nagyon dühösek lettek, különösen a vizsgai szavaló hadonászott, hogy ez nem járja, akkor nem játszanak többet. Kristóf békített, de összevesztek. Haragosan vették a kalapjukat, felmondták a barátságot és elmentek.

Olivér toppantott a lábával. Igazán nem tehet róla, hogy nem akart az eszébe jutni semmi. Igaz, a mult héten csinált valamit, de azt nem lehetett ennyi fiú előtt elmondani. Fürdőszobájukba, a kertből, egy kis parkirozott domb tetejéről be lehetett látni. Az ablak alsó üvegtáblája homályos üvegből volt, de a felső tábla nem és azon át látta a kályhát és a fürdőkád feletti tükör egy részét. Mikor fürdés közben egyszer meglóbálta a zsinorón függő tükröt, meglátta benne a kertet. Szöget vert a falba és ferdén állította a tükröt a víz síkjára. Ha a dombtetőre ült és tükröt tartott maga elé, meglátta a fürdőszobai tükröt és azt is, aki benne ült a kádban. Két rokon kisleány volt látogatóban náluk az édesanyjukkal, az asztalnál mindig lesütyött szemmel ültek és vele szóba sem álltak. Kileste, mikor fürdenek reggel és a dombról látta az egyiket, amint ingét átemeli vállán és belép a fürdőkádba. — Tudod, nagyon sovány volt, különben éppen olyan, mint én.

Kristóf nem találta a dolgot olyan rejtelmesnek.

— Ezt ugyan bátran elmondhattad volna. Mi van abban, ha egy leány fürdik, Gertit tavaly még velem együtt fűroztötték. Igen, ha valaki már felnőtt, akkor sokkal érdekesebb. Elmesélte Juli fürdését a

dézsában, majd odahajolt Olivérhez, fülébe sugott valamit, amitől mindketten elvörösödtek.

A hadbíró hazajött. — Miért ültök a sötétben — kérdezte, de nagyon barátságos volt Kristófhoz, csak a felnőttek szokása szerint ugyanazokat az egyforma kérdéseket tette föl. Méltóságokon alulinak tartották felelni, csak félszavakat hümmögtek. A hadbíró még szertartásosabb volt, mint más apa, mert ő katona volt. Miért is nem kérdezték meg őket soha barátkozásaikról, gondolataikról, terveikről, miért tartották őket olyan sokáig a bábuk színvonalán, akiknek csak igennel, vagy nemmel szabad felelni? Miért küldték el őket, ha kérdezősködtek, azzal, hogy nem nekik való, még ráérnek megtudni és miért utasították rendre, ha bele mertek szólni a felnőttek beszédébe? Hiszen sok dolog volt, amit jobban tudtak a felnőtteknél. Nem kis mulatság volt, valami házi perpatvarnál tudni, hogy mi van a háttérben, a cselédek pletykáiból ösmerni a ház életét, mintha átláttak volna a falakon, örülni, ha titkos dolgokat fecsegték ki előttük azzal, hogy úgy sem értik. De mindez nem ért fel a sok megalázással. Majd ha megnövünk, másképp bánunk a gyerekeinkkel, fogadkoztak magukban, de aztán, ha ők léptek az apák helyébe, csak úgy felöltötték a felnőttek mindentudó, megközelíthetetlen ábrázatát, csálhatatlan jobban-tudását.

A fiúk, akik haraggal mentek el Olivér uzsonnájáról, másnap kibékültek. Barta, akiről legkevésbé gondolták, beszédes lett, azt mondta, be kellene vonni legalább tíz fiút a társaságba, összetartani és vérszövetséget kötni, mint a tíz vezér. Megmagyarázta, hogy milyen erőt jelent az, ha összefognak, ők fognak dirigálni, nélkülök nincs játék, kirándulás. Segíthetnek egymáson a többiekkel, még a tanárokkal szemben is. Titokzatosan félrevonultak szünet közben az udvar szögletébe, hol a tűzfal

mellett néhány fa küzködött az elpusztulással, mert egész nap árnyékban voltak. Kristóf javaslatára egyesületet csináltak, szabályzattal, jegyzőkönyvvel. Csak a legmegbízhatóbb fiúkat vették föl, fogadalmat tettek velük, hogy nem szólnak arról, ami történni fog, se otthon, se a világon senkinek. Minden vasárnap más-más fiúnál volt az összejövetel. Egymásra nem volt szabad árulkodniok, könyvvel, számtanpéldával, rajzzal egymást kölcsönösen kisegítették. Olivér első tanuló volt az osztályban, kivételes és hasznos dolog volt a társasága. Akiket nem vettek be, azok csak azt tudták, hogy valami torna-egyletről van szó, de valósággal törték magukat, hogy bejussanak közéjük.

A vasárnapi összejöveleteket mindig nagy izgalommal várták. A heti bűnlajstromot most már nem szégyenkezve, hanem diadalmasan vallották be, minél különösebb, bizarrabb volt, annál jobban tetszett. A büntetések kitalálásában versenyeztek egymással, legkomolyabb arccal beszélték meg és sohasem nevettek rajta. A kertben volt egy szőlő-befutotta lugas, ott hajtották végre az ítéleteket és olyan szigorúan betartották a fogadalmat, hogy egyik nem tudta a másikról, milyen büntetést kapott. Fellépésük biztosabb, önértesebb lett, érezték az összetartás erejét, sokszor húzták ki egymást a csávából. A fegyelem, melyet magukra köteleztek, átragadt az osztályra és a tanárok meglepve látták az osztály megváltozását. A társaság annyira el volt foglalva a maga dolgaival, fantasztikus büntetéseivel, hogy nem volt szüksége ficáncoló kedvüknek rakoncátlankodásban, a tanárokkal szemben fegyelmetlenségben kitörni. Ez az osztály lett a legjobb magaviseletű az egész iskolában. Nem árulták el soha egy társukat sem, inkább együtt állták ki a büntetést. Itt-ott mégis kiszívárgott valami a különös játékokból, a tanárok fülébe is került valami. Természetesen Olivért vették elő,

aki nyugodt arccal mondta el, hogy van baráti körük, mely megbeszéli a tanulni valókat, az iskolán kívüli olvasmányokat, megkritizálja egymás magaviseletét, megrójják azokat, akik nem úri módon viselik magukat és nem teljesítik kötelességüket. Felemlítette, hogy épp a tanár úrnak a középkori jezsuita iskolákról tartott előadása adta az ideát, reámutatott arra, hogy milyen rendes az osztály. Ettől kezdve maguk a tanárok pártolták az egyesületet és haszontalan pletykának minősítették a besugásokat.

Kristóf testi-lelki fejlődése egyedül szüleinek nem tűnt fel. Hogy izmosabb lett, azt észrevették, megelégedéssel olvasták az egyre javuló bizonyítványokat, de más egyébről nem volt tudomásuk. Nem sokat ügyeltek az összejöveletekre, melyekről Berg jóformán nem is tudott, mert a vasárnap délutánokat kirándulással töltötte. Kristóf kevés vizet zavart otthon, apjával kevesebb összeütközése volt, de azért anyjához sem lett bizalmasabb. Szert tett egy új barátira, aki ott élt mellette, akit eddig alig vett észre.

Gerti 13 éves, szőke szép leánnyá serdült és Kristóf nem kis meglepetéssel vette észre, hogy Olivér érdeklődik a húga iránt. Az iskolában még mindig lenézték és kicsúfolták azt, aki lányokkal foglalkozott, szerelmesnek lenni valami férfiatlan, komikus dolog volt. És most az okos, nyugodt Olivér, Kristóf előtt is tekintély, észrevehetően kereste a Gertivel találkozást. Egy este vacsora előtt sehogysem akarózott Olivérnek hazamenni. Lámpát nem gyújtottak, ott ültek a sötétben. Olivér egy verset mondott el, Gerti azt mondta: nagyon szép, ebben a percben bejött Bergné a lámpával és Kristófnak úgy tetszett, mintha Gerti keze Olivér kezéből akkor siklott volna ki.

Behúnyta szemét és elgondolkozott. Nelly jutott eszébe és szégyelte magát, hogy elfeledkezett róla.

Most úgy érezte, hogy teljesen egyedül van. Íme Olivér is elhúzódott tőle, bizonynyal azt jelenti számára Gerti, mint neki Nelly. Üresnek érezte az életét, szerette volna, ha minden a régiben marad, még az álmvilágba is szívesebben tért volna vissza, mint ebbe az egyedülvalóságba. Nem volt kezdeményező bátorsága. Nem tudott könnyen csatlakozni új társakhoz, amint idegen, szokatlan volt sokáig minden új ruhája is. Kihez forduljon most? Még anyjával talán beszélhetett volna, ha szóba bírta volna foglalni azt, amit maga is csak homályosan érzett, hogy barátja gondolatát lefoglalja egy más érzés, amely a barátságnál is erősebb. Azután... édesanyja már nem tudott vele haladni, ha volt is veleszületett intelligenciája, kultúrában már elmaradt mögötte. Különösképp jobban szerette anyját, mióta latin leckéinél nem tudott segíteni és elpirosodva ment ki a konyhába.

Lujza még hazulról tudta, mily szörnyű távolság van az egyszerű sorban élő szülők és a magasabb iskolát végzett gyermekek között, kivált, ha keserves küzdelemmel kellett kiverelkedni a tanulás szabadságát. Néha, az átmenet a primitív életmódból a nagyvárosiba testi-lelki egyensúlyt is megbillentett. A börtönben nem egyszer talált rá környékbelire. aki félig művelt volt, gyökerét vesztette otthon, nem bírt paraszt lenni, s nem volt kintartása vagy anyagi lehetősége felszívódni a felette levő társadalmi osztályba. Ott lebegtek ég és föld közt, alázuhantak és sohasem lett belőlük egész ember. Ettől a sorstól féltette fiát, ösztönösen; de egész tudománya néhány erkölcsi szentenciából állott s ezt a kis podgyászt is sarokba dobta Kristóf, mert meguntá mindig ugyanazt hallani.

Gerti és Olivér barátsága fájt és mégis jólesett Kristófnak, haragudott a húgára és mégis csodálta, hogy minden fáradság és szándék nélkül megszerezte magának azt, amit ő hosszú kitartással és

mindig megújuló küzdelemmel és odaadással tudott csak megtartani. Ámulva figyelt önmagában egy másik emberre, aki új volt előtte : mély megindulást és örömet érzett arra a gondolatra, hogy ezek ketten talán olyan boldogak, mint ő volt Nellyvel. Szeretett volna szólni, de nem lehetett, mert minden szó ütött volna simogatás helyett és félreérthették. Mikor Olivér elment és Gerti nyílt, nyugodt arccal búcsúzott el tőle, úgy tetszett, mintha először látná a hűgát ; nem volt gyermek többé, volt benne valami érett, anyás. Máskor alig beszélt egymással a két testvér, saját dolgaikról legkevésbé, most egész akaratlanul elmondták egymásnak kívánságaikat, terveiket és meglepve vették észre, hogy milyen sokban hasonlítanak egymáshoz. Kezet fogtak, mint a jóbarátok. Kifelé szüleikkel és a többi emberekkel szemben tapasztalatlan, éretlen iskolás gyermekek voltak. A felnőttek a maguk kényelméért elhitették magukkal, hogy gyermekek kényszerítették őket, hogy a gyermekek életét éljék, amikor már régen megszűntek azok lenni. A régi világ eltűnt, vagy mint egy levegővel bélelt üres golyó imbolygott a levegőben. Az új élet, amely egyre erősebben lüktetett bennük s amelyet maguk is alig ösmertek, rejtett idegen világ volt a szülők előtt. Kristóf és Olivér néha azt hitték, hogy ez az új élet titkokkal, új sejtésekkel, szerelemmel, csak álom és csak rajtuk múlik, hogy visszatérjenek a gyermekkor játékos világába. Ilyenkor háborúsdit játszottak, birkóztak egymással, vagy meséskönyveket vettek elő, de az egyforma nyugalom napjai nem akartak visszatérni.

Egy és másban mindketten hűtlenek lettek hozzá : Kristóf észrevette, hogy vannak megbeszélte jelek, beszélgetéseik, amelyeket nem értett s amelyek tőle idegen dolgokra vonatkoznak. Féltékeny volt mindkettőjükre e titkok miatt, mert őszinteség hiányának és bizalmatlanságnak tartotta. Gerti fino-

mabb ösztönével megérezte ezt és Kristóf megdöbbenésére azzal védekezett szemrehányására: hiszen te sem beszélsz nekem soha a törvényszékekről. Kristóf felpattant, faggatni kezdte Gertit, de az elhallgatott és oly általánosságban beszélt a dolgról, mint akit nem is érdekel különösen. Olivért is faggatta, de az hevesen tiltakozott: nem mondott többet Gertinek sem, mint amennyit a tanár úrnak. Ez nem volt egészen igaz. Gerti megfigyelt egyetmást, talán észre is vett valamit, mert nagyon szeretett volna bejutni a társaságba.

Mint az inda, amely törzsétől elhajolva jobbra-balra forgolódik és pusztá véletlen, hogy melyik ágra csavarodik rá, Kristóf melegebb barátság utáni uratlan érzéssel néhány hétig Olivér édesanyját fogta körül. Hiszen benne megvolt minden álombeli szép, kedves, fiatalarcú volt, mint egy leány, barátságos, meg-megsimogatta és ha olyankor jött, mikor Olivér még nem volt otthon, értett a nagy tudományhoz, úgy beszélni a fiúval, mintha felnőtt volna. Aztán ez a pár heti rajongás is elmúlt, míg átfordult egy kissé vöröshajú, sápadt leányra, akinek gyönyörű barna szemei voltak és pár hét óta gyakran járt Gertihez.

Magdának hívták, árvalány volt és a nagyszüleinél lakott. Temérdek könyvet olvasott el a régi házban, német regényeket leányokról, akik dacosan térnek ki a szerelem elől, vagy akiket rangkülönbség választ el az imádott férfitől. Ártatlanul üldözöttek, sőt ártatlanul elítéltek is szerepeltek e könnyfakasztó írásokban és Magda szőnyű kíváncsi volt, hogy néz ki egy börtön belseje.

Egy évvel feljebb járt, mint Gerti. Egy nap hozzá ment és azt mondta: Ugy-e te vagy Berg Gerti, szeretnélek megismerni. Ettől kezdve elválhatatlanokká lettek, de minden mélyebb vonzalom nélkül, inkább szokásból, mint gyermekek szokták. Éveken át tartó ilyen barátságok aztán hirtelen ok

nélkül megszűnnek és a felnőttek szívteleneknek hiszik a gyermekeket, mert hosszú barátságok megszűnése semmi nyomot nem hagy rajtuk, felhőnyi bánatot sem okoz.

Magda gyakran elment Bergékhez, órákig elült az ablakban, hogy lássa a fegyenceket, kikérdezte felőlük az egész házat, sőt egyszer az udvarra is lemerészkedett. Két rab, akik fát vágtak az udvar végében, tréfából ráfordult és felemelték a baltát. Minden ízében reszketve eszeveszetten rohant vissza a házba és azt hitte, hogy nagy veszedelemből menekült meg.

Magda nemcsak Gertinek vált árnyékává, hanem Kristófnak is. Érthetetlen ragaszkodással szinte a lépését is követte. Nem volt szerelmes, de azt hitte, hogy Kristófért az életét is odaadná. Ha tudott volna olvasni önmagában, rájött volna, hogy Olivér az oka a nagy barátkozásnak, Olivér kedvéért ösmerkedett össze Gertivel és mert Olivér ügyet sem vetett rá, érzéseit átvitte Olivér barátjára, Kristófra. Annál könnyebben ment ez, mert Kristóf alig állhatta a lányt. Mindig Piroskának csúfolta, amit Magda alázatos mosollyal kedveskedésnek fogadott. Ha együtt voltak, valósággal kiszolgálta, lekefélte a ruháját és maga szaladt a konyhába ha megszomjazott. Lujza, bármily keveset látott is meg abból, ami a gyermekei körül történt, ezt a vonzalmat mégis észrevette és kismenyemnek hitta Magdát, amitől az mindig elpirult.

Kristóf nagylelkűen tűrte ezt a szerelmet, mely valami elégtételféle volt Olivér barátsága csökkenéséért. Hiúságának is jól esett, hogy ők is egy pár voltak, a másikkal szemben. Azt jól tudta, hogy Gerti soha egy szót nem szól Olivérről barátnőjének, Magda viszont folyton róluk beszélt Kristófnak és szerette volna tudni, hogy mit beszélnek és mit csinálnak.

Ez a tűrt ragaszkodás, egy parányi véletlen mégis

majdnem vesztét okozta Kristófnak és kilódtotta élete rendes útjáról.

A vasárnapi bíraskodás még tartott. Lassanként Gerti és Magda is belekerült a többi fiúk hallgatótag beleegyezésével a társaságba, mint valami kütagok. Csak a kihallgatásnál és az ítékezésnél nem volt szabad jelen lenniök. Magda ezt a titkot csak úgy szerette volna megtudni, mint a börtönök életét. Kristóf azonban elutasította. Figyelni kezdett, megleste, kik jönnek össze és mikor. Rájött, hogy minden vasárnap máshol találkoznak, kívárta, míg ismét Kristófokra került a sor. Bement a kertbe, leült a lugas mögötti bokrok mögé a gyepre. A fiúk bent a szobában tanácskoztak. Bergék és Gerti egy óra múlva elmentek hazulról és Magda újjongva látta, hogy két fiú kijön a házból, bemennek a lugasba, széjjelnéznek nincs-e ott valaki. Nesz nélkül húzódott meg, félkézzel félrehajtotta a bokrokat és a vadszőlő egy részén belátott. Amit látott, nem lett volna szokatlan egy régimódi iskolában sem, de itt olyan volt, mint egy inkvizíció: kegyetlen és kínzó, bizarr és különös, csaknem ijesztő, úgy hogy előntötte arcát a vér és rosszul lett. Sajátos szorongást érzett a torkában, fájt a feje, a gyomra. Mikor a fiúk visszamentek a házba, leosont a bokrok mögött a kertajtóig és a kertek alatt hazament. Otthon panaszkodott, hogy rosszul van, sápadt volt, de hiába faggatták, nem mondta meg az igazat. Akkor éjjel azonban különös változás történt vele. Amikor felébredt és észrevette, rettentően megrémült, azt hitte, hogy az előző napi látvány következménye, az Isten büntetése. Rémülve nagyanyjához szaladt és elmondott neki mindent. Szerencsére nagyanyja értelmes öregasszony volt, sokat látott, tapasztalt, valamikor felügyelőnő volt egy leányintézetben. Nem is lepődött meg túlságosan, nem szaladt se a tanárokhoz, se a szülőkhöz, mert ösmerte Olivér apját, a tanárok és szülők gondolkodásmódját,

mellyel mindjárt romlottságot, gonoszságot látnak dolgokban, melyekre talán nem kerül sor, ha jobban vigyázzák gyermekeik életét, ha jobban emlékeznek saját életükre. Ehelyett elővette Olivért, nem mondta meg, hogy mit hallott és kitől, de figyelmeztette, hogyha még egyszer ilyesmi előfordul, elmondja szüleinek és becsületszavát vette, nem vesz részt az ilyen játékokban. Olivér így lassan elmaradozott, ami nem is tűnt fel, mert vizsgaidőben voltak, kerülte Kristófot és kénytelenségből Gertit is. Következő évben katonaiskolába ment, mikor szünidőkre hazajött, akkor is kitért Kristófék útjából. Gerti sokat szenvedett e miatt, nem tudta megérteni a hirtelen elmaradás okát, nem is merte megkérdezni. Magda boldogan, egyedül tudta, miért. Mintha tudatára jött volna annak, hogy csak erre a célra volt rendelve, ez volt a szívevágya, észrevétlen ő is elmaradt Gertitől.

Most már Kristóf került a társaság élére, de a régi, jó hangulat eltűnt. Félték erejétől, keze erős fogásától, tudott tekintélyt tartani, bajusza is serkedezett, hangja megvastagodott. A társaság lassanként mégis leolvadt ötre, akik különös barátságot kötöttek egymással. Egyszer nyáron az uszodában egy sunyi diák belesett kabinjuk egy hasadéka s amit látott, kiszínezve, megtoldva elmondta a tornatanárnak, egy volt főhadnagynak. Ez a rideg és szigorú fiatal ember lármát csapott, kicsapatást követelt és felkavarta a kisvárost. Az igazgatónak nagynehezen sikerült elsimítania a botrányt — a fiúk közül háromnak az édesapja bent ült az egyházi konzisztóriumban, a város vezetőségében, az iskola gondnokságában — de majdnem belebukott az ambiciózus fiatal tanárral való harcba, aki mindenáron «ki akarta irtani a mételyt». Hogy a város néhány úri családja bele volt keverve az ügybe, az iskola pátrónusai is, lehűtötték a mérges fiatal tanárt. Kristóf apja volt a legkisebb társadalmi

állású, Kristóf neve szerepelt a legtöbbet az ügyben, őt látták meg az uszodában, ezért azt ajánlották, hagyja el az intézetet. Megengedték, hogy levizsgázzék, felhivatták Berg Ádámot és az igazgató közölte vele, hogy fia erkölcstelen beszédeket folytat és megrontja társait.

A fogház-felügyelő rettenetes indulatba jött. Egész erkölcsös világfelfogása felzúdult a fia ellen, korbáccsal a kezében faggatta, hol tanulta a disznóságokat. Kristóf, mivel iskolai bíraskodásukat nem adták ki a tanárok apjának, feltalálta magát és azt mondta, hogy az udvaron dolgozó rabok mutogattak mindenfélét és az ő beszélgetéseiket mondta csak el. Ádám káromkodott, kijelentette, hogy nem taníttatja tovább, mert nincs módjában más városhoz küldeni. Lujza kezét tördelte, sírt, de nem mert szólni a fia érdekében, ő döbbsen meg legjobban, mikor a dologról értesült. Mint a legtöbb anya, behúnyta a szemét, nem akart látni, nem tudott lépést tartani fia fejlődésével. Legkényelmesebb volt gyermeknek tudni, hiszen még csak tegnap volt s bölcsőben feküdt... Kristóf úgy aludt, hogy egyik gömbölyű karját maga alá gyűrte, Gerti a kezét a feje fölé emelte s akárhányszor változtatta meg a kéz fekvését Lujza, mindig arra fordultak, mint egy növény makrancos indái... Milyen csodálatos volt reggel megcsókolni puha, tejszagú testüket. Forró, furcsa borzongást érzett, mely feszítette a mellét s a tarkójától a térdéig lefutott, mint egy villamos áram... mikor melléhez emelte őket, sokszor szemlehungyva élvezte a mondhatatlan boldogságot... Amint a gyermekek nőttek, elhalványult ez a zavartalan, tisztán áradó, jó érzés, mintha visszahúzódott volna, vagy elrejtőzött az ezután jövődők számára? De ha betegek voltak, hihetetlen aggódo erővel támadt fel újra... Akkor újra gyermekké váltak, ámbár igazán mindig a régi gyermekarcukat látta...

Most hogy beszéljen vele, hogy kérdezze? Tépelődött, nem talált sem a maga, sem mások életében hasonlót, hogy azt követte volna, tanácsért kihez fordulhatott? Csípős-keserűt érzett a nyelvén, míg arra gondolt, mit is csinálhattak? Hátha csak elrágalmazták... haragudtak rá, a gyermekek szeretnek pletykálni... rosszabbak néha az állatnál... Hogy a fia olyat tudna...! S egyszerre égő pirosság öntötte el az arcát...

Eszébe jutott egy jelenet, amit urának sem mondott el soha és önmaga előtt is annyira lefokozta jelentőségét, hogy el is felejtette. Pár évvel azelőtt — Kristóf már gimnáziumba járt, de még egy szobában aludtak szüleikkel, — a fiú egy éjjel anyja sikítására ébredt. Apja lenyomott, dörmögő, szinte feddő hangját hallotta, majd anyja nevetve mondta, «ne bánts, ez fáj». Sohsem tudott magának tiszta képet adni Kristóf, mi történt; összekapcsolta egy sokszor hallott mondással, «az asszony verve jó» s úgy képzelte, a felnőttek valami titokzatos és rejtelmes szertartás során kikapnak, mint a gyermekek, de máskép. Attól fogva figyelt, ágyában összekuporodva, míg egyszer nem bírta ki és megmondta, reszketve a felindulástól, édes anyjának, ha megnő és nagy ember lesz, nem fogja engedni, anyukáját bántsák, majd meg fogja védeni. Lujza nehezen értette meg a zavaros beszédet, álmában se gondolta volna, hogy kisfia ilyen megfigyelhessen. Meg volt rémülve, úgy nézett fiára, mint egy bűnös, furcsa teremtésre. Másnap átrendezte a szobákat s a fiú ágyát kitette az előszobába azzal, hogy nem való már egy szobában aludniok. Ádám ezt számárságnak találta, de a kapitányné gyerekeinek példája, melyre Lujza hivatkozott, lecsitította. Lujza kétségbeesve eszmélt arra, mit gondolhatnak felőlük gyermekeik, egy-egy vigyázatlanság, elejtett szó mily dűlást vihet végbe lelkükben. Hátha Gerti is...? Ráméredt lányára,

vajjon ő is tudja? Faggatta, megfogta a vállát, rákiáltott, de a tiszta szemek csodálkozása észretértette... majd egy elejtett szóból rájött, hogy az élet keletkezése nem titok előtte többé. Hideglelősen gondolt arra, hogy baj is történhetett volna a gyermekek között, hiszen, ha nem *tudták*, mi az, nem is lett volna bűn... Miért is nem figyelte jobban, mit beszélnek, mit csinálnak együtt, miért intette le őket, ha nyugtalanságukkal, kérdezősködésükkel hozzáfordultak, vagy miért hagyta őket, hogy egyedül, tépelődve jöjjenek rá... Szégyelte, mit fognak a szomszédok gondolni, mit a rokonság, mitevő legyen a fiúval? ha lehetne, ha volna tehetése, intézetbe adná...

Krisztina néni diadalt ült, ő már régen megmondta, hogy «Kristóf börtönben fogja befejezni az életét».

Berg Ádám a fogházorvosnak panaszolta el a baját. Az öreg orvos többet tudott az esetről, mint Berg Ádám, sajnálta is a fiút, eszébe jutott, hogy a szomszéd város gyógyszerése gyakornokot keres. Azonnal írt, a válasz megjött és a vakáció elteltével a gyógyszerész magához vette Kristófot két esztendőre, teljes ellátással, ruházattal és a második évtől havi két forint zsebpénzzel. Kristófnak nem sok kedve volt a patikussághoz, de örült, hogy elmehe-tett a városból, hol mindenki görbén nézett rá, mint a fiúk megrontójára és mert nem kellett hallgatni atyja örökös kifakadásait és szitkolódását. Nagyon meggyűlölte az apját és elkeseredése átterjedt any-jára is. Haragudott rá, hogy nem volt bátorsága megvédeni.

Haragudott önmagára is; napokig egy szót sem szólt. Azt hitték, megátalkodottságában nem felel, ha kérdezik. Pedig ez is büntetés volt: a rossz álmok azonnal visszatértek, hogy a törvényszék feloszlott és most ezt rótták ki. De nem is

szerette hallani a hangját, mely furcsán megváltozott, hamis és rikító volt, maga sem ismert rá.

Anyja pakkolt s Kristófnak eszébe jutott gyerekkori első utazása, Nelly. Csodálatosképp nem örült a nagy változásnak. Gerti elsírta magát, erre ő is felzokogott, egymás nyakába borúltak. Legjobban hűgát sajnálta itthagyni, aki belesápadt, lefogyott abba, hogy Olivér elment. Kristóf fásultan hagyta, hogy tegyenek vele, amit akarnak. Elutazása éjjelén azt álmodta, hogy, mint a népmesében, fekete varjak és fehér galambok viaskodtak felette s csak úgy hűllt a fekete, fehér pihe, meleg, piros vér. Korán reggel felköltötték: csupa vér volt inge, takarója . . . azt hitte, elájul. Álmában eleredt az orra vére. Sápadtan köszönt el mindenkitől, még apja is megsajnálta.

Lujza szívére beszélt, könnyörgött neki, javuljon meg, intette, járjon gyakran templomba, gondoljon rá. Öt forintos bankót csúsztatott a zsebébe, magához szorította és megcsókolta.

Kristóf ellágyult, megfogadott minden jót és szentül hitte, hogy meg fogja tartani . . . Alig ült be a vonatba, minden bánat leszakadt róla, közönye megszűnt. Érthetetlen, újjongó öröm fogta el, úgy érezte, valami eddig nem ösmert nagyszerű dolog fog vele történni.

IX.

Enyedics patikus háza a főtéren volt, két nagy jegenyefa őrizte a bejáratot. Kígyó tekergőzött ki egy nagy aranytálból, a tálat egy behúnyt szemű ösmeretlen Istennő tartotta. Ez volt egy kopott táblára festve és Enyedicset senki sem hitta a becsületes nevén, csak kígyópatikusnak. A bejárat előtt két falóca volt, másképp kaszinó. Itt szoktak találkozni hivatal után a város urai, a honorációrok. A kirakatban volt egy nagy, vörösszínű folyadékkal

teli üveg, mellette két kisebb, zöld- és sárgaszínű. A nép azt hitte, valami jó orvosság. A vörös üvegben az is volt, diópálinka, melynek receptjét a gyógyszerészné állítólag dédanyjától örökölte. Ebből iszogattak alkonyat felé az urak, ha a patikusnál megpihentek. A patikus zömök, kurta-lábú, kissé kopasz emberke volt, kézdörzsölő, sompolygó kedvességű. Sűrű szemöldökei alól lopva utána nézett minden nőszemélynek, aki bejött a patikába; ha egyedül volt, bele is csipett egy-egy parasztnemecskébe. Tudott a néppel bántani és recept nélkül is kiadott orvosságot a parasztnak, ha görcs rángatta, vagy köszvény kínoztta. Volt két találmanya: «Enyedics bajuszpedrő» és az «Enyedics balzsam». A balzsam csodatevő szer volt, mert fogfájástól köszvényig, fejfájástól daganatig mindent a világon meggyógyított. A patikus évek során jól megszédte magát, de ezt gondosan titkolta. Mindig egyformán feketében járt, magasan záró mellényben, egy kicsit csoszogó volt a járása. Egyetlen dísz rajta nagy, pecsétes gyűrűje volt, farkába harapó kígyóval. A gyógyszerertár régi, faragott diófa-szekrényei már egészen megfeketültek, ódon művű óra ütötte kopott hangon a negyedeket. A bolthajtás alatt vasrúdon kitömött krokodilus volt felakasztva, senki sem tudta, hogy igazi-e, vagy csak amolyan utánzat. Enyedics idegeneknek rejtélyes mondatokban beszélt róla és sejtetni engedte, hogy valami része volt a vadászatban, ahol ezt a vadállatot elejtették. Néhány ablakkarikában a színes üvegek valami előkelőséget kölcsönöztek az egésznek.

Annál nagyobb rendetlenség volt a lakásban, mely a patikából nyílt: egy kis folyosó egyik oldalán az iroda, másik oldalán a segéd szobája, egy ablakkal az udvarra, a folyosóból nyílt a konyha, aztán ebédlő, háló, mind alacsony, fagerendás szobák, régi bútorokkal. A gyógyszerészné apjái volt valamikor a patika és Enyedics a lánnal együtt

kapta. Fiatal asszony volt a gyógyszerészné, de a semmittevésben elhízott. Későn kelt, egész nap pongyolában járt, lomposan, a takarításhoz sokszor csak ebéd után látott hozzá. Lánykorában, szülei, míg éltek, reggeltől estig dolgoztatták, a férjhezmenés alatt szabadságot értett, hogy pihenhet s másnak kell dolgozni helyette. Gyerekük sosem volt.

Kristófot lagymatagon fogadták. Nem valami biztatóan nézett ki falusi ruhájában, melyet úgy csináltak, hogy következő évi növése el ne szakítsa a varrást. A ruha bő is, hosszú is volt, a kopaszra nyírt fiú csaknem kómikusan nézett ki benne. A segéd elvégezte a napi munkát a patikussal, de már nagyon urizált: nem akarta az üvegeket mosni, felmondtak neki. A régi cseléd, aki már be volt gyakorolva, férjhez ment, az új eltört néhány drága tégelyt és cseppentős üveget. Kristóf így voltakép az öreg cselédet helyettesítette. Nagyon unalmas volt a nap. Az üvegek pincébe voltak lerakva, szalmával kitömött ládákban, a használt kék, sárga, zöld üvegek a gyógytár mögötti benyilóban, mely lomtár, raktár és mosogatókonyha volt egyben. Néhány lépcsőn kellett lemenni. Az első hetekben ki sem mozdult Kristóf. Korán kelt, kinyitotta a spalettákat, felgördítette a vasrolót, ásítva várta az első klienseket, mezőre menő parasztlegényeket, piacra siető cselédeket. Délben bőséges ebéd volt, de mindig hiányzott az asztalról valami, a patikus folyton dörmögött, hol sótartót, hol poharat, hol vizet kért, az asszony álmos közönnyel hallgatta és még azon sem sértődött meg, mikor az ura lusta tehénnek titulálta. Kristóf ki- és bejárt az egész házban, hol vízért, hol csomagoló papírosért, vagy a gyógyszerész üzenetével. Enyedicsné minden szégyenkezés nélkül engedte, hogy átmenjen a szobáján. A fiú látta mosdani, öltözködni és ha voltak a nőkről illúziói, mind eltűnhettek.

Anyja sohse mosdott előtte, amióta felcseperedett. De ez a nagy darab, fehér húsu és szőke asszony, akinek egyenletesen vastag lábai voltak, ügyet sem vetett rá, legalább Kristóf úgy vélte. Az asszony azonban szeme szögletéből figyelte a fiút, nem jön-e zavarba, nem dadog-e, vagy nem ejti ki kezéből a flaskót, ha valami kevésbbé illedelmes öltözetben lepte meg. Kristóf bizonyos elnézéssel vette tudomásul az asszony toalett-titkait, cseppet sem izgatta, mert nem látta benne a nőt. A patikusné persze hallott a gimnáziumi botrányról, melynek híre megnagyítva érkezett el hozzá. Kristófit a városban holmi donzsuánnak képzelték, akinek viszonya volt egy fiatal tanár feleségével, akivel az uszodában találkozott. A tanár úr a kabinban rajta csípte őket és ezért kicsapták. A patikusné mindjárt rájött, miért látogatják oly szaporán barátnői, látta csalódásukat, mert ugyan mi látni való is volt ezen a kis paraszt-fiún. Ő maga meg volt győződve, hogy a fiú kitanult, ravasz szerzet, aki nem dől be akárkinek és már jól ismeri a nőket. Volt egy hozzá hasonló természetű leányösmérőse, aki esténként, míg a gyógyszerész a kaszinóba ment, eljött segíteni, amint mondta, de főképp azért, hogy Kristófit kifaggassa. Kristóf nem értette a kérdéseket, kitérő válaszokat adott. Ebből azt következtették, hogy diszkrét ember, a pattanásos kisasszony megveregette a vállát és azt mondta: — Kristóf! maga férfi! A cseléd meghallotta, elröhögte magát, elmondta asszonyának, mindketten nevettek. Ebédnél a férj valami vaskos kaszinói adomába kezdett, kissé zavartan, mert a végét mindig elfelejtette. Felesége rászólt: — De kérlek, ez előtt a gyerek előtt! S ugyanakkor szemével egyet vágott Kristóf felé. Ebéd után, mikor ketten maradtak, megkérdezte, hogy tetszik-e a barátnője. Kristóf ijedten tiltakozott, kiderült, hogy az Enyedics-balzsamot, mely pattanások ellen is jó, meg akarta vétetni a

kövér kisasszonnyal, de az azt mondta: szemtelen! és sértődötten elment. Az asszony felkacagott, közelebb ült Kristófhoz és faggatni kezdte, miért csapták ki. Kristóf dadogott, majd azt mondta, csengettek a patikában és kiszaladt. Az asszony elcsodálkozott, kezdte figyelni Kristóf járását-kelését, azt hitte, viszonya van valakivel, még a zsebeit is kikutatta. A cselédet is kérdezte, de az sem tudott semmit. A lány észrevévén, hogy asszonya szorgoskodik a fiú körül, egy este érthetően tudtára adta az ágyalásnál, hogy hajlandó gyöngéd lenni hozzá és mert Kristóf nem felelt, megjegyezte, hogy talán a patikusnéra vár az úrfi, azért olyan kényes, na, ez a kívánsága könnyen beteljesülhet, mert a nagysága ezt már más gyakornokkal is megtette, ezért kellett az öreg cselédnek is elmenni, mert elszólta magát az úr előtt.

Kristóf majd elepedt azért, amit barátaival százszor megtárgyalt, könyvekben olvasott és túlfűtött fantáziájával kiszínezett. Nem voltak ismerősei, este kilenckor bezárták a patikát. Szerette volna az estét valahol eltölteni, nem abban a patika-szagú lyukban, mely hálója volt. De ketten is vigyáztak rá, kijárat csak a konyhán keresztül volt. Már-már arra gondolt, hogy sorsára bízza magát a két nő között, amikor a véletlen eldöntötte a nagy kérdést.

Egy vasárnap délután kimenőt kapott és kiment a városi erdőbe, egy tónak csúfolt pocsolýához, melyen két, három kis csónakon iparos segédek csolnakáztatták hölgyeiket. Kristóf leült a kiskorcsma asztalához, rendelt egy pohár sört. Egyedül volt, nem mert megszólítani senkit. Végre szabad lett az egyik csónak. Kristóf beleugrott és az evező után nyúlt, de oly hirtelen, hogy elvesztette az egyensúlyt, félkézzel meg akart támaszkodni a csónak oldalában, a keskeny alkotmány felbillent és Kristóf beleesett a vízbe. Nem történt semmi baja, a víz csak mellig ért. Prüszkölve úszott

ki a partra. Egy kis társaság várta ott nevetve, oda-mentek hozzá, lesegítették róla a kabátot, majd az egyik legény azt mondta, menjenek be a korcsmába, ott majd felvesz valamit, míg megszárad a ruhája. Két bolti-lány volt velők, látásból ösmerték Kristófot. A korcsmárosné adott egy köpenyt, Kristóf ruháit kicsavarták, vasat tüzesítettek és nagy kacagva kivastalták a ruháját. Nagyon összebarátkoztak, elkísérték Kristófot a szögletig, megbeszélték, hogy jövő vasárnap találkoznak.

Kristóf alig várta a vasárnapot. Most már ő csónakáztatta meg az egyik leányt, akinek egy kicsit himlőhelyes volt az arca. Aztán bementek a korcsmába, Kristóf bátran egy üveg bort rendelt. A messterlegények, maguk is parasztfiúk, megéreztek Kristófban, hogy közülök való, nem csipkedték, barátságosan poharaztak vele. Alkonyodott, az egyik asztalnál nótázni kezdtek. Néhány becsípett henteslegény italt követelt, a korcsmáros ki akarta őket tuszkolni, nem tágitottak. A korcsmáros fütytyentett, a söntésből előjött a csapos, tagbaszakadt, nagy szál ember, arcán látszott az öröm, hogy kedvére játszathatja az izmait. Pontosan, mértékre, mint ahogy zsákokat emelnek, dobta ki a garázdákat, egyiket a másik után. A többi vendégek riadtan menekültek, ami még nagyobbá tette a zűrzavart. Mint színházi tűznél, mikor különben rendszeren három perc alatt kiürül a terem, az ijedt nép egymást gázolja és tíz perc alatt sem bírnak kijutni, a korcsmában is megtorlódtak a nép és a sietők a verekedők közé keveredtek. Kristóf és társasága szintén nem bírt áttörni a verekedők gyűrűjén, az egyik részeg bicskát rántott, a másik nekiesett a lányoknak, Kristóf védekezésül egy széket ragadott fel. Valaki botjával betörte az ablakot, a cserepek csörömpölve hulltak ki. Végre rendőrök jöttek és akit ott találtak a verekedő gombolyagban, mind

bevitték az őrszobára, majd neveik kikérdezése után a fogdába. Kristófot egy cellába tették.

Azt hitte, egyedül van, de alig mozdította meg a lábát, érdes hang kiáltott rá: «Tacsó, ne táncolj a lábamon!» Szeme hozzászokott a sötéthez: három-négy csavargóval került össze, egyik előző nap betört egy pálinkás boltba, ott fogták el részegen, volt köztük két börtönviselt alak is. Kristófot elnyomta a fáradtság, hajnal felé beszélgetésre ébredt. Élményeiket cserélték ki, véleményeket rendőrökről, bírákról, fogházakról. Kristóf felfigyelt, szülővárosa nevét hallotta. Az egyik csavargó szidta az öreg Berget, akinek nem jó vége lesz. A másik védelmére kelt. Kutya ember ugyan, de becsületes, nem tesz kivételt, az urakkal is úgy bánik, mint a szegény emberrel. Ne bántsák, mert vele gyűlik meg a baja. Úgy látszik, tekintélye lehetett, mert a másik dohogva elhallgatott. Kristóf sajátos életet ösmert meg: az országúton kóborló semmittevők, koldusok, örökké foglalkozás-nélküli mesterlegények életét, akik egyik városból a másikba vándorolnak, mintha munkát keresnének, de csak a végső szükségben állnak el pár napra, különben koldulnak, csálnak vagy lopnak. Egész sereg volt, csupa rongyos ember, akik fiatal korban kerültek el hazulról, valami gyerekes csíny miatt és nem mertek többé hazamenni. Teljesen elvesztették az otthon iránti érzéket, vagy oly erős volt a szabadság utáni vad ösztön, hogy koplaltak, fáztak, de nem tűrtek semmi állandóságot, vagy rendet. Bejárták fél Európa minden országútját, a vasúti sínek mentén, minden városban ismerték a jó lelkeket, tudták, kinek, mi lágyítja meg a szívét. Messze elkerülték a veszedelmes házakat, melyek csak előttük ismert titkos jelekkel voltak megjelölve. Nem voltak rossz emberek, betegek sem, sőt a legtöbb duzzadt az egészségtől. Értelmes, fejlett, nyílt észre mutató koponyák is voltak közöttük. Csak valahogy nem pal-

lérozták ki bennök azt az érzéket, ami a jót a rossz-tól megkülönbözteti, vagy sohasem tudtak annyi pénzt összeszerezni, hogy egy helyben megtelepedhessenek. Kristóf börtönszokásokat ösmert meg, melyekről apja sem tudott, a foglyok egymásközi érintkezéséről, hogy kapnak híreket a külvilágból. Még nagyobb meglepetéssel hallotta, hogy az egyik börtönőr otthon, apja ellenlábasa, mily jó viszonyban van a rabokkal. Himlőhelyes, vékony ember volt, alattomos mosollyal, a foglyok féltek tőle. Kristóf arra gondolt, hogy ezt elmondja apjának. Majd visszahökken, mi lesz vele, ha megtudják! Megrémült, szinte vacogtak a fogai és ellepte a verejték. Ha az apja meghallja! Nem bírt egy helyben maradni, felállt és az ajtóhoz ment, hátha nyitva van. A többiek nevettek. Nézték, mint jön vissza lehorgasztott fejjel és a legkisebb neszre ismét az ajtó felé siet. Az is nevetett, aki jól ismerte, mit tesz az, szűk cellában naponta, hónapokon, éveken át mindig nyugtalan föl és lejárni, mint a farkas a ketrecben.

Reggel öt órakor szerencséjére az ügyeletes elé hítták, aki a patikából ismerte. Igazolta magát, mindjárt elengedték. A faskamrák felől lopódzott be a házba. A cseléd öltözött, bizalmas mosollyal nyitott ajtót és odasúgta: «Senki se tud róla, azt mondtam az uréknak, hogy az úrfi már lefeküdt. Jőjön csak be gyorsan, ne lássák, hogy nem aludt az ágyban». Egy óra múlva a lány ébresztette fel, hozott neki egy pohár tejet, odaült az ágya szélére és végül úgy vette birtokba Kristófit, mintha mindig az övé lett volna. Kristóf védekezett, félt, hogy benyitják az ajtót. Mikor egyedül maradt, elcsodálkozva nézett a mennyezetre, keserű szájjal, valami idegen undorral: Hát ennyi az egész?

Annyi volt, hogy nem kapta le a szemét, ha nő rátekintett s mikor az ebédnél a patikusné megkér-

dezte, nem jól aludt talán, hogy olyan karikás a szeme, olyan haragosan nézett vissza rá, hogy az asszony elnevette magát. «Ejnye Kristóf, hol szedte ezeket a szemeket, eddig olyan volt, mint egy kis apáca.»

Másnap idézést hoztak Kristófnak a rendőrségtől, a gyógyszerész káromkodott, Kristóf feltalálta magát, azt mondta, tanunak hívták. Hamar tisztázódott a szerepe. Különösen a két lány kelt védelmére, senkit meg nem ütött, csak az ő segítségükre sietett. Még meg is dícsérték bátorságáért. Hamar visszasietett a patikába és többé nem esett szó a dologról.

Az éjszakai fogház vagy a reggeli nagy esemény volt-e az oka, de aznap este rettentő fejfájást kapott. Hamar lefeküdt, a lány vizesruhát rakott a fejére, a patikus saját kitűnő balzsamával dörzsölte be a halántékát, a gyógyszerészné nagy kegyesen megsimogatta az arcát és azt mondta, ez a Katzenjammer. A lány mégis fecsegett, gondolta Kristóf és szörnyű dühbe gurult ellene.

Mikor elaludt, nagy, magas falakkal körülvett udvaron találta magát, ahol száz és száz ember marsolt egyforma ruhákban. A fal egy ablakán ő maga tekintett le az udvarra és látta önmagát, amint ott haladt a többiekkel, daróc-ruhában, féllézén lánc volt, féllábához erősítve. Egymásra néztek ketten és elfordították az arcukat. Mindakettő szemében csodálkozás volt: hogy kerültél ide? Aztán beszélt társával, aki lehajtott fejjel ment mellette, megtanultak beszélni úgy, hogy nem is mozgott az ajkuk. Társa azt mondta, az élet hiábavaló, a hiba jóvátehetetlen, előre meg van szabva minden, nincs kitérés, nincs szabadulás. Látta magát, amint fegyenc-ruhában ül egy cellában és rémülten fogta meg a karját: Vajjon nem-e csak álom? Erősen berregett egy csengő, tudta, most viszik bírái elé. Kínlódva gyötrődött, szeretett volna

elfutni. Arra ébredt, hogy megrázták: A lány költögette, orvosságért jöttek. Nem lett volna szabad kiadnia, de a patikust csak akkor kellett felkelteni, ha nem bízott magában, vagy nem tudta jól elolvasni a receptet. Álmosan babrált az üvegek között és töltötte össze a gyógyszert. Hideglelősen feküdt vissza, várt. Aztán macskaszerű lépteket hallott odakünn. Szeretett volna kiáltani, ráütni, megölni és indiánus táncot járni rajta s ugyanakkor izzó fejjel, kalapáló halántékkal, feszült izgalommal várta, mint jön közelebb a lány. Aztán újra csend lett. Máskor, éjjel, a gyógyszerész jött ki a csengetésre, papucsban csoszogva el ajtaja előtt, majd ösmeretlen zaj és nesz zavarta, mintha rajtuk kívül láthatatlan emberek is lagnának a házban. Mintha évek hosszú során elejtett mozdulatok, eldobott energiák, elfojtott hangok most bújnának előrejtekkükből. A csend zúgott, a bútorok megroppannak, ismeretlen nesz motozott a szegletekben. Mint a fény útjában a porszemek, kavarogtak és élesen robbantak egymásba a csend parányi részecskéi, elpattantak és újra csend lett. Most kinyílt az ajtó, mintha sarkait gondosan olajozták volna, zaj nélkül, de mégis úgy tetszett, nesztelen talpak súrolták a padlót, de ezt sem hallotta, csak szempilláját, arcát érte a megmozdult levegő remegése. Aztán ott volt mellette a lány, érezte a teste melegét, a rettentő feszültség megoldódott, minden olyan egyszerű lett s utána még mélyebben aludt el.

Az álom folytatódott. Bírái előtt állott. Az elnök előtt kis könyv feküdt az asztalon, fekete kötésben, sűrű, apró betűkkel teleírva. Kezébe adták, de majdnem elejtette, olyan nehéz volt, mintha ólomból öntötték volna. Tudta, hogy ez az élete könyve. Olvasta, hogy hányszor élt már a földön, rejtelmes kapcsolatokat ösmert meg, testvéreket, kiket eddig soha nem látott, egész nagy család, arcok hosszú

sora, mind vérrokonai. Itt megszakadt az álom, nem bírt visszaemlékezni reggel a folytatására, csak arra, hogy a könyv lapjai csodálatosan vékonyak voltak, de a második felét nem bírta elolvasni, mert, mikor fordítani akart, a lapok egymáshoz tapadtak. Rémulten látta, hogy élete nagy részét leélte már, hogy sokkal kevesebb lap van hátra. Olvasta Olivérrel barátságát, a börtönt, a félig nyitva hagyott ajtót. Büntetést nem szabtak rá vagy nem emlékezett rá reggel, de látta, hogy mindegyik bírón fekete álarc volt, egymásután oltották le a nagy gyertyákat és szótlanként mentek ki a teremből.

Kábultan ébredt, mintha nem is volna élő, halott már, csak más nem tudja. S amint a halottakban, senki sem tudja honnan, egy-két nappal a halál után hemzsegni a férgek, hogy aki egyszer látta, megutálja önmagát és az élet minden képzelte szépségét, Kristóf is úgy érezte, hogy még el nem követett bűnök, harapós indulatok lárvái sokasodnak benne és várják, az ismeretlen hatalom mikor kelti életre őket.

Olyan volt napokon át, mint a részeg, csomó üveget eltört, a desztillálásnál elpattantotta a lombikot. A gyógyszerész egész nap szídtá, meggyanúsította, hogy talán az «aqua vitaeből» szedett be jócskán, vagy éjszaka oda volt lumpolni. De az asszony is, a cseléd is bizonygatták, hogy nem, hiszen este bezárnak minden ajtót.

Kristóf úgy érezte, zsák-uccába került, melyből nincs menekvés. Vágyódott Olivér után, Gerti után, akivel beszélhetne, aki levennie róla ezt a hirtelen újra rázuhant terhet. De kivel, ki is volna olyan jó, hogy alig megismeri, máris ezzel a rettenettel rohanja meg, hogy mindjárt rászabadítsa zavaros lelke minden rémségét? Majd újra bizakodott, hogy el fog mulni az egész nyomtalanul. Belső konfliktusait, melyeket nem értett át, álmában oldotta meg, ott teremtetett magának külön

világot, melynek különös törvényei voltak. Mint a primitív népek halálfélelme egy szörnyistenben vetült ki, s az álmok alakjait a valóságban keresték és formálták angyalokká és ördögökké, a Kristófot felzaklató ellentétes erők álmaiban kerestek kiegyenlítődést. Lényegében nem különböztek ezek az erők egy művész belső feszültségétől, aki a lélekgyöttrő hatalmakat le tudja bűvölni képbe, írásba vagy szimfóniába, csak intenzitásuk volt más: kulturáik különbözősége. Az álmok, bárhogy gyötörték is, jólestek. *Lélek* reszketett bennük, tehát volt lelke, élt, talán fel is repülhet valami tiszta világosság felé. A hánykódó gyötrelmek közt felszabadulás-féle volt ez, az álmok zűrzavarában Jákób lajtorjája az ég felé. Mások jövőről ábrándoztak, terveket kovácsoltak. Egyik fiú színész akart lenni, mindig szavalt, másik orvos, békákat boncolt és bogarakat szúrt fel. Ez házakat akart építeni, amaz gépész lenni, ami egyet jelentett azzal: mindig kormos és olajos lenni s ez a fiú piszkos is volt, az Istenadta. Kristóf hiába kutatott magában: nem talált egy foglalkozást sem, amiért lelkesült volna, nem akart semmi se lenni, nem volt még a kutya-érzése sem otthonához, egy meleg hely a tűzhelynél, étel, néha egy cirógatás, vagy egy rúgás, egyremegy, de legalább van, aki törődik vele. Amint elment hazulról, csaknem elfelejtette, hogy valaha ott élt. Ez az élete is valószínűtlen volt.

A cseléd-lány csak arra jó, mint az álom, a mákony egy formája, a dermedtség olvasztója, a feszültség feloldozója. Kristóf újra és újra erősen feltette magában, hogy bezárja az ajtót. Meg is tette a következő este. Csend lett, szívdobogva hallotta az elcsusszanó lépteket, a kilincset lenyomták halkan, a zár nem engedett. Érezte, hogy a lány nem mozdul az ajtótól, felugrott és felcsattantotta a zárat. Szinte jól esett, hogy a lány is megrémült, hátha meghallja valaki.

X.

A világ nem lett mássá, csak tele volt ösmeretlen arcokkal, melyekben most mindig kutatnia kellett : vajjon ő is? és hitte, hogy megadatott neki észrevenni, fiatal emberek arcán és leányok üres mosolyán. Borzongás rázta meg a testét : hiszen ez rosszabb volt annál is, amit az iskolában csináltak és ha minden nő ezt megteszi, akkor . . . ? Felsírt egy éjjel, mert édesanyja, Nelly és Gerti jutottak eszébe. Hogy fog valaha szemükbe nézni? Nem ezt várta, nem ezt akarta : olyan gyengédséget, mint Nellyé volt, mikor sebesült újjára ráfújt és kérdezte : Nagyon fáj? Olyan szeretetet, mint édesanyjáé, aki fejét simogatta, de úgy, hogy újjai követték a fej formáját, minden mélyedést is megcirógattak és mégis úgy tetszett, mintha csak egy lepke érintette volna haját. Gerti kedves mosolyát, amellyel reggelenként köszöntötte, mindig úgy, mintha régóta nem látták volna egymást.

Nem volt kihez, nem volt *mibe* menekülnie. Látása megélesült, észrevett dolgokat, melyekre máskor nem ügyelt. Figyelni kezdte környezetét, a házban, a szomszédban lakó embereket. Nézte az orvosságért siető anyát, látott öreg, ráncos reszkető kezeket, amint a zsebkendő csücskéből szedték elő a pénzt az orvosságra : a kis unokámnak, — látott viaszsárga kezeket, melyek mohón nyúltak az üveg felé, ápolt kezeket, melyek krémekeket és szappanokat vittek, keskeny lánykezeket, melyek parfümre vártak. Parasztokat, akik megkérdezték, mibe kerül az orvosság, mielőtt rászánták volna magukat, hogy a beteg anya, feleség, vagy gyermeknek hazavigyék, mert «ki segít, ha a jó Isten nem akar segíteni?»

Egy idősebb, mankóra támaszkodó, fekete ruhás nő jött be néha egy kis teáért, székfűvirágért, akinek

tiszta szürke szeme volt. Kristóf ugyanazt érezte, mint álombeli bírójánál: átlátott rajta. Az asszony gyakran jött, mindig tisztán, csinosan volt öltözve, de egyre elnehezült a járása. Egyszer megbotlott a lépcsőn: Kristóf odasietett segíteni. A lánytól megtudta, hogy özvegy, a szomszédban lakik, nyugdíjas, szegényesen él, se cselédje, se senkije.

Mikor legközelebb újra eljött gyógyfűért, Kristóf felajánlotta, hogy szívesen elviszi ő maga, ne fáradjon. Az asszony ránézett, Kristóf állta a nézést, a tekintet megenyhült s az asszony annyit mondott: Köszönöm fiam!

Milyen furcsa, hogy néha egy szó elhangzik s mégis hallani. Nemcsak a fülében hallotta, a szívében is, mintha harangozott volna. Aznap jókedve kerekedett, este bezárta az ajtót és tudta, hiába áll meg valaki az ajtóban, nem fogja kinyitni.

Éjjel álmodott. Nagy kerteken ment keresztül, mély erdőbe jutott, mely egyre sötétebb lett úgy, hogy az utat se látta. Óriás gombák alatt bozontos törpék ültek s újjal mutattak rá. Egy kis tisztáson világosságot látott: rézsút nap sütött be. Kis leány ült ott, virágokat kötözött, feléje tartott s egyszerre megérezte, hogy háta mögött jönnek utána, üldözik és vissza akarják rántani a sötétbe. Meggyorsította lépteit, de nem futott, tudta, ha észreveszik, hogy menekül, vége. Még egy lépés, már ott volt a tisztáson, ahol megszűnik az üldözők hatalma s ekkor az egyik megfogta a ruháját. Felkiáltott: Nelly! s a kislány felugrott, a kezében levő virággal ráütött az üldözőkre. Nagy síkságon futottak tova, lebegtek a levegőben, majd újra földön jártak. Ismét egyedül volt, egy asszonnyal beszélgetett, aki egy meséskönyvből lépett elő s akinek felsegítette az összeszedett rőzsét a hátára. Jött helyébe jót várj, mondta az öregasszony s mikor felnézett: a gyógyszerártárbeli nő volt, csak görnyedtebb a dereka és fehérebb a haja. Aztán barlangban találta magát,

síkos pallókon járt, kígyókra lépett és zuhant, de az utolsó pillanatban mindig nyúlt utána segítőkéz.

Másnap délután elment egy kis csomag teával az öregasszonyhoz. Kopogtatott. Senki sem felelt. Benyitott: az öregasszony aludt egy kopott karos-székekben. Visszalépett, behúzta az ajtót halkán, mikor az alvó felriadt. Ki az? Kristóf bejött, fél-szezen, zavartan, előrenyújtotta kezét, a teával.

— Üljön le fiam, — szólalt meg az asszony, — köszönöm a teát.

Nehézkesen felkelt, látszott, hogy fáj minden mozdulata. A szobában nagy rend volt, a falon régimódi képek, hajból font emléklapok, elfakult fényképek. Egy nagy keretben oklevél, Wagner Vilmos kapta, egy egyesülettől «szerzett érdemei-ért». A társalgás nehezen indult meg, Wagnerné kikérdezte a fiút, öregasszonyok szokása szerint, részletesen, eddigi életéről, szüleiről, terveiről. Kristóf nem volt hozzászokva, hogy foglalkozzanak vele, dadogott, erőlködött, nehezen találta meg a szavakat. S egyszerre, maga meglepetésére, folyékonyan, mintha olvasná, beszélni kezdett a kovácsékról, Nellyről, a faluról. Az asszony felfigyelt, újra megkérdezte a nevet, mosolygott, felkelt, egy vaskos albumot hozott elő, fellapozta s rámutatott egy képre:

— Ez az?

Kristóf csodálkozva nézte, minden álomszerű, valótól messzinek tűnt fel. Nelly képe volt. A tanító úr sógorom, mondta Wagnerné, szegény húgom korán halt el. Hívott is a tanító úr, de én jobb szeretek magamban élni. Elhallgatott. Azt hitte akkor, hogy a tanító újra meg fog házasodni, a község szívesebben is vette volna, talán a kurátor lányát? tartott tőle, hogy jelenléte zavarná. Messze laktak egymástól, évek teltek, míg a tanító meglátogatta. A tanító is betegeskedett, ráfért volna egy kis pihenés. Nelly?

Már nagy lány, tanítónőnek készül, majd átveszi apja örökét . . .

Kristóf mozdulatlanul ült, nem mert megmoc-canni, hátha nem is igaz az egész. Nézte a kis képet, abból az időből lehetett, mikor még ott járt náluk. Kert közepén állott Nelly, egy hajas baba volt a karján. Miért is nem törődött vele többet? Nem írt neki soha. Kiejtette az életéből. Nem tudott szólni. Felállt, kezét csókolt Wagnernének, hallotta újra: jöjjön el máskor is fiam, és már künn volt az utcán. Milyen igazak az álmok, gondolta. Tudta, most már nem fog semmi baja sem történni, minden jóra fordul, ha este az a rossz érzés jön, a kínzó álom előjele, nem fog virrasztani, hogy ne kelljen álmodnia, két kísérője is lesz már az álmok útján. Felnevetett örömeiben, szeretett volna szaladni, ugrándozni, átugrani valami akadályon, belevetni magát a folyóba és úszni, leheverni a friss fűben és hem-peregni. Beleütközött egy magas úrba, aki bosszúsan kiáltott rá:

— Nem tudsz vigyázni te kölyök?

Felébredt. Miért oly gorombák az emberek? Otthon elvégezte a dolgát, este jóízűen, mélyen aludt, reggel úgy ébredt, mint kis gyermekkorában. Minden tiszta, nyílt volt, jó volt a friss vízben mosakodni, kellemes a friss fehérneműt felvenni, a gyógytárban udvariasan a vevőket kiszolgálni.

Egyszerre meglepve nézett fel: Egy lány jött be, síma perkál ruhában, leeresztett hajjal, tisztán, rendesen öltözve. Szagos szappant kért. Kristóf azonnal ráösmert: egyik lány volt, kivel a verekedés előtt együtt mulattak s aki mellette vallott. A lány hamiskásan nézett rá, kissé oldalra fordított fejjel: csak ketten voltak. «Berg úr nem ösmer rám?» kérdezte s igen jó volt hallani: Berg úr . . . Mihamar megtudta, hogy a lány a városban járt azóta, varrni tanult egy szalonban, de most hazajött, itthon fog

üzletben dolgozni. Milyen keskeny szája és nagy szeme van, gondolta Kristóf és milyen helyes a mosolya. Felvidulva tréfált vele, mintha kicserélték volna. A lányt meglepte, hogy Kristóf más... «akkor még olyan volt, mint egy kis medvebocs». «A nyakkendőjét jobban megköthetné», mondta hangosan, Kristóf elpirult. «Pirulni azt tud, mint egy kis lány», mondta a leány, «vasárnap nem jön ki csónakázni? De jobban vigyázzon ám!» Kristóf megígérte, a lány indult, az ajtón beözönlő napfényt most elfogta valaki s elzárta a lány útját. A patikus volt. «Ejnye hűgám, de megcsinosodtál! Mit vettél nálunk?» — a patikus minden cselédet, parasztleányt, mesterlányt tegezett. — «Gyere csak vissza, adok én jobbat!» Megcsípkedte a lány arcát, kivett egy kis ládából egy nagy gömbölyű szappant s odaadta. A lány fizetni akart. «Vidd csak el, majd behozod máskor.» Kristóf látta, hogy egymásra néztek, de úgy néztek, mint a másik világban a rossz emberek néznek egymásra. Csak egy villanás volt, talán nem is igaz, mert újra hallotta a lány hangját, kedvesen: «Isten vele Berg úr...»

Aztán eljött a vasárnap is, jó szép napok után. Kristóf sétált, bement a katolikus templomba, végighallgatta a prédikációt, mely megfogta. «Csak a lelketekre vigyázzatok, — mondta a pap, — testeteket megfüröszttetek, tápláljátok, de lelketeket nem mossátok s nem adtok neki eledelt...»

— «Nézzetek szét a természetben, szeressétek a füveket, fákat, virágokat, olvassatok szép könyveket, hallgassátok a muzsikát, emeljétek fel vele a lelketeket, mint a harmattól és esőtől felfrissül az alélt növény, és szeressétek egymásban az Embert!»

A pap megtörölte arcát, imádkozott s lejött a szószékről. Jó, melegen zengő hangja volt, jóságos, öreges arca. Kristóf elhatározta, hogy elmegy hozzá. Ott ténfergett a plébánia előtt, de nem mert bemenni. Az ebédttől elkésett, összeszidták, a patikus

dühös volt : minden nyáron el szokott menni a köszvényét gyógyítani, ígértek egy jó helyettest, most lemondott. A felesége vigasztalta, máskor is így volt, mégis kapott idején. Talán keveset ígért annak a Bacsónak? A gyógyszerész ráivallt az asszonyra, mit avatkozik a dolgába. A patikusné felcsattant, mit henceg, nélküle ma is csak segéd volna. Enyedics arculütötte az asszonyt, aki a mártásos csészét hozzá vágta. A paradicsom két oldalt csurgott le Enyedics arcáról, mint valami vörös pofaszakáll. Ellenállhatatlanul kómikus figura volt ; Kristóf kirohant, a kertben kitört belőle a kacagás. Elgondolta, ha nem lakik náluk, kifogástalan gerlepárnak hitte volna őket. *Azóta* mintha új fénytörő készülék, torzítótükör került volna a szeme mélyére : minden idegen arcot úgy kellett elgondolnia : milyen fitorokat vágnak csók közben. Kísérte, követte ez a látomány s mint Hogarth, aki panaszkodott, hogy művészete teher, mert látása letörli az isteni bélyeget az emberek arcáról, hogy csak a torzat, a bizarrt lássa : Kristóf fantasztikus képekben látta ölelkezni a legkülönbözőbb párokat.

XI.

Wagner né pár hétig nem jött feléjük, végre Kristófnak eszébe jutott, hogy meglátogatja.

Ágyban találta, betegen. Erőtlen kezében levelet tartott, nem tudta elolvasni.

Kristóf felvette a levelet és olvasni kezdte :

«Kedves Ilka néném, most már nemsokára magával leszünk. Laci jó állást kapott a kigyópatikában, ő lesz a helyettes, ha akarja, odaköltözünk magához. Apa miatt nem merek elmozdulni hazulról. A szívével van sok baja. Mióta nyugalombament, nem találja a helyét. Csak úgy felmegy az iskolába, mint azelőtt, elődöng az épület előtt, vagy az udvaron, nézi, mint játszanak a gyerekek. Sajnos, a

doktor úr nem bíztat. Laci jön el minden este, szép hangja van, zongorázik, énekel, egy kisé felvidámítja. Ha újságot tudok, írni fogok. Jó egészséget kíván és kezeit csókolja szerető húga Nelly.»

Wagnerné bólintott. Tegye oda fiam, a többihez. Rámutatott egy nagy almáriumra. Ott, ott balról. Kristóf kinyitott egy fiókot, betette a levelet. Volt ott sok, majdnem mindegyik ugyanazon írással. A Nellyé.

Felolvasott az öreg asszonynak, hol levelet, hol kedves német könyveiből, a Gartenlaubeból, Marlitt, Sophie Marie Schwartz, Charlotte Birsch-Pfeiffer regényeiből. Sohse olvasott addig regényeket, most lekötötte a figyelmét, még kölcsön is kért. Aranyos Erzsikét olvasta először, aztán mohón a többit, majd egy Jókai regény akadt a kezébe.

Új világot ösmert meg, csodálatos jószágú embereket, jó lelkeket, akiket nem zavartak álmok, akiknek nem voltak csúnya vágyaik, a gonoszok elvették büntetésüket, a jók megkapták jutalmukat. Szeretett volna *ilyen* emberek közt élni, jót tenni, másokért szenvedni, az életét feláldozni, harcolni egy nagy gyöngédségért, mely annál jobban rejtőzött, mennél inkább tündökölt a fénye.

Wagnerné halkán mesélgetett lánykoráról, a húgáról, Nellyről. Kristóf megösmerte egész életüket, jobban, mintha velük együtt élt volna, mert közelből elvesznek a szép és finom dolgok, melyeknek igazi szépsége feltárlásához évek és mérőföldek távola kell. Csupa jószágos, gyöngéd ember volt ez a család, egymás szeméből olvasták ki gondolataikat. Nelly anyja: a földreszállott angyal, azért is kellett oly korán elmúlnia. . .

Ez is regény volt, a valóság regénye, a könyvbeírt történetek is valóság voltak: a regény valósága, a kettő egybefolyt s Kristóf örömmel vette észre, hogy a regények hősnői hasonlítanak Nellyhez,

anyjához, sokszor szerepelt egy kedves, finom ősz-hajú asszony, olyan, mint Wagnerné. Ezt meg is mondta egyszer.

Wagnerné legtöbbit Lujza iránt érdeklődött. A fiú arca, kissé nyomott homloka, benőtt hajjal, esetlen kezei, mozdulatai valami durva minden-napiságot, közönségességet mutattak. Bizonyára ilyen az apja, gondolta az asszony, de honnan vette ezeket a mély, álmodó szemeket s ezt a finom száját? Az ellentét túlnagy volt. Mikor ellentétes fajok keverednek, a gyermek sínyli meg, az első gene-ráció, mert a vérnek is kell akklimatizálódnia. A gyermek érzi meg; mint a trópusi égöv alatt a sárgaláz a bevándorlót, úgy éri betegség, idegesség a nem érett elegyedést... Mintha jelet látott volna a gyermek homlokán, baljós jeleket, az éles kereszt-vonást a homlokon, a durván rajzolt, de akaratos állat... Mi lesz vele, ha így hagyják? Sajnálta. De azért nem tudott hozzá elég anyás lenni, volt az arckifejezésében néha valami, ami visszariasztotta. Talán csak betegsége tette túlérzékennyé? Hiszen a fiú jó volt hozzá. Ösmerősei már elhaltak, vagy elfeledték, rokonai közül csak egy nála is öregebb férfirokona élt, az is haragudott rá huszonöt év óta, valami egészen jelentéktelen dologért. Mind-kettő elfeledte rég az okát, de az öregúr gondosan kikerülte ma is, ha meglátta... Ez az idegen fiú eljárt a dolgában, felvette a nyugdíját, elhozta az orvosságát. Nem tudta mással viszonzni, régi folyóiratokat ajándékozott neki, elmondott néhány szentenciát, melyet még az édesanyjától örökölt, átruházta rá életbölcsejét: jobb a száraz kenyér, becsületben, mint a zsíros kenyér becstelenségben, ki a garast nem becsüli, a forintot nem érdemli, ha nem hajolsz le nézni a göröngyöt, nem látod meg a földön a gyöngyöt. Tudott szép verseket is, de sok sort már elfelejtett, mint egy megkopott zenélőóra. Kristófra mégis nagy hatással volt. Unszolta, hogy

ne hagyja abba a tanulást, kérjen tanácsot valamelyik tanár úrtól, meglássa, nem bánja meg. Mindent elvehetnek az embertől, csak a tudományt nem. Még orvos is lehet belőle!

Kristóf bevallotta, hogy a plébánoshoz szeretne elmenni. Wagnerné, mint buzgó katolika, biztatta. Talán megment egy lelket. Kristóf nyugtalan lett, mikor erről hallott, Wagnerné megvigasztalta, hogy másvallásúak is elnyerhetik az üdvösséget, ezért ők mindennap értük is imádkoznak. Nagyon örült, hogy Kristóf anyja katolika, biztatta, hogy írja meg anyjának is, jár a misére. Csodálkozott, hogy Kristóf beösmerte, két hónapban egyszer ha ír haza, ő még ritkábban kap levelet.

És a kis húga? de ő csak ráér? kérdezte Wagnerné. Mikor nővérem élt, minden héten legalább egyszer írtunk egymásnak. Ha meghaltam, kedves fiam, csak szedje össze a ládákból, olvassa el, úgy adja oda Nellykének. Megvan mind, olyan sok évről, annyi hosszú évről.

Kristóf, mikor hazament, mindjárt írt anyjának, Gertinek, elmondta az öreg asszonnyal való ismeretségét. Nemsokára válaszolt is Gerti, nagyon örült a levelének, miért ír oly ritkán? Neki sok a dolga, az iskolában is, mert segít a tanító úrnak, aki a képezdére előkészíti, a háztartásban is segít, aztán tanul varrni és egy öreg kisasszonytól franciául, de erről papa nem tud. Olivérről is szó esett a levélben, a hadbíró a fővárosba rendelték. Olivér még egyszer hazajött, három stráfos kadetti uniformisát büszkén hordozta meg az utcán, s egy vasárnap délből levizitelt Bergéknél. Gertinek majd kiugrott a szíve, de hűvösen fogadta, állta a fiú kutató nézését. Inkább meghaltam volna, sem hogy lássa, írta Gerti, hogy fáj. Juli a városban szolgál, megvárja, míg a huszár kiszabadul s elveszi. Hát Kristóf mivel foglalkozik? Nem tanul tovább? Papa mindig azt mondja, egyáltalán kár volt téged

iskolába adni, Krisztina néninek volt igaza. De mi azt mondjuk anyuval, hogy csak tanulj tovább, sokkal jobb sorod lesz.

Végre Kristóf is kimozdult lomhaságából. A gyógyszerésznek volt egy csomó orvosi meg gyógyszer-tani könyve. Ezekből behurcolt egyet-egyet s néha éjfélig elolvasott a lámpa mellett. Különösen a kémia érdekelte. Tetszett neki, hogy a vegyész mindenféle szert összeöntöget és előre le tudja írni, mi lesz belőle, — hogy utánozni tudja a természetet és amin az millió évig dolgozott, egy lombikban összeállítja pár perc alatt... De legjobban a mérgek és vegyifestékek érdekelték. Megdöbbsent, mikor olvasta, hogy némely mérreg mérhetetlen kis paránya is ölni képes, némely kátrányszereket pár grammja egész folyót megfest, vannak szerek, melyekkel egy más vegyszer milliomodrész parányát is ki lehet mutatni. Az orvosi könyvekből szédülő fejjel olvasta ki, amit eddig nem tudott bizonyosan, saját születése titkát és azon az éjjel sírt. Sokat olvasott és rendszertelenül, elavult dolgokkal tölte meg a fejét. Szerencsére valami folyóirat is járt a patikusnak, német lap, melyben csodatevő balzsamát hirdette. Ott hevert évfolyamszáma felvágatlanul. Kristóf nekifeküdt és ámulva olvasott új fizikai és kémiai felfedezésekről, melyekről sejtelve sem volt. Olvasott telepátiairól, spirítizmusról, delejességről, komoly tudósok bizonygatták, hogy a lélek halhatatlan, hogy a halálon túl is van élet s meghalt kedveseinkkel, ha hiszünk, úgy beszélgethetünk, mintha köztünk lennének.

A patikus biztatta, hogy csak tanuljon, ha leteszi a gyakornoki vizsgát, jó fizetésre számíthat. Örült volna az olcsó munkaerőnek, mert «az a városi ficsur, akit helyettesnek kellett kihoznia — a vármegyei főorvos a vizsgálatnál nagyon megróttá, hogy nincs okleveles helyettese — hallatlan pénzért mert kérni és három éves szerződést!» Kristófra

azért rábízta a fontosabb recepteket is, hol az anyag parányát, milligrammokat kellett elmérni. Kristófban néha bizsergett az idegesség: hátha téved, elnézi a tizedespontot, nagyobb adagot tesz be s akkor valaki meghal. Volt ebben valami hatalom: tőle függött egy ember élete. Néha felriadt éjjel s kiment a patikába, elővette az előző nap elkészített receptet, nem tévedett-e?

Egyszer éjjel hoztak egy vényt: csillapítót egy nagy betegnek. Mikor kibetűzte félálomban, rémülten vette észre, hogy az orvos a megengedett adag tízszeresét írta fel tollhibából! A beteg menthetetlen volt s tudat alatt talán az orvos gondolata működött: megváltás volna neki a halál! Ősmerte az orvost, egyszer megszidta valami kisebb hanyagságért, Kristóf azóta ki nem állhatta. Egy pillanatra arra gondolt, micsoda pokoli dolog volna, ha előírás után csinálná meg... a beteg meghalna... a patikust vennék elő... ő a felelős... Diabolikus örömet érzett arra a gondolatra, hogy a patikussal az orvost is lecsuknák... gyerekes örömet... mikor hirtelen megdöngették a patika ajtaját. Félig felöltözve a doktor rohant be: Az istenért, mi van a recepttel, ne csinálja meg! Az orvos *álmában* emlékezett vissza rá, hogy milyen hibát csinált, a beteg meg is halt, rémülten serkent fel s rájött, hogy nem is álom, látta maga előtt a receptet az eltévesztett számmal. Kristóf megnyugtatta, hogy észrevette a hibát, az orvos megölelte, gyakornok úrnak szólította és megkínálta cigarettával. Kérte, ne szóljon senkinek. A cseléd, aki várt, ijedten nézte a jelenetet, kapott egy kis jószagú rózsavizet és hallgatott.

Korcsma volt a faluban, de úri italmérés nem, a városi urak ha hirtelen papramorgóra vágytak, a patikushoz mentek likőrözni. A vásárra jött parasztok, ha urat majmoltak, bejöttek erősítő cseppért, életesszenciáért a patikába, bár itt jóval

drágább volt, de finom kis pohárból itták a különös ízű italokat, mert a patikus néha mentaszeszt, vagy vaniliakivonatot öntött a tetejébe.

Egy télen bundás paraszt állított be és «finom italt» kért. Kristóf elővette a likőrös üveget, töltött egy pohárba, aztán levette a polcról rendes helyéről a keskeny kék címkés üveget, meg se nézte a jelzést, mert pár perccel előbb ugyanabból adott egy másik parasztnak. A paraszt felhajtotta a pálinkát, fizetett, köszönt és torkát köszörülve dörögött valamit. A gyógyszerész bejött és látta, mikor Kristóf az üveget vissza akarja tenni. Odaugrott, kikapta kezéből és megfordította. «Szerencsétlen, mit csináltál, megöltél egy embert, lihegte és orra alá tartotta az üveget. Higított kénsav, ez volt ráedzve, ebből adott ánízs helyett. A gyógyszerész is hibás volt; ő cserélte föl a két üveget, rendes helyéről az ánízs helyére tette a kénsavast. Kristóf gépiesen, szokott helyéről emelte le az üveget és nem vette észre. Nem is mert a patikus hangosan rászólni a fiúra, nehogy valaki meghallja, megeskette, hogy nem szól senkinek a dologról, saját érdekében sem. Bár nagyon higított oldat volt, elegendő, hogy kiégesse a bárzsingját, vagy a gyomrát, vélte a gyógyszerész.

Egy óra múlva szekér állott meg a patika előtt, bundás paraszt kászálódott le az ülésről. Amint feljött a lépcsőn, Kristófnak majd kiugrott a szíve ijedtében. Ugyanaz a paraszt volt. Illemtudóan köszönt és még egy pohár italt kért. Nem volt semmi baja látszólag. Maga a gyógyszerész szolgálta ki, reszketett a keze és kétszer is megnézte az üveget. A paraszt megitta, kétfelé törölte a bajuszát, aztán rákacsintott Kristófra és így szólt:

— A fiatal úr az előbb jobbat adott ám, abból az erősebből tesszen adni tekintetes Úr.

A gyógyszerésznek nem volt kedve nevetni, még benne volt a rémület, kitört belőle. Lehordta

a parasztot és kikergette. Szegény azt se tudta, hová legyen és nem értette, miért haragszik rá a patikus.

Mikor elment, a gyógyszerész csak lerogyott a székre.

— Hallatlan, ilyet életemben se láttam. Vasból van ezeknek a gyomruk.

A patikus csak azt sajnálta, hogy nem mondhatja el az esetet a kaszinóban.

XII.

Az orvosi lexikont végigböngészte már Kristóf, néhány cikk szörnyen felizgatta. Rettentő betegségeket ismert meg és keresztülment azon a lelki állapoton, mikor minden egyes kórnak jeleit másnap felösmerni vélte önmagán. Ha egy piros pontot látott a bőrén, ha a feje fájt, ha belenyilallott az oldalába, súlyos betegségek első jelét fedezte föl és rettegvé várta mi lesz vele.

Az orvosi könyvek mellett néhány szépirodalmi mű is hevert a polcokon. Egy régi könyvben ezt a két mesét olvasta:

Volt egyszer egy varázsló, aki el tudta választani a lelket a testtől. Elaltatta az embereket és bűvös mesterkedésével a lélek libegő kék lángként röpült ki a szájon.

Voltak emberek, akiknek csak annyi lelkük volt, mint egy gombostű feje. Mások lelke oly óriási volt, hogy alig fért el a testben. Amint a levegőre értek, kristályosgömb lett a lelkekből és aki belenézett, megismerhette a lélek életét; önön arcát és gondolatait is tisztán láthatta, mint egy tükörben.

Volt egyszer egy nagyon gazdag ember, aki a saját maga lelkére volt kíváncsi. A varázsló óva intette ettől a kívánságtól. Ő maga annyi lelket ismert meg, hogy a haja megőszült belé, ne kíváncsion tőle ilyen szörnyű dolgot. A gazdag ember

végül annyi kincset ajánlott fel, hogy a varázsló nem tudott ellentállni. Figyelmeztette a gazdagot, hogy az életével játszik. Aztán elaltatta, úgy azonban, hogy a szeme nyitva maradt, majd kivarázsolta belőle a lelkét, de a lélek egy végtelen parányát bent hagyta a testében. Mikor a lélek kiröpiült a gazdag ember testéből, látszott valami fénylő remegő vonal, mint egy ezüstsál, mely a lelket a testhez kötötte. A villozó kék láng sűrűsödött, kristályossá vált, fényesebb volt a felülete, mint a legfinomabb tüköré. A varázsló intésére a gazdag ember hallatlan erőfeszítéssel belenézett a saját lelkébe, mint egy tükörbe. Meglátta minden rejtett gondolatát, maga előtt is titkolt bűneit és amit látott, az oly emberfölöttien rettenetes volt, hogy a rémülettől megszakadt a szíve és holtan rogyott össze.

Kristóf napokig hatása alatt állott ennek a mesének. Ha találkozott valakivel, mindig elképzelte, hogy mereven és mégis remegőn tükör jár előtte, melyben hallatlan grimaszok és döbbentő jelenetek látszanak. Minden ember gondolt már arra: Szeretném megölni ellenségemet, bár meghalna, sohse lássam többet, pusztuljon el. Ezek a kívánságok bevésődnek a lélekbe és tükrén tisztán látszódnak?

Vajjon milyen lenne az ő lelke tükre? Nem is merte végiggondolni, hanem átsiklott egy másik gondolatra. Vajjon milyen a környezete lelke? Vajjon élet-e az, amit szülei élnek? Otthon édesanyja talán gondolkodni se ért rá, annyi a dolga a ház körül. Három ember sorsát intézte, rendezte az egész házat, bizonynyal keveset ért rá a maga lelkével törődni. Olyan lehetett ez az élet, mint egy kamrában ottfeledt poros üveg, néha rásütött egy-egy órára az Isten napja. Az apja? annak rubrikákba volt osztva a lelke, a kötelesség óriási «K» betűje uralkodott rajta. Milyen kívánságai lehettek? Talán, ha látta a nő-rabokat,

mikor az épületet takarították, mosták, feltűrt szoknyában, vagy ott feküdtek a cellákban, melyek ajtaját csak az ő parancsára nyithatták ki, vajjon hányat kívánt meg közülök? Csak Gertinél hitte, hogy tiszta fehér lap a lelke, talán egy kis hiúsággal, elfutó felhőkkel.

A gyógyszerész még csak mutatott valami életet, megrendelt, gyártott, alkudozott, töltögetett, ragasztott, kevert, főzött, de mindez alig vette el a nap egy-két óráját. Minden egyebet már hónapok óta Kristóf intézett. Enyedics jóízűen ebédel, vacsorázott, ebéd után a kaszinóban kártyázott, délutánonként nagyokat aludt, aztán a patika előtt drasztikus meséket mesélt vagy hallgatott, göcögve nevetett minden ostobaságon. Ha nem mentek sehova, már kilenc órakor lefeküdt. De még különösebbnek tűnt fel az asszony élete, mely a semmittevés művészete volt. Néha délig is elhevert az ágyban, lustán, feje alá tett karokkal, semmit, de semmit nem csinált, még nem is olvasott. Délben nagy nehézkesen felkelt, az ebéddel eltöltötték az időt vagy két óráig, az éték volt legnagyobb és legszebb gyönyörűsége. Zsíros ételek, minden jóval megtömött tészták, pástétomok, ezektől csillogott a szeme, élénkült meg, egy jó receptért a szomszéd faluba gyalog el lehetett volna csalni, bár neheze esett 50 métert gyalogolni. Ha kérték, szívesen adta oda befőttek, rétesek és sülték receptjeit, de azok sohasem sikerültek másnak: szándékosan megváltoztatta a súlymértéket, a keverés arányát, mert irigyelte volna, ha másnak sikerül.

Ezenkívül csak a pletykát szerette. A cseléddel órákhosszat el tudott beszélgetni, azaz inkább hallgatta. Vajjon milyen lehet a lelke? Kristóf valami vaskos gömböcnek gondolta, mely saját zsírában sül, s ha a tűz kialszik, ott marad álmosan egy fazékban. Reggel begyujtanak a takaréktűzhelybe, a gömböc újra rotyog és így tovább. Ebédnél elnézte

őket : alig váltottak három szót hétről-hétre, nem volt mondani valójuk. Az asszony nem törődött magával, Kristófot nyáron néha émelygés fogta el, ha valamit odavitt neki és feléje kellett hajolnia. Mégis azt rebesgették róla, hogy szeretőket tartott. Úgy éltek egymás mellett, mint két állat egy igában. A patikus kevésbbé volt rest és néha kibújt az igából, de ezt is olyan lomhán és lustán tette, hogy nem sok gyönyörűsége telhetett benne.

Kristóf a vegytani könyvek nyomán, ha magára maradt, kisebb kísérleteket próbált. Talált egy pyrotechnikai kézikönyvet és szénporból, strontiumból és báriumból zöld és kék tűzijátékot kevert, míg egyszer a klórkálium felrobbant és összeégette a kezét. Aztán a mérgekkel babrált, szeretete volna kipróbálni a hatásukat.

A szomszéd házból át szokott járni egy nagy iromba macska, mely nagyon csúnya volt, kopott szőrével, horpasz oldalával s éjszakánként rettentően nyávogott. Mindig a virágágakra heverészett vagy a konyha küszöbére. A cseléd hiába kergette, míg egyszer kifakadt.

— Hogy a dög pusztítsa el ezt az utálatos jószágot! — Követ dobott utána, az állat félt tőle, de azért csak odaheveredett, mert ott rásütött a nap.

Kristóf igyekezett magához édesgetni, barátságosan hivogatta, egy kis tálba tejet is hozott neki, de a tejbe egy szemernyi strychnint tett.

Hiába volt minden kedveskedése, az állat, alig hogy meglátta, felugrott, meggörbítette a hátát, fúni kezdett és úgy tetszett, menten nekiugrik.

Kristóf ijedten hátrált. Milyen csodálatos egy állat, gondolta magában, hogy így megérzi a veszedelmet. Vajjon az ember is így van-e vele? Mihály jutott az eszébe. Vajjon volt-e valami előérzete, mikor a katonákkal összekapott? Vagy megsejtette-e, hogy az őrárat megfogja? Vajjon ő maga megérezné, ha valami szerencsétlenség közeledne

feléje? Vajjon Wagnerné tudja-e, hogy nemsokára meg fog halni? Eszébe jutottak a kinkeserves órák, mikor egyedül, egymagában küzdött meg a halál gondolatával. Amikor mindenben az elmúlást látta, a sötétben a halált, amint feléje nyújtja csontkezét. Ezzel is, mint annyi mással, önmagának kellett készen lennie, mert ugyan kivel beszélhetett volna — halálról?

Egy délután, mikor el akarta kergetni a macskát, az tényleg nekiugrott és megkarmolta. Bejódózta a kezét és két napig azon járt az esze, nem veszett-e a macska. Látta, hogy habzsolja a vizet a kútnál és megnyugodott. Most már óvatosabban járt el. Egy darab mócsingot szerzett a konyháról, behintette strychninnel és odatette reggel, ahol a macska sütkérezni szokott. Az állat átjött a kerítésen, szemhunyorgatva, óvatosan leereszkedett egy fa törzsén, kopott karmaival alig tudván magát fenntartani. Leheveredett. Kristóf a szalón ajtajából figyelte. Az állat körülszaglászta a húst, aztán szájába fogta, elfutott vele a kerítés aljához, ott gödröt ásott és bekaparta a húst. Már majdnem betemette, mikor mást gondolt, újra kikaparta, első lábaival letisztogatta róla a földet, belekóstolt, miközben rázott egyet a fején, hogy egy kisebb darabot leszakítson róla. Megette, megmosakodott, lefeküdt a földre, elnyújtózott, széttárta lábait és süttette magát a nappal. Pár pillanat múlva morgott egyet, kinyitotta a száját, nyávogott, fejét oldalt hajtotta, felugrott, de visszaesett fektében. Megmerevedett a teste, sivító, éles hang jött ki a torkán. Kristóf közelebb jött. A macska szemében szinte emberi fájdalom tükrözése látszott, aztán a szem kialudt, fehérje felfordult. Vége volt.

Kristóf egész nap látta a macska szemeit, a szemrehányó, fájdalmas tekintetet és riadtan gondolt arra, hogy éjjel újból számot kell adni az álombeli bírónak. Csodálatoskép azon éjjel alig

álmodott. Ismét járatlan erdőben bukdácsolt, hamar ott volt a kis tisztáson, találkozott Nellyvel és fölébredt. Nem merte elmondani senkinek, hogy ő ölte meg a macskát és mégis szeretete volna valakivel közölni. Szombat volt, este a patikusné azt mondta, reggel elmegy a templomba rózsafüzér ájtatosságra. A patikus, aki abban a kevés szóban is, amit feleségével váltott, mániákusan ellentmondott neki, készen tartotta néhány viccét a papokról és az ájtatoskodó asszonyokról. Minél jobban megbotránkozott a felesége, annál vaskosabban folytatta, majd megkérdezte, hogy *azt* is meggyónja-e? Az asszony Kristóf nagy meglepetésére haragra lobbant, odavágott egy durva szót az urának és kirohant a szobából. Kristóf nem értette, miért ellenkedik a patikus, ha megkérdezték volna, a patikus maga se tudta volna okát adni. Ellentmondott ösztönből, az asszony elleni rejtett haragjából, mert ha nem is vallotta be magának, ki nem állhatta, dühítette lomposága és lustasága és szégyelte, hogy nincs gyerekek.

A gyónás szeget ütött Kristóf fejébe. Visszaemlékezett kisgyerek korára, mikor anyjával elmentek a gyönyörű, színes ablakú templomba, hol a csendben lábújjhegyen lépkedtek az emberek, lehajtották a fejüket vagy letérdelve, a hideg kövön imádkoztak. Fülébe csengtek a mise szavai, érezte a tömjén édes, fanyar illatát. Elhatározta, hogy másnap újra elmegy a templomba. Az öreg pap nagy bizalmat keltett benne, szinte vágyott utána, hogy beszélhessen vele. Csak egy vén anyóka térdpelt a közép-hajóban, az olvasó szemeit eresztve ráncos, csaknem fekete újjai között. Az oltáron égett az örökmécses, a lefüggönyözött ablakok közén besütött egy fénynyaláb, épp a Madonna jóságos arcára. Kristófnak úgy tetszett, hogy ránéz és int neki, ő is letérdelt és lehajtotta a fejét. Valami fojtogatta a torkát, szeretett volna imádkozni, de nem

tudott. Egyszerre, hirtelen éles, erős zöngés hasítottta át a csendet, csak oly élesen, mint a besütő nap fénye a félhomályt. Kristóf hátrafordult, a zöngés még ott reszketett a levegőben. A kóruson egy hangszerről pattant le a húr.

A sekrestyés jött, hogy rendbehozza az oltárt és ott találta az ájtatoskodó fiút. Megkérdezte, nem érne-e rá ministrálni, mert egyik ministráns gyerek beteg lett. Kristóf igent intett. Még jól emlékezett mindenre, nem csinált hibát. Míse végén a papnak feltűnt, hogy serdülő fiút lát a megszokott gyerekarc helyett, nagyon megdicsérte, megkérdezte kicsoda és mikor meghallotta, hogy a patikában gyakorlók, tiszteltette asszonyát és meghívta Kristófot, jöjjön el hozzá valamelyik délután.

Már másnap délután elment a paplakba. A pap kissé szórakozottan fogadta, mert sok dolga volt aznap. De Kristóf arcában volt valami szorongó kifejezés. Már gyakorlatból tudta, hogy valami mondanivalója van és mikor elbúcsúzott, odavetette, hogy három és négy között gyóntat a templomban. Otthon a patikusné megkérdezte, hol volt délután s a válasza: Két pap van, az öregebb nagyon jó ember, de én már inkább a fiatalabbnál gyónok, jobban megérti az embert, Kristóf megremegett, látta magát a gyóntatószékben térdelni, vajjon szabad-e, nem követ el bűnt vele?

A hét végén mégis rászánta magát. Csak ketten voltak a templomban. Egy feketeruhás, gyászfátyolos fiatal leány, akit Kristóf nagyon szépnek gondolt el, ott térdelt a pap előtt, Kristóf csak sutogást, majd elfojtott sírást hallott a nagy csendben. A leány kifelé indult, az ajtóban felhajtotta fátját, szemére szorítva zsebkendőjét és Kristófnak úgy tetszett, hogy Nelly volt. Nem bírt megmozdulni, mintha földbe gyökereztek volna a lábai. Hogy került ide? Miért sírt? Ez az Isten úja, futott át végig rajta. Utána akart sietni, de

a pap megszólította. Egő kíváncsiság fogta el, szeretete volna tudni biztosan, ki volt, mit mondott, harapta a száját, értelmetlenül hebegett, rossz gondolatokról, gyötrő álmokról, állatkínzásról. A pap gondolataiba elmerülve hallgatta, látszott, hogy csak félig figyel, mert nagyon elfoglalhatta az, amit a leány gyönt neki. Kristóf észrevette ezt, megállt, a pap rászólt, folytassa, kérdéseket intézett hozzá, penitenciát szabott és feloldozta. A penitencia büntetés volt, Kristóf ezt érezte ki legerősebben, a hit szelíd dogmája kinyitott egy sötét ajtót a szívében és elszabadult szörnyűségek futottak ki vagy bújtak vissza még mélyebben odujokba. Gyönyörűség volt teljesíteni, amit a pap ráparancsolt, szeretete volna, ha ő is igazi hívő lehetne.

Szabad óráiban most már gyakrabban látogatta a papot, egyszer Wagnernénál is találkozott vele. A derék plébános számon tartotta híveit és sorba járta őket, ha nem voltak soká a templomban. Könyveket adott Kristófnak, vallásos iratokat, szentek legendáit. Ezek a könyvek hol untatták, hol felizgatták fantáziáját. Ha a pap el volt foglalva, vagy nem volt otthon, bemehetett a dolgozószobájába, ahol szép könyvtárt talált, különösen az ellenreformációról gazdag anyagot. Kristóf lapozgatott Veresmarthy Mihály megtérése históriájában, nevetett a «disznó orrára való aranykarika» vaskos szavain, nagy német könyveket nézegetett, melyek tele voltak egykorú metszetekkel, betűzgette latin nyelvű pápai bullák gyűjteményét, Coligny admirális történetét, a Szent Bertalan-éj rémségeit. De legjobban a szentek legendáit szerette. Mennyi megpróbáltatáson, kínszáron mentek keresztül, áhították a gyötrelmeket és gyönyörűségük telt benne. Micsoda erős hit lakozott bennük. Olvasott királylányról, ki otthagyt a palotáját és elment cselédnek egy klostromba. Olvasott apácafejedelemnőről, akit gonosz vágy űzött világgá, míg megbánta bűneit

és szívében alázatos töredelemmel ment vissza a zárdába. És ime, senki sem tudta, hogy eltávozott, mert maga Szűz Mária helyettesítette. Olvasott utcalányokról, akik megtértek és szentekké avattattak. Jóság, tűrés, hívés, önfeláldozás, irgalom, szeretet istenivé magasztosult példáit olvasta. Megtanulta, hogy a legcsekélyebbnek, a legnyomortabbnak is nyitva áll az üdvözülés útja, hogy egy lélek sem megy veszendőbe, hogy nincs örök kárhozat, pokol, melyből ki ne lehetne menekülni. Még jobban tetszett neki a szerzetesi élet. Középkori barát szeretett volna lenni, aszkéta életet élni, szőr-ruhában járni, ruha alatt szöges cingulumot viselni, minden nap megvesszőztatni magát. Kemény fekvőhely, szűk cella, böjtölés... Ezeket mind ösmerte, de most hallotta először, hogy a legszentebb emberek, Isten választott szolgálói csak úgy büntetik magukat, mint ahogy ő a rossz napokban önmagát, amint a törvény a bűnösöket. Közélebb érezte magához a rabokat, akiknek szenvedései mellett olyan könnyen ment el eddig, de tudta, hogy a keserves évek nem múlnak el nyom nélkül, ha a szerencsétlenek magukba szállnak, megjavulnak és kiszabadulva, új életet kezdenek. Megemlítette gondolatait a plébánosnak, aki megkérdezte, hol olvasott erről. Kristóf elmondta, hogy sehol, de az apja fogházfelügyelő, ösmeri a rabok szokásait, leginkább azon panaszkodnak, hogy nem kapnak elég levelet, nem látogatják őket és nincs mit olvasniok. A plébános emlékezett rá, valamikor szerveztek egy rabnevelő egyesületet néhány ájtatos hölggyel, de évek óta nem működött. Most felújították, ellátták a rabokat olvasnivalóval és ha kiszabadultak, igyekeztek őket munkához juttatni. Egy volt főszolgabíró özvegye pláne egy kiszabadult gyilkost vett magához szolgának és a kisváros rettegve várta, mikor rabolja ki az özvegyet, vagy öli meg. A plébános diadala teljes volt, mikor a szolga

rövid idő alatt leleplezte az özvegy cselédségét, egy egész kis bűnbandát, mely évek óta lopta a főbíróvét. Kristóf becsülete nagy lett ebben a körben, meghítták a gyűlésekre, a plébános kitüntetően bánt vele. Mikor meghallotta, mennyire érdekli a szerzetesi élet, adott neki egy könyvet, mely példákkal, virágos nyelven dicsőítette a szerzetesi magányt. A címlapon barna kámzsában vékony arcélű fanatikus szemű barát arcképe volt. Kristóf határozottan emlékezett rá, hogy valahol látta ezt a képet, de nem tudta, hol.

Ez éjjel újra különös álma volt. Ismét sötét erdőn ment keresztül, de a várt tisztás helyett idegen városba jutott. A piac-téren óriási tömeg hullámozott, a tér közepén nagy emelvény állott. Mikor meglátták, hangosan kiáltották nevét és utat nyitottak. Nem is csodálkozott, hogy barna kámzsa van rajta, facipői kopogtak a kövezeten. Felment az emelvényre, körülötte lobogó tollas kalapú páncélos vitézek, feketeruhás kardos férfiak, buggyos újjú ruhákba öltözött, magas, fekete fejkötőjű nők állottak. A reformáció ellen beszélt, valóságos mennyköveket szórt rájuk. — Meg kell égetni őket, ezt az ördög-fajzatot, — kiáltotta, — ki kell irtani, mind egy csecsszopóig, mert meggyalázzák Krisztus országát! A tömegben zavaros kiáltások hallatszóttak, néhányan más véleményen voltak, verekedésre került a sor, többen kardot rántottak s általános lett a dulakodás. Darabantok jöttek skarlátpiros újjasban, nagy sikoltozás és lárma támadt, félreverték a harangokat. Kristófot elöntötte a vér, felkapta vastag somfa botját, hozzávágta a leghangosabban kiabáló fejéhez, aki ájultan bukott hátra. Hirtelen nagy csend lett. Kristóf ég felé tárta karjait és hangosan megátkozta a pogányoknál rosszabb hittagadást. A véresfejű, ájult polgárt elvitték, senki sem mert a szerzetes ellen kezét emelni, imponált a tömegnek hatalmas ereje és mennydörgő hangja.

Csak egy csoport állott félre, a tömeg tiszteletteljesen helyet engedett nekik, kissé emeltebb helyen: a városi magisztrátus tagjai. A polgármester fekete barétban, nyakában széles aranyláncsal, kurta karddal és Kristóf megdöbbenve ismert rá benne álmobeli bírójára. És a többiek, azok is mind ott voltak, ott látta édesapját a városi darabantok közt, édesanyját és húgát egy ablakban piros szőnyegre könyökölve. Most nagy rikoltozás támadt és két poroszló összekötözött kezű nőt vonszolt feléje. Az álmó változott, a nő a bűnösök hosszú, fehér ingében, mezítláb oda volt kötözve az emelvényhez, mely egyszerre máglyává változott. Az ősz bíró ott állt a máglya előtti szabad téren és nagy pergamentről olvasta az ítéletet. A lány haragosan toppantott lábával. Kristóf újjongva mutatott rá a máglyára: — Így kell elbánni minden eretnekkel! — Hangjára a lány felemelte fejét és felkiáltott: — Jézusom, segíts, én hiszek benned! — Kristóf megtántorodott és ha bele nem kapaszkodik szomszédja vállába, elesett volna. Megismerte a lányt: Nelly volt. Kiáltani akart, de elkésett, apja szurokfáklával már alágyujtott a máglyának, a láng egy pillanat alatt körülfogta a lányt és a nagy csendben nem lehetett hallani mást, mint egyre halkuló énekét:

«Erős várunk nekünk az Isten

Nem fogyatkozik meg az én segítségemben.»

Kristóf odarohant, megbotlott és ájultan esett az összeomló máglyára. Érezte, hogy a zsarát süti a kezét, felébredt, égett szagot érzett. A gyertya égett le csonkig, meggyujtotta a színes papirost, mellyel körül volt csavarva, belekapott az ágy melletti függönybe. Kristóf még soká az álmó hatása alatt állott. Egy lavor vízzel eloltotta a tüzet, de álmát, mely véleménye szerint megmentette az életét és a beszédét is, néhány mondatot, melyre emlékezett, németül, leírta. Mikor másnap elment

a plébániára, félig mint érdekességet, félig gyónásként, elmondta álmát. A pap csodálkozva hallgatta, Kristóf bizonyosságul megmutatta a leírt beszédet. A pap fejét csóválta, elgondolkodott, letette szemüvegét, a könyvszekrényhez lépett; foliánsokban keresgélt. Végre megtalálta és fellapozott egy disznóbőrbe kötött könyvet. Elővette Kristóf beszédét és összehasonlította a könyv egyik oldalával.

Megcsóválta a fejét: — Honnan vetted ezt, fiam? mondd meg őszintén, honnan írtad ki? — kérdezte a pap. Kristóf bizonykodott, hogy mindezt csak álmodta és nyílt tekintettel nézett a papra, aki szó nélkül rámutatott a könyv egy oldalára. Kristóf megborzongott: egy augsburgi dominikánus barát, híres ellenreformátor élettörténete volt s egyik hitvitázó szónoklata vége hasonlított Kristóf beszédéhez. Egyes, régi, divatja-múlt kifejezések még erősebbé tették a hasonlatosságot. — Igazán nem innen írtad ki? — mondta a pap szelídebben, mert látta a fiú megdöbbenését, amit arra magyarázott, hogy a fiú próbára akarta tenni és most meg van lepve, hogy azonnal rátalált. Boszankodását enyhítette a tudós büszkesége. Elnevette magát: — Valld be csak, fiam, hogy rá akartál szedni! — Kristóf nem tudott szólani. Most már tudta, hol látta annak a barátnak az arcát, mely olyan ösmerős volt előtte, tudta azt is, hogy sok száz évvel ezelőtt élt, így állott egy pap szobájában, barátcsuhában, pergamentek közt lapozva, vitatkozva. Ezt a könyvet soha ki nem nyitotta, nem olvasta. A plébános faggatta, kérdezte, ki a plébános szülővárosában, Kristóf nem tudott felelni, sok más egyéb kérdésre sem. A pap kedvelte a fiút, de kissé fuzsitusnak találta. Úgy látta, beteges a fantáziája, eszébe jutottak gyónása egyes részei. Elhatározta, hogy felkeresi a patikusékat, megtud egyet-mást a fiúról, a fiú érdekében.

Csak a patikusnét találta otthon, aki nagy meg-

tiszteltetésnek vette a látogatást. Meglepve hallotta, hogy Kristóf templomba jár, és kibökte, hogy Kristóf egyik szülője katolikus ugyan, de a másik lutheránus. Férje íróasztalából kivette Kristóf iskolai bizonyítványát. Lutheránus volt. A plébános haragra gerjedt. Biztos, hogy a fiú bolondját járatta vele vagy legalább is meg akarta tréfálni valami gyerekes csínnyel. Vagy fantáziáját vágyta kiélni, nem egészen beszámítható, bolondos. Ezt a magyarázatot találta leghelyesebbnek. A patikusné nem szólt a látogatásról. Kristófot, mikor legközelebb látogatába ment, a pap hidegen fogadta, összeszidta, hogy nem szabad más vallását kigúnyolni és eltiltotta a háztól. Kristóf szeme könnybelábadt, a pap is megbánta hevességét, igyekezett Kristóf gondolataiba belehelyezkedni, talán ki akar térni a fiú? Kristóf húzódozott, nem merte megmondani az igazi okot, azt hitte, a pap ki fogja nevetni, ha álombeli bíráiról beszél neki. Alázatosan köszönt, elment és soha többé nem jött vissza.

XIII.

Egyedül maradt a könyveivel s álmaival.

Egyben mégis tartós maradt a plébános hatása. Megszerettette vele a könyveket. Mikor még Olivérrel barátkozott, elhozott tőle sok olvasni valót, de akkor nem volt türelme a «hosszú» könyvekhez. Homályosan emlékezett egyre, melyben iskolai históriák voltak, jólelkű szorgalmas fiúkról, tanítókról. Olivér kedves könyve volt. Az volt a címe : «A Szív». Kristóf belenézett, de nem találta érdekesnek. Már a Bórharisnya jobban tetszett. A patikus könyvei között a legszebben bekötött pár kötet egy kölcsönkönyvtárból való volt, benne a bélyegző, de sohasem adták vissza. Naptár volt sok : Enyedicsné kedves olvasmányai. Néhány regény — köztük egy fantasztikus história fiatal gyermekekről, akiket

elraboltak és csak hosszú évek múlva bukkantak rájuk. Kristóf elábrándozott... hátha ő is grófi gyermek. Szülei csak találták valahol. A plébános-sal, majd egy fiatal káplánnal elvitázott egyszer, melyik a jobb könyv. Kristóf azokat a könyveket szerette, ahol küzdeni és harcolni kell a kítűzőtt célért, hol a hős elbukott, mert valami hibát követett el. A plébános azokat a könyveket ajánlotta, hol a jó elnyeri jutalmát, a rossz bűnhődik. Kristóf elolvasta ezeket is, de nem hitte, mint a meséket. A valóságban másképp látta. A káplán azokat a könyveket dicsérte, — fel is írt egy sor címet — hol szomorkás vígsággal írják le az életet, hol a szembe könny szökik, vagy szelíd mosoly derül az arcon s beszélt a fájdalom szentségéről, melytől megszépül s megtisztul a lélek. Kristóf úgy találta, hogy az életben nagyon ritka az öröm, az a jóság, önzetlenség, melyről a könyvek írnak, sokkal több a nyomorúság, a gond. Arra gondolt, hogy nem kitalált, kiszépített históriákat kellene írni, hanem egy-egy könyvet szülőkről és gyermekekről, melybe bele legyen írva, hogy bánjanak egymással. Könyvet szeretett volna olvasni álmairól, tépelődéseiről, rossz gondolatairól. Azt hitte, egyedül áll a világon ezekkel a emlékekkel, majd úgy tetszett, minden fiú átél ilyet... akkor miért nem írnak arról könyvet?

Ha van, aki vezeti, barát, akivel szegyenkezés nélkül beszélhet, aki útbaigazítja, kijelöli olvasmányait, megválogatja társaságát, talán más lett volna az élete. Ám maga is szentül hitte, olvasta is nem egy könyvben, hogy az ember élete előre ki van jelölve, semmi sincs ok nélkül és egyik cselekmény a másikból következik. Az egyszer rálépte útról nem lehet más útra térni, talán csak visszamenni, de akkor sem biztos, nem-e ugyanazon útra jut vissza.

Így össze-vissza olvasott mindent, irodalmat,

tudományt, babonát, zavaros tömeget, melyet nem tudott rendszerezni, beosztani, nem tudta megkülönböztetni, melyik fontos, melyik nem. Főtt-forrongott benne, mint a lezárt fazékban a víz. Ha hozzáértő kezek levezették volna, mint a munkára kényszerített gőz, valamit hajtott, forgatott, mívelt volna. Ha lett volna biztos cél előtte (és sohse fogják a gyermekek megérteni, mily okos dolog az évfolyamok, vizsgák biztos rendje, egymásutánja) nem folyt volna minden össze előtte, alkotássá formálódott, munkába ömlött volna át. Még nagyon-nagyon kulturált embernek sem elég sokszor a maga foglalkozása ehhez a levezetéshez. és az irodalom, a muzsika sokszor azért oly nélkülözhetetlen, jóleső, nyugtató, mert a zárt élet kazánjának biztosító szelepe... Kristóf minden gondolata, ösztöne, vágya álmaiba menekült és ami másnál sporttá, munkává, alkotássá alakult volna át, ott kavargott álommal lett életében, mely igazibb volt, mint valóságos élete.

Szeretett volna egy útmutató könyvre bukkanni, mely megmondaná, hol, merre van a kijárási ebből a sötét összeviaskodásból? Ha édesanyja elolvasott volna ilyen könyvet, bizonyára másképp történt volna minden, ha apját köteleznék a bíróság: tanulja meg, hogy törődjék vele legalább annyit, mint a rabokkal. Nem járja, hogy a hivatal, az üzlet, annyira lefoglalja a szülőket, hogy a legkevesebb sem jut saját gyermekeiknek. Azt hallotta egy szentbeszédben, hogy a mai ember azért bűnös leginkább, mert csak önmagával törődik. Magát állítja be a világ közép-pontjául, hiúságában azt véli, minden érte van és túlságosan sokat foglalkozik önmagával, azt hiszi, hogy pótolhatatlan. *Másért* élni, másokért dolgozni, másokért küzdeni, ez a leggyönyörűbb, ez az igazi célja az életnek. Kristóf ráösmert magára, igen ő sem törődik másokkal, anyja, Gerti,

mind eltűnnek előle hetekre, mindig maga bajával bibelődik, magát kutatja, marja, maga öröme és szomorúságán keresztül nézi a világot. Hosszabb leveleket írt haza, gyöngéd leveleket anyjának, Gertinek, iromba betűkkel, mert az írása nem javult... Anyja hosszabb levélben válaszolt, németül meglepően szép levelet tudott írni. Egyszer aztán váratlan öröm érte Kristófot; édesanyja látogatta meg Gertivel. Átnézegették ruháit, fehérneműit... Anyja még tűt, cérnát is bepakkolt akkor. De Kristóf nem vette hasznát. Lassan elkoptak, elszakadoztak zsebkendői, fehérneműi, melyeket édesanyja gondos keze varrt és bolti holmiknak adtak helyet, melyek csinosabbak voltak, de nem volt bennük semmi szeretet, egyik hasonlított a másikhoz s akik egy boltban vásároltak, egyformát viseltek, mint a rabok... Csak egy napig maradtak. A búcsúzás pillanatában jutott eszébe mindaz, amit elmondani, megkérdeni akart, de a vonat már indult. Soha még így nem érezte, mi az elbúcsúzni: valamit rágombolyítottak a szívére s a mozdony vitte a végét, húzta, szorította. Sötét, idegen és ösmeretlen hatalmak lakoznak a búcsúzásban, mélyen bent a gondolat: hátha nem látjuk egymást többé? Gerti is olyan különös volt, nagy lány lett belőle s úgy viselkedett Kristóffal szemben is, hosszú szoknyájában, amint az apácák tanították, mintha Kristóf is idegen ember lett volna. Ő is csak a búcsúnál melegegett fel: rábeszélte Kristófot, tanuljon tovább, tegye le az érettségit...

A szemében volt valami idegenség, amint végigmustrálta Kristófot, csak édesanyja volt a régi. Még mindig kis fiúnak látta, úgy is beszélt hozzá, mintha tegnap engedte volna el hazulról.

Apja után alig kérdezősködött, az egész beszélgetés jelentéktelen dolgok körül forgott: ruha, fehérnemű, vegyen-e már más cipőt, vagy még jó a

régi, még azt sem kérdezte az anyja, hogy kikkel barátkozik, kik a pajtásai. Csak Nelly került szóba, Wagnerné, aztán újra háztartási dolgok, talán itt olcsóbban adják a szövetet, apjának köpeny kellene.

Másnap elment a gimnáziumba. Az igazgató irodája előtt találkozott egy fiatalemberrel, aki mindjárt rokonszenves volt előtte. Megszólította. Fiatal segédtanár volt, figyelmesen hallgatta Krisztofot, aki az iránt érdeklődött, magánúton hogy vizsgálhat, szeretne olvasni, magát továbbképezni. Könyvtáros volt, bevitte a tanári könyvtárba, kikérdezte s mikor látta, hogy történelem iránt érdeklődik, adott pár könyvet, tantervet, biztatta, bátorította.

Hetenként eljárt az iskolába könyvet cserélni s egyszer érdeklődött a dominikánus barát iránt, aki miatt a plébános megharagudott rá. Életrajza meg volt a könyvtárban. A Szepességben született, előbb Lutherhez állt, feleségül vett egy apácát, majd megbánta eltévelyedését, visszatért bűnbánóan az egyházhoz s egész Németországot végigprédikálta. Feleségét, mint bűbájost, megégették.

Krisztof megrettent, abbahagyta a történelem tanulmányozását, inkább a VII. osztály tankönyveit kérte kölcsön. A patikus biztatta, tegye le a gyakor-noki vizsgát, újra s újra ígérte, megjavítja a fizetését.

Egy délután a kis erdőnél egy fejkendős leány megszólította.

— Juli, — kiáltott fel meglepetve, — hogy kerül ide?

Csak aztán látta, hogy a lány sápadt, poros a cipője, mint aki messziről jött.

Juli mikor hazulról megszökött, cselédnek állt. Nem volt jó dolga. Előbb gazdálkodóknál szolgált, de elszokott a nehéz munkától, melyet ott-hon más végzett, aztán a városba ment szolgálo-nak. Még az asszonyokkal kijött volna, bár nehezen

szokta meg a városi életet, de a férfiakkal millió baja volt. Nem akarták elhinni, hogy *egyedül* akar élni, gazdáit, diákok, mesterlegények vetették magukat utána. Sírt, verekedett, karmolt, felmondott, elment . . . most reggel óta étlen-szomjan gyalogolt, hogy ebben a városban keressen helyet.

Kristóf örömmel újságolta :

— Tőlünk elmegy a lány, még nincs másik, jöjjön Juli, majd én beajánlom. Hol a holmija?

A lány szégyenkezve vallotta be, hogy csak a rajtavalója van, minden egyebet már eladogatott.

— Az apám hallani sem akar rólam, panaszkolta, Mihálynak még egy éve van, addig ki kell bírni . . . majd másképp lesz azután.

Kristófnak úgy rémlett, mintha anyja azt mondta volna, hogy Mihály már kiszabadult, de nem merte megmondani.

A patikusnének nagy volt az öröme. Kristóf elmondta, hogy nagy gazda lánya Juli, férjhez akarták adni, nem tetszett a vőlegény, hát eljött szolgálni. A patikusnak is tetszett a lány. Estére megmosdott, kivasalta a ruháját, csinos volt, fürge mozdulású, eleven szemű.

Esténként összeültek, a fiú meg a cselédlány s hazulról beszélgettek. Azaz inkább a lány beszélt, mintha saját szavaitól akarna megrészegedni, vissza-idézni faluja levegőjét, a jó napokat. Kristófnak nem volt mire visszaemlékezni : ami eszébe jutott, valami gyermekes csíny, iskolai kaland volt, több semmi. Juli magát bízatta, mikor jövő boldog életéről mesélt, a házukról, az alföldi kis házról, melyben Mihály kinyitja a műhelyt, kis kert lesz a ház előtt, olyan virágokkal, mint otthon . . .

Enyedicsnek nem tetszett ez a nagy barátkozás, szólt is pár korholó szót, egyszer maga is beleegyedett a beszédbe. «Hát lányom, neked nincs senkid, hogy itthon ülsz? Aki fiatal, mulasson» s más egyéb bölcs mondásokkal traktálta. Felesége

távollétében meg is próbálkozott egy kis barátkozással, de az erős lány keze egy mozdulatával eltaszította úgy, hogy majd elesett. Így csak azt tehette, hogy Kristófot zaklatta.

Egy vasárnap délután együtt mentek el hazulról a kis erdőbe. Kristóf összetalálkozott a csónakázó társasággal, összeálltak s elmentek táncolni. Rájött, hogy nem illik közéjük, egyikkel sem tudott egy szót sem szólni olvasmányairól, terveiről. Azt mondta, megfájult a feje és hazament.

Otthon eszébe jutott, rég nem látta Wagnernét, készült mindig felkeresni, elmaradt. Mint aki nem válaszol egy levélre, aztán annyi idő telik el, hogy már nem lehet válaszolni, majd tépelődik, mit hazudjon, ha találkozik a levélíróval: A posta! Hallatlan! Hát nem kapta meg? Kristóf is nehezen szánta el magát a látogatásra s gondolkodott, mit mondjon kifogásul. Nem került rá a sor, mert Wagnernét ágyban találta. Orvos volt nála s mikor Kristóf kikísérte, megmondta:

— Öcsémuram rokon? A katasztrófa pár nap alatt bekövetkezik. Nincs kimutatható baja, végelgyengülésféle, nagyon elkopott a szervezete.

Kristóf egész belesápadt a hírbe, alig tudott dadogni pár szót. Nagyon meg volt lepve, mikor Wagnerné egész frissen kezdett beszélgetni vele, kikérdezte, mit csinál, tanul-e s megemlítette, hogy a sógora halála döntötte ágyba.

— Semmi baja sem volt, egyszer csak leesett a lábáról. Tudja kedves, az ilyen punktumos embernek öreg hiba otthagyni a hivatalát. Megszokta a napi rendet, aztán hiányzik valami az életéből. A nyugdíjas csak teng, leng, aztán nem találja a helyét, elmegy az örök nyugalomba. Így volt szegény jó urammal is, Isten nyugosztalja. Hogy a sógorom nem járhatott iskolájába, az ölte meg. Szegény Nellykém, ott maradt volna magára. Szerencsére régóta komolyan udvarolt neki egy derék

fiatalember, üzletvezető egy nagy patikában, meg is kérte a kezét. Nelly húzódott. Most aztán, hogy a sógorom beteg lett, a fiatalember mindennap ott volt náluk, jó volt Nellykéhez, sógorom is sürgette, megesküdtek szerencsére, még a halála előtt. Nelly volt is idebenn a temetés után.

Kristóf hallgatta, de a szavak messziről jöttek. Milyen gyermekesség, szidta magát, hogy is lehetett arra gondolni. Mert abból, hogy éles fájást okozott a hír, eszmélt rá, hogy szíve legmélyén vágyott Nelly után, tőle várt minden gyengédséget, ráképzelt minden szépet, s arról ábrándozott be nem vallottan, hogy talán, egyszer . . . Nem gondolt korkülönbségre, arra sem, hogy semmi még, se állása, se jövője, csak álmodott s az álom annál szebb, mennél valószínűlenebb. Az ébredés kegyetlen volt, mert hirtelen jött, hiába küzdött ellene, el kezdett sírni.

Wagnerné azt hitte, a tanítót siratja.

— Bizony drága jó ember volt, fiam, csak a Nelly ura is olyan jó ember volna . . . Most talán megkapják az engedélyt itt a patikára, beköltöznek. Én ugyse élek soká, mindjárt lesz lakásuk is, tette hozzá alélt mosollyal.

Kristóf ettőlfogva majd minden este átment Wagnernéhez. Tudta, nem jóságból teszi, hanem hírt akart hallani Nellyről.

A patikaügy nehezen haladt, Nelly levele sem hangzott valahogy úgy, mint fiatal boldog házassoké, de az öreg asszony ezt nem vette észre. Kristóf olvasta el a leveleket, kezében tartotta a kedves írását s talán még jobban imádta, mint azelőtt. Addig csak testetlen álmodozás volt, most élő asszony lett, akinek ura, háztartása, gondja, bajai vannak és aki tudtán kívül fájdalmat okozott neki. Ezért a fájdalomért imádta, hiszen akkor tudjuk meg igazán, hogyan szeretünk valamit, mikor bánatot okoz. Nem is szerelem volt ez, hiszen a

szerelemnek táplálék kell s a legnagyobb tűz is kialszik, ha nem dobnak gyújtót rá, s mit szeret-hetett egy emléken, mely köddé mosódott, egy lányon, akit jó tíz év óta nem látott, aki másé lett, aki azt sem tudja, hogy a világon van? S talán ép ezért, mert lehetetlen volt, mert benne volt a fel nem használt, anyjától örökölt gyöngédség változatlan mennyisége, melyet vitt magával, szeretett volna átadni valakinek. Gyermekek volt még sok dologban, de férfi sok másban, érettebb, gondolkodóbb, hiszen ösmeretlen álmok betegsége fúrta be magát lelke egy szögletébe. S mint a betegek jobban látnak, finomabban hallanak, Kristóf is a belegyökerezett kitörölhetlen gyermekkori benyomásaival előbbre járt, mint társai, akik 18 és 20 év között kész embernek vélték magukat.

El nem használt gyöngédségéből kapott Wagnerné is, aki gyakran azon vette észre magát, hogy Kristóf helyett Istvánnak szólítja és tegezi. Így hívták elhalt kedves fiát. Az évek elmosódtak, itt ül István ma is az ágya szélén s néha behúnyta a szemét várva, hogy hallja ezt a szót: Anyám...

A levelekre Kristóf válaszolt, egyengetve a betűket, de a nevét soká nem írta alá, csak annyi volt a levélben, hogy fáj Wagnerné keze s így mással iratja levelét...

Nelly egyik levele azonban kimozdította némaságából.

Homályos levél volt: Nelly férje valami pénzt vesztett el egy vállalkozáson, halovány reménység, hátha a néni segíthetne rajtuk, a patikát nem tudják berendezni, ha meg is kapják az engedélyt... A sírás ott bujkált a sorok között s volt egy sor benne: Néni, ha tudtam volna!

Kristóf jóérzése felébredt. Tudta, hogy gazdája keres — most már harmadjára, mióta Kristóf nála van, — vezetősegédet. Hátha Nelly ura megfelelne?

De az új patika! Bizonynal dühös lesz az új konkurenciára. Törte fejét, mitevő legyen.

Este megtanácskozta Julissal az ügyet. Julisnak nagyon jó üzleti érzéke volt, csak nem vehette hasznát.

— Apám úgy tett, mondta, — hogy pénzt adott az új korcsmárosnak, aki odajött s a haszon fele az övé lett.

Kristóf másnap szóba hozta: hallotta, új patika lesz a városban, de az új tulajdonosnak nincs elég pénze.

Enyedics káromkodott.

Ő is hallotta, hogy a város véleményezte az új patikát. Majd valami fiatalember jön ide. A nép hálátlan, elfelejti a jótéteményt s eleintén az új patikába fog járni, hátha ott olcsóbb. De Kristóf mondása szeget ütött a fejébe. Kérdezte, kitől hallotta. Kristóf azt felelte, egy gyakornoktól. «Csak tudnám, ki kapja meg az engedélyt, beszélnek vele.»

Kristóf másnap megtanácskozta Wagnernével a dolgot és levelet írt nevében Nellynek. Most már megírta, de még mindig Wagnerné nevében, hogy gyerekkori játszópajtása jött ezzel a tervvel s Enyedics sem idegenkedik tőle. Csak azt kéri, hogy Enyedicsnek ne említsék az ő nevét.

A hét végén maga Nelly jött el. A vonatközlekedés nagyon rossz volt, egész napot tartott az út. Kristóf nem volt ott, mikor érkezett. Másnap találkoztak. Nellyt gyászruhájában Kristóf rögtön megösmerte. Nelly inkább nénije bólintásából jött rá, hogy kicsoda ez a darabos, kissé esetlen izmos fiatalember, inkább suhanc, mert a kis gyermek, akire homályosan emlékezett, valami gyámoltalan kis jószágkép élt benne, aki felett anyáskodott, mint egy kis macska, vagy kis kutyával s aki nagy hálás szemekkel nézett fel rá. Ezeket a szemeket nem találta meg a még mindig gyermekes arcban, mert

mikor Kristóf ránézett, annyi forróság süttött tekintetéből, hogy az asszonynak lekapta a szemét.

A találkozás oly mindennapi volt, mintha a patikába jött volna herbateáért valaki. Kristóf csodát várt, valami lehetetlenül szépet s az a csalódás érte, mint mindenkit, aki első találkozástól, hosszú idő utáni viszontlátástól valami rendkívülit vár. A gondolatok mintha túlnőnének a lehetőségen, soha nem hitt örömekre várunk s a valóság soha oly szép nem tud lenni, mint az elgondolás. Ott álltak az ágy lábánál, Nelly kissé eltörődve az utazástól, fáradt, nem is szép arccal, sápadtan, a szeme beesett, a fejét nem tartotta egyenesen, lehúzta a válla közé, a szája szélén kis mélyedés volt, ami rideggé tette az arcát s valami kínos-kéjes kifejezést adott neki. S mégis, egy pillanat alatt, Kristóf lelkéből eltűnt az elgondolta kép, az álombeli kisleány, aki sötét erdőkön kézen fogva vezette, s mindjárt ez az eleven kép költözött be helyébe, elfelejtette az álombeli hangot, hogy csak ezt a színtelen, halk hangot hallja. Nelly kedvesen kezet nyújtott, köszönetet mondott, de minden különösebb érdeklődés nélkül... Kristóf mégis minden szavába, mozdulatába belemagyarázott valamit, aminek rejtett jelentősége volt, ami csak neki szólt s csöppet sem lett volna meglepve, ha Nelly így szól hozzá:

«Sokat vártál rám? Én is sokat gondoltam rád és vártalak. Most már nem hagyjuk el egymást.»

Nelly a köszönő szavak után mindjárt a lényegre tért, érdeklődött mennyi a gyógytárak bevétele átlagban, mit lehet várni, ha egy új patikát nyitnak. Megkérdezte, vajjon elég vagyonos-e Enyedics, kis noteszt vett elő, melyben számok voltak, táblázatok, megtudakolta, hogy mennyi a boltbér, lakbér s azzal búcsúzott el Kristóftól, hogy délután felkeresi Enyedicset.

Kristóf szólni akart, de Nelly közbevágott.

— Tudom, Kristóf, vigyázni fogok, majd mutakozzék be a patikában.

Ennyi csalfa hamisságot nem várt Kristóf, ő maga javasolta, de ennyire! Nelly kissé leszállt a magas polcról, melyen imádkozta. Még hazudni is tud! gondolta elkeseredve.

Enyedics alig találta helyét, úgy örült a látogatásnak. Különösen az hatott rá, hogy ez a magas, sudár szép és fiatal asszony milyen üzleti hangon tárgyal vele. Nem tudta, hogy keserves tapasztalatok kényszerítették rá az asszonyt, hogy maga vegye kezébe sorsa intézését.

Nelly kijelentette, hogy a patika az övék, ők kapták meg az engedélyt. Már más is ajánlkozott társnak, de információik szerint csak egy komoly, megbízható patikus van a városban s az Enyedics úr.

A patikus minden üzleti higgadságát elvesztette. Máskor gyanakodott volna ennyi dícséret hallatára. Most dühbegurult, a kellemetlen konkurrenst nem az új engedélyesben látta, hanem a másik patikusban, aki pár évvel ezelőtt annyi álmatlan éjszakát okozott neki. Megelőzőm, újjongott magában s mindjárt a másik gondolat következett: Szép asszony, fiatal asszony, — s Nelly mintha kitalálta volna gondolatát, ráemelte szép szemét s azt mondta:

— Mi még kezdők vagyunk, nem annyira a pénzére, mint a tapasztalataira, jótanácsaira van szükségünk, nekem Ön első percben szimpatikus volt, remélem jó barátok leszünk.

A patikus azonnal ügyvédhez akart menni, szerződést csinálni, szorongatta Nelly kezeit, véletlenül kétszer is kezét csókolt neki, behívta a feleségét, majd bevitte a szalonba Nellyt s mikor Kristóf meghajolt s Nelly megállt, kedélyesen karonfogta.

— Oh ez csak a tanuló, tessék beljebb kerülni.

Kristóf arcát elöntötte a vér, Nelly megállott s megkérdezte:

— Nem a Berg felügyelő fia? úgy hasonlít rá, hogy is hívják fiam?

Egy pillanat s Kristóf szerelme égő gyűlöletté változik, — ennyi megalázás, «tanuló» ő, aki egyedül csinálja a recepteket! «fiam» aki együtt játszott hónapokig a porban vele! — ha Nelly egy pillantása végig nem simogatja, megértőn, kissé hamiskásan, «mint a cinkostársak», gondolta Kristóf. Gyorsan bemutatkozott — a patikus nem is kérdezte, honnan ösmeri Nelly Kristófot, annyira el volt telve a gondolattól, hogy üzlettársa lehet a szép asszonynak. Amellett járatlan is, hiába mutatja, hogy ért hozzá, a patika majdnem az övé lesz, fiókja az ő üzletének, nem kell tartani a konkurrenciájától.

Enyedicsné kegyesen felkelt a díványról, végigmustrálta a szép városi asszonyt s a férje után kérdezősködött. A férj nem jöhetett el, nem hagyhatta ott a patikát, a főnöke Pesten van, így neki kellett eljönni, szétnézni, helyiséget, lakást keresni. Szóbakerült Wagnerné s a patikusné kiméletlenül kimondta.

— Ja az öreg asszony a szomszédban! No az se viszi soká! Kristóf szokott átjárni hozzá, talán távoli rokonok, vagy mi. Ne is nézzenek lakást, azt olcsón megkaphatják, be is van bútorozva, nem soká húzza szegény.

Nelly összerendezte. Parancsolta magára ezt a szerepet, a hozzáértést, az üzleti hangot, az apró cselvetéseket, de majdnem kiesett a szerepéből. Nem tudott még sem megbotránkozni, hiszen a néma bíró odabent ráintett, hogy megfordult bizony ez a gondolat a fejében, de elhessegette, mert szegylte, hogy az öreg néni halálára számítsa. De a valóság kiméletlenül volt, előráncigálta a lélek sötét szögletéből az odarejtett önző gondolatokat, amint a ritka vendég előtt a pajkos gyermek néha előhúzza a szögletből a hirtelen odadugott rongyot, amit el akartak rejtetni a látogató elől... Nelly

örült, hogy Kristóf nincs itt. Nem értette az égő nézést, nem is volt ideje gondolkodni rajta, de most, mikor az asszony szinte lekicsinylőn emlegette Kristóf gyakori látogatását, mély szégyenkezés fogta el. Íme ez a fiú pótolta őt, gyermek gyanánt, az öreg asszonynál, este nem mulatni ment pajtásaival, hanem egy haldokló diktátumát írta neki, Nellynek, s íme, a legjobb tanácsot tőle kapta! Alig kérdezte, a patikusné máris kitalálta Kristóf történetét, az elcsábított tanárnével, az éjszakai kimaradásokkal s a színesedni kezdő képre ráborult a sötét függöny. Kristóf már nem a gyermekkori kis pajtás volt, aki éveken át híven őrizi az együtt töltött időt és segítségre siet, amikor legnagyobb a szükség, — bűnökkel, gonosz szenvedélyekkel tele férfi volt ő is... és Nelly megbor-zongott mikor így gondolta el: ő is... Is! a férje is! s örült, hogy nem kell rágondolni, mert a patikusné ezer kérdéssel zavarta ki elmélázásából.

Megállapodtak, hogy mihelyt az engedély lejön a minisztériumból, Nellyék leutaznak, addig a patikus megfelelő helyiséget keres. Szerződést csinálnak, a berendezéshez szükséges pénzt a patikus előlegezi, a felét visszafizetik három év alatt kamatokkal, a másik felére csendes társként marad az üzletben. Egyébként ugyis közel laknak, gyakran lesznek együtt, tanáccsal, mindennel segíteni fog.

Milyen nedves a keze, gondolta az asszony, mikor elbúcsúztak s a patikus jelentősegteljesen megszorította a kezét.

Van benne valami a varangyosbékából, gondolta Nelly s kezet nyújtott Kristófnak.

— Mit csinálnak kedves szülei, rég hallottam róluk, — kérdezte. Kérem, írja meg nekik szíves üdvözetemet.

Enyedics kikérdezte tanulóját Nelly felől, de Kristóf haragosan a sértés miatt, alig válaszolt.

— Örökölt valamit az apjától? tudakolta.

Kristóf úgy tudta, hogy volt háza, földje a tanítónak.

— Bizonynal van neki mit aprítani a tejbe, mondta Enyedicsné, sohasem volt szíved ilyen selyemruhát csináltatni nekem; még a megyebálra sem, ez pedig hétköznapi is selyemben jár.

Kristóf vacsora után átment Wagnernéhez, de Nelly nem engedte be. — Nem jól van a néni, kedves Kristóf, menjen most szépen haza. Nem is tudom, hogy köszönjem meg a jóságát. Igazán nagy jót tett velem, — akarta mondani, de kijavította: velünk. Kezet nyujtott, Kristóf lehajolt, hogy megcsókolja, de aztán eszébe jutott a patikus s felemelte a fejét. A lámpafény ráesett Nelly arcára s annyi szomorúság volt ezen az arcon, hogy még ez a félig gyermek is megértette. Nem Wagnerné miatt volt ez a szomorúság, azt érezte, nem is a gyermekkorra visszagondolás miatt, ez friss, eleven seb volt, ami fájt. Neki kellett eljönni, tárgyalni, alkudni, mert a férje csak vállat vont.

— Erigy, nekem úgy sincs pénzem, hátha az öreg mama rejt valamit a harisnyájában.

Összeszorította a fogait, beleharapott az ajkába, hogy fel ne kiáltson.

Még nem voltak egy éves házások.

Oh de boldogság, hogy nincs gyermekük!

Erre a gondolatra elfutotta szemét a könny.

Kristóf meglátta, szólni akart, de nem mert. Lehajtotta a fejét, úgy ment ki a lakásból.

Nem bírt elaludni. Hasztalan törte a fejét, nem értette Nelly viselkedését. Nem volt mértéke hozzá. Nem ösmert más házaseletet, mint a szüleiét, meg a patikusét, de hasztalan volt minden összehasonlítás. Tépelődhetett, titkok erdeje állt előtte. Talán ha itt lesz, megtudom... gondolta és mélyen befúrta fejét a párnákba.

Ajtócsapásra rezzent fel, lihegő lélekzetet hallott, míg az ajtó reteszét elhúzták. — Ki az? — akarta

kérdeni, de már mellette volt valaki, rátette kezét szájára s úgy súgta.

— Kristóf úrfi, az Istenért, ne áruljon el!

Juli volt.

Mindjárt utána a gyógyszerész hangját hallotta.

— Kristóf, alszik?

Kristóf nem felelt.

A patikus még egyszer szólt s hogy választ nem kapott, dörögött valamit s elcsoszogott. Papucsban volt.

Mikor csönd lett, Kristóf lámpát gyújtott, Juli egy szál ingben ült az ágya szélén és sírt.

— Nem bírom ki tovább, Jézusom, nem bírom ki tovább. Nem akartam panaszkodni, hiszen Kristóf, olyan jó voltál hozzám. — Tegezte néha, mint odahaza. — Jó helyem is volna, az asszony soha se jön a konyhába. De az úr! Rettentő, hogy mit mivel velem! Minden éjszaka kijön hozzám. Ígér mindent, nem hagy békében. Utálom, nem bírok ránézni! Én csak Mihályt szeretem, segítsen rajtam úrfi, mert előlöm magam. Én nem megyek újból helybe, elég volt már!

Kristóf szerette volna megfojtani a patikust. Minden eltett haragja kirobant belőle. Oh a gyalázatos, a nyomorult! mondta. Ilyen csaló, gazember! Meghamisítja a recepteket, a drága szerek helyett valami olcsó keveréket ad, be kellene csukni!

— Én belémártom a kést, ha még egyszer kijön hozzám, — szepegte a lány s ráhajtotta fejét Kristóf párnájára.

Hajnalgig tanakodtak, mitevők legyenek. Azt nem vallotta be Juli, hogy volt más szeretője is a városban, de minden férfi hitvány, nyomorult. Kristóf nem is látta az egész dolgot oly tragikusan, mint első percben, inkább valami névtelen gyűlölet fűtötte. Nem is tudta, honnan ez a harag, miből gyűlt, de ha büntetés nélkül tehetne volna, megmérgezte volna lelkiismeretfurdalás nélkül a

patikust. Nem tudta, nem, hogy mi robbantotta ki belőle ezt a mérhetetlen gyűlöletet... Talán Enyedics egy pillantása volt, mellyel Nellyt végigmérte, mikor betessékelte a szobába, szemérmetlen, nyálas, vetkeztető nézés volt... s Kristóf elkapta ezt a pillantást... Égő öröm fogta el, hogy megbosszulhatja magát, mint vélte a sok bántásért, gyönyörűség volt a tréfa, mellyel megvédi Julit.

Azt eszelte ki, hogy altatót tétet a patikus sörébe Julival. Minden este, lefekvés előtt, egy korsó barnasört szokott meginni a patikus. Az altató íztelen, nem is fogja megérezni. A poharat majd jól ki kell mosni, ne érezzék a szaga.

Másnap próbát tettek. A leány hozta vacsora után a sört, megvárta, míg gazdája megissza, aztán kivitte a poharat s kimosta.

Nem volt veszedelmes szer, nem is kellett sok belőle. A patikus hirtelen elálmosodott s reggelig aludt.

Eszébe sem jutott éjjel zaklatni Julit.

Nem bírta megérteni ugyan, hogy miért álmosodik el este. Orvost is kérdezett, de az kifigurázta.

— Öreg csont vagy már, Enyedics, sutban a helyed. Sokat mozogsz egész nap. Örülj, hogy alszol. Más még azon panaszkodik, hogy nem bír elaludni.

Juli és Kristóf összenevettek. Juli akadálytalanul járt-kelhetett éjszaka a házban s Kristóf, bár nem szedett altatót, reggel oly álmos volt, hogy mint Enyedics mondta, kanállal kell felvakarni az ágyból.

Nellyre már csak úgy gondolt, mint akit meg lehet csókolni, elgondolta férje karjaiban és lebiggyesztette a száját. Julit is megkérdezte.

— No, az olyan se hal, se hús. Olyan kék a szeme, mintha szürke volna, aztán ha ránéz az emberre, mintha keresztül látna rajtam. Nincs ott rendjén valami!

Kristófnak is így vélekedett, de Wagnernétől

nem merte megkérdeni, mi van Nelly és az ura közt, mert homályos ösztönnel sejtette, hogy nem egyeznek. Nem merte kérdeni, mert az öreg asszony mindig arról beszélt, nyugodtan hal meg, mert jó kezekben van a húga.

Aztán az ő órája is elérkezett. Kristóf egy pohár vízéért ment csak ki egy délben, mire visszajött, már fennakadt a szeme Wagnernének. A pohár kiesett a kezéből, — soha nem látott még halottat, — nagyot csörrent a padlón. Egy szomszédasszony volt még a szobában, az ablakban könyökölt. A csörrenésre visszafordult, elsikoltotta magát, keresztet vetett magára, majd felsóhajtott:

— Milyen jó, hogy a mult héten felvette a halotti szentségeket.

Kristóf nem bírta megérteni, hogy nézhet valaki ily nyugodtan szembe a halállal: *tudni*, hogy meg fogunk halni s lelkünket az Isten felé alázattal fordítani, aki elveszi tőlünk egyetlen ajándékát, az életet. Bámulta a vallás erejét, mely erősebb teszi a lelkeket a halálnál s a halál küszöbén elfordítja őket a földi élettől s utat mutat a másik, ösmeretlen világ felé. . . .

Sürgönyözött Nellynek.

Jöttek a temetési vállalkozó emberei, akik rendszerint a rokonoknál is előbb tudják a halálesetet s jó volt, hogy valaki rendelkezett. Fekete kárpit volt a szoba egyik falán, magas gyertyatartókban nagy gyertyák égtek s a nappali világosságban még kísértetibb volt a sárgán imbolygó láng, mint éjszaka.

Wagnerné arca viaszos fehéren pihent a párnák közt. Ajkát erősen összeszorította, mint a legtöbb halott . . . talán a szemek már meglátták az örökké ösmeretlen titkot, az ajkak szeretnék volna még kikiáltani, de a kendő összezárta, hogy ki ne nyílhassanak.

Harmadnap volt a temetés. Kristóf rémülten

látta másnap délután, hogy a halottsárga arc megszínesedik, csaknem rózsaszínű lesz, megszűnik a vonások merevsége, mely oly rémítővé teszi a hullákat s megjelent az arc árkaiknak szögletében a mosoly. Él! Tetszhalott! Szerette volna kiáltani Kristóf, de csak az orvosnak szólt, aki megnyugtatta: a hullamerevség két nap alatt megszűnik.

XIV.

A temetésen Kristóf megösmerkedett Nelly urával, Bacsóval.

Csinos, kivasalt fiatalember volt, szőke bajszszal, a haja kissé kopott, jól állt neki a fekete ruha, volt a magatartásában valami keresetlenül úrias. Aki ránézett, érezhette, hogy úri családból való, hol öröklődik a jó modor, csak a szemét ne kapta volna le minden fürkésző tekintet elől. Nelly szeme ki volt sírva, fekete ruhában, a gyászfátyol alatt újra elérhetetlen, álombeli képpé változott s mikor feketekesztyűs kezével megszorította Kristóf kezét s halkan megköszönte, hogy utolsó percig ott volt Wagnernénál, elcsuklott a hangja. Kristóf is sírni kezdett. Nem tudta, hogy Nelly magát siratja, azt, hogy messze földön nincs több rokona, nincs, akihez meneküljön, akinek panaszkodjék, minden terhet magának kell hurcolni, máris, fiatal vállain. Sírt a temetés alatt, hangtalan omlottak a könnyei, sírt, mert síma, elegáns férje nem szólt hozzá egy jó szót sem, csak ennyit, udvariasan:

— Parancsolsz egy tiszta zsebkendőt, kedves? Ez volt a gyászbeszéde.

Kristóf a temetési menetben a férfi után haladt, az asszonyok kocsiba ültek. Bacsót igen rokon-szenves, jóarcú férfinek találta mindenki, volt benne egy kis hűvös tartózkodás, mely vonalat húzott a bizalmaskodás elé. Kristófnak első pillantásra tet-szett, irigyelte eleganciáját, mozdulatai könnyű-

ségét, azt az utánozhatatlan fejtartást, a nyakkendője csokrát, mindent. Azt a különös szimpátiát érezte iránta, amit a csalódott szerelmesek éreznek a szerencsés vetélytárs iránt, ha nem voltak viszont-szeretettek, — a szerencsésebb férfiben, akit a nő szeret, ismét a nőt szeretik, míg közönybe vagy gyűlöletbe nem fúl az első érzés... Van valami önzés is benne: hátha csalódtunk volna és csendes rokonszenvvel kísérjük a vakmerőt, aki bátran hajóz az ösmeretlen tartomány felé... De aztán, közelről látta élesrajzú arcát, akaratos, szinte durva állát, szemei tétova tekintetét, s ha nem is volt emberismerő, ösztöne megsúgta, hogy Nelly borzasztó tévedésnek esett áldozatul, mint annyi más fiatal leány, összetévesztette a külső embert a belsővel.

A temetés után a gyógyszerészék vendégül hívták Nellyt és az urát.

— Bacsó Ferenc vagyok, — mutatkozott be, összevágta a bokáját, mint katona-korában és kezét csókolta a patikus nejének. Úgy volt, hogy délután hazautaznak, de a patikus meginvitálta őket, lak-jának nála a vendég-hálóban.

Ebéd alatt Kristóf lopva Nellyt nézegette. A patikus előszedte összes adomáit, hogy felvidítsa az asszonyt, aki egyszer el is mosolyodott. Kristófnak rosszul esett ez a mosoly, mindig olyannak szerette volna látni: szomorú arccal, mint a temetésen. Azt hitte, ilyen szomorú esemény után sokáig nem is szabad nevetni és magában megróttá Nellyt viselkedéséért. Nem tudta még, hogy az ember nem viselhet el egyetlen érzést sokáig. A hosszantartó öröm épp oly kibírhatatlan, mint a hosszantartó fájdalom. Az érzés is csak egy húr a szíven és a soká egyformán kifeszített húr elpattan végre. Az is különös volt, hogy mindkettejüknek ízlett az ebéd. Kristóf úgy gondolta, torkuk összeszorul majd a fájdalomtól, s egy falatot sem bírnak lenyelni. Ferenc mindjárt alaposan neki látott az

ételeknek, kétszer is vett a tálból, nem szégyelte magát. Nelly eleinte húzódozott, a természet erősebb volt, este óta nem evett egy falatot sem, az édes tésztából ugyan jócskán szedett a tányérjára. Kristóf kiábrándulásfélét érzett, csak az okára nem bírt rátalálni. Nagy próbája a suhanc szerelmének, mikor először ül egy asztalnál a kedvessel.

Ebéd után Bacsó meghívta a patikust, Kristófot, jöjjenek fel leltározni a halott lakásába. Még tele volt a szája étellel, mohón evett és már is kereste, firtatta, vajjon maradt-e vagyon az öreg asszony után és hová tette. A patikus Kristófra nézett és azt mondta, Wagnerné nagyon szerényen élt, nem hiszi, hogy nyugdíjából félre ne tett volna. Bacsó arca felderült, kedveskedően szólt oda a feleségéhez :

— Nyuny, kapsz egy karkötő órát tőlem!

A hálósobai becéző szóra az asszony haja tövéig elpirult, Kristóf szinte megsédült tőle. Lehetetlen képek keringtek előtte, felállott és kiment a szobából.

Mire visszajött, senkit sem talált a szobában. Átmentek Wagnerné lakásába. Nemsokára érte küldtek, egy ív papirost és tintát kellett vinni. Leültették a jól ismert asztalhoz, amelyen Nellynek írta a leveleket. Bacsó felhúzta a függönyt, kinyitotta az ablakot és végigmustrálta a három kis szobát, azaz inkább két szoba volt, a harmadik olyan alkov-féle. Az erős napfényben látszott, szép, régi bútorok megkoptak, a szövet mindenütt kifakult. Bacsónak semmi érzéke nem volt a régiségek iránt. Megvető ajkbiggyesztéssel jelentette ki:

— Ezeket a lomokat el kell adni, mit csináljunk vele?

Nem vette észre a kis asztalka finom, hajlított lábait, melyek kecsesen tartották az asztal berakott lapját, sem a fotelok hajlott támlájának kecsességét. A bútorokkal, némely tárggyal is úgy vagyunk, mint az emberekkel: elmegyünk mellettük száz-

szor és nem vesszük észre, hogy különbek a többinél. Kristóf szeme révedezett a bútorokon, majd megpihent a fiókos szekrényen és egyszerre szívébe nyílt. Ott voltak összekötve Nelly levelei. Mi lesz most, ha ez a kíméletlen ember elő találja szedni, el is olvassa a kisleány bolondságait, a felnőtt leány szíve első megnyilatkozását, a fiatal asszony csalódását. Megszólalt:

— Talán jó lenne, ha a spájzban kezdenénk az összeírást, ott sok minden holmi van, amit nem lehet sokáig eltartani. — A patikus helyeselte, előszedték a kulcsokat és a kamrába mentek. Nelly ott maradt a karosszékekben, leengedett kezekkel, lassan-lassan mozdította a fejét egy jól ismert, kedves bútordarab felé, majd az üres ágyra nézett és újból eleredtek könnyei. Kristóf ment a többi után, de mikor átléptek a küszöbön, visszarahant, kihúzta a szekrény fiókját, kiszedte a leveleket és odatette Nelly ölébe.

— Ezeket tegye el, ne lássa senki — súgta és kiszaladt a szobából.

Nelly megismerte saját leveleit, egyet szétnyitott, olvasni kezdte, gyermekes írás volt, kisleány korában írta. Semmi úgy meg nem hatja az embert, mint saját levele, melyben bánatát panaszolja és maga a tény, mely az örömet okozza, sem oly eleven hatású, mint amikor kézírásunkban leírva olvassuk. Nelly is belemerült saját élete olvasásába és csak arra rezzent fel, mikor Kristóf megjelent az ajtóban és rászólt:

— Vigyázzon, jönnék!

Hamar összekapta a leveleket, betette a táskájába. Csak később jutott eszébe, vajjon honnan vette ez a fiú ezt a nagy gyöngédséget, hogyan jutott eszébe, hogy ezeket a leveleket nem mutathatja meg a férjének, hogyan jött rá, hogy olyan a viszony kettőjük között? Megütközött rajta és szégyenkezve gondolt arra, hogy amíg az ő emlékezetéből

teljesen kiesett Kristóf képe, a fiú nemcsak megőrizte, hanem követte is emlékét és minden évvel egy-egy új vonást rajzolt hozzá.

A két férfi hangos vitatkozással jött be. Egy fiókban mindenféle iratokat találtak, elsárgult szerződéseket, nyugtákat és Bacsó azt szerette volna tudni, nem volt-e az öreg asszonynak valami ingatlana valahol. A kamarával meg volt elégedve. Egy boros üveget be is hozott magával, melyben aranyszínű folyadék csillogott. Nelly ráismert a pecsétről; édesapja küldte be valamikor Wagnernének. Bacsó leütötte a pecsétet, kihúzta a dugót és megkínálta a patikust. Aztán a szekrényeket nyitogatta ki, meglepéssel nézegette a sok fehérneműt. Megtapogatta, elég finomak-e, aztán az almáriom fiókjait huzogatta ki és csalódottan jelentette, hogy semmiféle takarékpénztári könyvet nem talált. Végre a ruhás szekrényben, a kalapok háta megett felfedezett egy kis kazettát, amely be volt zárva; próbálgatta, de egyik kulcs sem illett belé. Nem volt türelme sokáig keresgélni, felfeszítette a dobozt. Nelly felsóhajtott, szinte felhördült, de nem mert szólani. A dobozban elsárgult virágok, fényképek voltak, néhány ékszer, törmelék-arany és egy életbiztosítási kötvény. Bacsó mohón kapott utána, az ablakhoz ment, forgatta, olvasgatta és a fogai közt mormogta, vajjon érvényes-e még. Nem valami nagy összegről szólt, de mégis pénz volt. Pénzt csak pár bankót talált a párna alatt. Még a temetésre sem elég, mondta megvetően, de a patikus kitanította, hogy az állam bélyeges nyugtára visszafizeti a temetés költségeit.

Nelly megadóan tűrte az egész jelenetet, mely olyan volt, mintha elevenen boncolták volna fel Wagnernét előtte. Kristóf, aki lopva rá-ránézett, észrevette, hogy Bacsó egy-egy újabb durvaságára úgy rázkódott össze, mint akit korbáccsal megütnek. Látszott, hogy összeszorítja a száját, nehogy

szóljon. Megvető, éles szavak haltak el a szája szélén és mit ért volna vele, ha kimondja?

Kristóf elkészítette a leltárt, aláírták, aztán lezárták a lakást és visszamentek a patikusékhoz. Kristóf nem maradhatott velük, mert dolga volt a patikában, csak vacsoránál látta őket viszont. Nelly még sápadtabb volt, mint délelőtt, megadóan ült az asztalnál. A férfiak már a gorombább vicceknél tartottak. A patikusné sokat evett és kifűzte a derekát. A patikus óvatosan, de egyre kedvében járt Nellynek, majd brudert ivott Bacsóval. Kristóf nem szólt egy szót sem az egész vacsora alatt. Mikor a többiek mindnyájan aludni tértek, kiment az udvarra lehűteni a fejét. Friss szagokat hozott a kert felől a szél. A fák ágai sötétben rajzolódtak a levegőbe. Újhold volt. Messze az ég alján valami fényesség derengett. Kristóf bement a kertbe, leült egy lócára. A szélről megmozdultak az alacsony fák levelei, megcirógatták az arcát, valami finom illatot érzett, a citromfű szagát. Különös, de az utolsó pár év alatt alig háromszor volt a kertben, mely mélyen huzódott el a ház háta mögött. Nem ismerte a természetet, azért nem szerette. A fák, virágok nem mondtak neki semmit, élettelenek voltak, mint a kövek. Most hirtelen közel jöttek hozzá, nem bírt egy helyben maradni. Lement a kert aljáig, megállt egy-egy fa előtt, egy nyárfa fehér kérge kicsillant a sötétben is. Megfogta a törzsét, olyan síma volt, mint Nelly kesztyűs keze. Középen színes üveggömbök között néhány rózsafa küldte felé könnyű illatát. Az a rózsailat volt ez, amely Nelly leveleiből áradt. Neki támaszkodott az egyik nyárfának, lecsúszott a fa tövébe, leheveredett a fűbe, betemette arcát, érezte a fűszálak hűvösségét, a föld nehéz, édes szagát. Egy bogár futott végig rajta, meg sem érezte. Egyszerre valami dobogást hallott, mintha a földben zakatoló kis gép, vagy óra lett volna elrejtve. Meglepve figyelt fel és csak azután jött rá, hogy a saját szíve dobogását hallja.

A vendégáló ablaka az udvarra nyílt, de volt egy kijárata a kert felé, mely mindig be volt zárva. Bacsónak melege lett a bortól, a kulcs benne volt az ajtóban, kinyitotta. A lámpa fénye széles nyalábban sütött rá a bokrokra. Kristóf a falól el-elmozduló árnyékokat látott, úgy hitte, meg tudja különböztetni Nelly karcsú alakját Bacsó zömökebb formájától. Közelebb húzódott a verandához, majd a bokrok háta megett lopakodva ment a kert végén át a másik oldalra és leült a veranda oldalán a fűbe. Nem láthatták, még ha ki is jöttek volna a verandára, mert a bokrok eltakarták. Beszédet hallott, de nem értette, azaz csak a férfi beszélt, Nelly hangját nem hallotta. Közel, távol, lassan minden elcsendesedett, néha egy kutya ugatott, elnyujtva felelt rá a másik és oly nagy csend lett, hogy szinte tapintani lehetett. Akkor, egyszerre meghallotta Nelly hangját. Ismeretlen, lefojtott hang volt s ha nem tudja, hogy Nelly van a szobában, nem ismert volna rá.

— Gyalázatos vagy — szólt az asszony, — nem tűröm tovább.

— Válj el, — mondta a férfi gúnyosan.

— Tudom, hogy mindjárt arra célzol, nincs miből megélnem. De ha elkoptatom az újjamat a varrásban, akkor is itt hagylak, ha úgy bánsz velem, mint egy amolyannal.

— Súlyolás, varrás! Az ilyen szép asszonynak hamar akad pártfogója, már csak azért sem eresztelek el. Nem mindegy neked, én-e vagy más? Szeretni, úgy se szeretsz senkit. — Nelly sikoltott, mert a férje erősen megszorította a karját.

— Látod, ezt a hangot szeretem. Emlékszel, mikor először is ilyen halkán, édesen sikoltottál?

— Eresszen el, nyomorult, eresszen el!

— Nem jó neked nálam, nem fűrosztelek-e tejbe-vajba?

— Ó, még szólni mer! Egyetlen ruhát vett

nekem, egy pár harisnyát hozott a városból, ez az egész.

— Nem költöttem rád az egész vagyonomat?

— Vagyomat, — vetette oda megvetően az asszony, — azt igen. Cukrot, rózsacsokrot, virágállványt, azt tudott hozni minden nap, elkábítani, ostromolni, öngyilkossággal fenyegetőzni. Azután esküvő után hozták az első számlát, míg az apjánál kikönyörögte, hogy kifizesse. Gyáva!

— Ne bántsa az apámat, mikor először látta magát, azt mondta: «Nos, azt elismerem, jó gusztusod van. Ha egy kicsit testesebb volna, magam is ráfanyalodnék».

— Ó, gyalázatos, mit nem mer mondani, hát semmi sem szent maga előtt?

— Inkább maga ne költötte volna el azt a sok pénzt, hiszen úgy sem lehetett segíteni az édesapján. Meg itt az öreg asszony. Mindig azzal állottak elő, hogy majd örökölnék utána.

— Nem fél az Istentől? Még azt is a szememre hányja, hogy az apámat ápoltam. Sohasem mondtuk, hogy a nénitől várunk valamit.

— Hát ha nem mondták, úgy beszéltek róla, mint valami Erbtantiról. De most már elég! Szerencse, hogy erre a bolond patikusra akadtunk. Annyit mondok, legyen kedves hozzá, nehogy megbánja az ígéretét. Láttam úgyis, hogy tetszik maga neki, hát csak addig üsse a vasat, míg meleg.

Az asszony nem felelt. Kristóf közelebb csúszott az ajtóhoz, mint diákkorában. Minden lépés egy órának tetszett, annyira vigyázott. Az ajtó egy részén belátott a szobába. Bacsó levetkőzött, bebújt az ágyba, cigarettára gyujtott. Félkezét a feje alá tette, a másikkal a cigarettát tartotta és szólt valamit a feleségének, aki a szoba másik oldalán állott. Kristóf nem látta, csak akkor, amikor hosszú hálóköntösében megállott a szoba közepén.

— Ide, ide! Ne azon a szőnyegen menjen, hanem

ezen, — kiáltott rá a férfi és Nelly lassan, imbolygó léptekkel megindult az ágy felé. A lámpát leoltották, a cigaretta még szikrázott. Aztán csak egy mély sóhajtást hallott Kristóf és visszacsúszott a kertbe.

XV.

Alig talált vissza a szobájába. Szédült, nem bírt a lábán állni. Ez, ez a házaselet? Öklét a szájába dugta, hogy hangosan fel ne sírjon. Oh, ilyen az élete szegénynek! Szegény, mondta félhangosan, ez lett a sorsa! Nem bírta megérteni, hogy maradhatott egy percre is mellette, hogy *szerethette* ezt az embert... Hogy fog holnap a szemébe nézni? Hogy fog élni mellette, hiszen szomszédok lesznek, pár hónap csak és beköltöznek... Ütni, vágni, ölni szeretett volna s ha esetlen természetére, darabos mozdulataira gondolt a finom külsejű Bacsó mellett, szeretett volna tíz körmével nekiesni az arcának, valami lehetetlent csinálni magával, hogy más legyen... De talán így is jó, hogy a világon van, hiszen a szegény asszonynak nincs senkije. Vigyázni fog rá, segíteni fog neki, jó lesz hozzá, elpanaszolhatja minden baját, hiszen eddig is beszélgettek, hosszú éveken át, a levelekben. Hogy fog csodálkozni Nelly, ha megösméri az írását!

Alig feküdt le, lármát hallott. Felfigyelt, a patikus hangját hallotta, aztán a patikusnéét.

Különös eset történt. Mikor a patikus elment hazulról s későn jött haza, nem itta meg az esti sörét. Juli egyszerűen vitt magának az altatóból a patikából, tudta, hol áll. Azon este a patikusné véletlenül kiment a konyhába és látta, hogy a lány valami fehér port kever a sörbe. Megrémült, odarohant, kikapta a kezéből. Juli megijedt s a többi port bedobta a tűzbe. Az asszony sikoltzott, hívta az urát, Kristófot. Kristóf kábultan ment a konyha felé, alig értette, miről van szó, majd az asszony

rikoltozására felébredt, belekóstolt a fehér porba, ami leszóródott az asztalra s azt mondta :

— Idegcsillapító cukor, ártalmatlan szer.

— Ki mondta neked, hogy az uram sörébe idegcsillapítót tégy? — kiáltotta a patikusné s megrázta a lányt. Kristóf annyira el volt foglalva Nellyvel, a jelenettel, amit látott, hallott, hogy nem is érezte a veszedelmet : hátha a lány elárulja? De ez nem történt meg. Juli konokul hallgatott. Az asszony közelebb lépett hozzá :

— Megmérgeztél volna mindnyájunkat, te cafat, te rongy!

— Engem ugyan ne tegezzen, inkább az urára vigyázott volna, hogy ne szökdössék el mellőle!

A patikusnét elfutotta a düh, teljes erejéből pofonvágta a lányt.

Juli aztán rákezdte.

Elemlegette az asszony minden szeretőjét, a patikus mesterkedéseit, éjszakai kísérleteit. A patikusnénak nyitva maradt a szája. Nem bírt szólni, mint aki megmeredt.

Végre sarkon fordult, bement a szobába, kihozta a lány könyvét, meg néhány pénzdarabot s odalökte.

— De most már takarodj, mielőtt rendőrkézre adlak.

Juli — nagy vörös folt volt az arcán — pakolt.

Mikor elmenőben volt, Kristóf a kezébe nyomott egy kis pénzt, igaz a kasszából, mert neki nem igen volt. Megadta Nellyék címét s mondta, hivatkozzék rá.

Másnap ólmos fejjel ébredt. Gerti levele várta. Nagyon szomorú írás volt.

Berg Ádám valami hibát követett el, majdnem az állásába került. Míg a vizsgálat tartott, otthon ült s a feleségét székírozta. Zsémbs gorombasága tűrhetetlenné vált. Lujza ágynak esett a sok izgalomtól, törődéstől. Bejárta az urakat : a hadbíró ezredes lett, megígérte, hogy szól Berg érdekében.

Olivér elkísérte egyszer, de Gerti nem hívta... Azért sem... Berg majd megverte Lujzát, mikor megtudta, hogy kilincselte érte. Voltak az orvosnál. A szíve nincs rendben anyának. Sokat kellene pihennie, keveset dolgozni. «En is elmegyek az apákhoz bentlakónak; nagyon szigorúak. Keveset adnak enni, de legalább nem leszek terhükre; lesz diplomám, csak sajnálom anyát egyedül hagyni, nem jöhetnél haza?»

Kristófot teljesen idegenül hagyta a levél. Mintha egy motolla lett volna beépítve a szívébe s örökös körforgással Nelly nevét véste volna belé, minden egyéb megszűnt, nem érdekelte.

Szerette volna egész előbbi életét eltörölni. Eddig álom volt, igaz se volt talán, úgy ásta ki Nelly iránti ragaszkodását a múlt évek homokjából, mint valamikor az aranynak hitt gyűrűt. De mégsem: most eszmélt rá, hogy ez arany maradt. Láta szenvedni, gyötrődni, most kezdte igazán szeretni. Nelly jött-e közelebb, vagy ő emelkedett fel kis rongyos életének szintjéről hozzá a fájdalom jogán? Szenvedett ő is és szeretett. Mindent el akart törölni, az iskolát, mindig kísértő álmait, az éjszakai mulatásokat, a cselédeket... szeretett volna valami tisztítóúton átmenni, választó-vízben megfürdetni a lelkét, hogy lemarjon róla minden szennyet. Vágyott tiszta lenni s fehér ruhában eléjétérdelni. Olyan hatalma lett Nellynek rajta, hogy halálba ment vagy ölt volna érte.

Nem tudta még ezt a hatalmat. Egy másik ember nyílt ki benne, akit önmaga sem ösmert, akinek két arca volt. Egyik gyalázatos fintorokat vágott s kiterítette maga elé Nelly minden testi szépségét, duskált benne... a másik magas íves templom oltárképéül állította, mint szenvedő Istenanyját, térdelt előtte, fejét ráhajtva a hideg kockakőre, a lábai előtt, készen elszenvedni érte minden martiriumot.

Lefeküdt a kis benyilóban, még álmában is figyelve a csengőre, melynek éles berregése annyiszor szerepelt álmában lélekharangnak, az ítélet-hirdetés előtti csengetésnek... Tudta, reggel elutaznak, de nem tudta, hogy csak Nelly utazik vissza, férje ittmarad helyiséget keresni. Hol beszélhetne vele? Hol mondhatná el, hogy bízzék benne, hogy számíthat rá? Emlékezett a tekintetére, mikor a leveleket átadta. Csodálkozás volt bennük.

Kristóf úgy kapaszkodott be nagy érzésébe, mint aki nem tud úszni, mély vízbe kerül s mentőövet dobna utáná. Szerette volna, ha az új ember, akit bőre alatt érzett, mintha nő volna, akiben új élet születik, kiszorítja belőle a másikat, minden gonosz vágyával, rettentő képeivel és aljas kívánságaival. Szeretni! nagyon forrón szenvedélyesen, mélyebben mint valaha könyvek megírták! Ezen tépelődött, míg elaludt.

Sűrű bokrok között kanyargós úton ment, nem tudta hová, merre. Alacsony kerítéshez ért s mikor átszökött rajta, négy-öt hatalmas juhász kutya vetette magát nyomába. Ott szűköltek a kerítés előtt, készen, hogy átugorjanak rajta. S mikor peckesen előrelépett megnyugodva, hogy a kerítés védi, szembentalálta magát néhány hatalmas farkaskutyával. Az állatok közt alig maradt szabad tér, a kerítés és egy keskeny sáv, melyen Kristóf állott, s úgy tetszett, menten egymásnak rohannak, vagy Kristófnak. Megdermedt az ijedségtől, de nem futott meg, érezte, ha megszalad, vagy félelmet mutat, vége. Halkan, reszketősen, de mégis bírt füttyenteni egyet. Az egyik farkaskutya közelebb jött, megszaglászta, felnézett rá: vajjon nem-e a házhoz tartozik, vagy vendég, akit nem szabad bántani. Aztán hátrált s gyanusan morogni kezdett. Most! gondolta Kristóf és behúnyta a szemét. Háta mögött hangot hallott, furcsa neveket idegen nyelven, melyet nem értett s a farkaskutyák leheve-

— Nem kell félned, hát nem tudod, hogy szeretlek?

És megcsókolta.

Az ég alja pirkadni kezdett, minden gyönyörű, hajnalszínű volt. Minden félelem eltűnt. A kutyák eléjük jöttek, hozzájuk dörzsölöztek, a nagy farkaskutya felállt két hátsó lábára s orrát hozzáértette Nelly arcához, aki nevetve védekezett és rászólt a kutyára: «Ami, restez!» A kutyák csaholni kezdtek, más messzi házakból elnyujtva, hosszan, élesen, kurtán más kutyák feleltek, Nelly kezében kis csengő volt, azzal csengetett s más nagy ház kapuja nyílt meg előttük.

A csengő mindig hangosabban, zengőbben szólt, Kristófot lelke mélyéig megrázta a hangja.

A gyógytár ajtaját dőngették, a csengő szólt, Kristóf felébredt. Kámforinjekcióért jöttek egy szívbajos betegnek.

A férfi, aki felcsengette, haragosan támadt rá:

— Siessen, maga lesz az oka, ha meghal a beteg!

Kristóf mosolygott, a férfi meg volt botránkozva:

«Még kineveti az embert, ide se jövök többet!» Kristóf mosolygott, nem felelt, gépiesen csomagolt félig lehúnyt szemmel, mint az alvajáró.

Az is volt: álmodott.

Hitte, hogy minden úgy fog történni, mint az álomban s ha nem, majd lesz akarata, ereje, parancsolni fog és minden beteljesül! Csodálatosan erősnek érezte magát. Nelly... már a neve is valami szelíd, szép, simuló tiszta volt. Napsütéses búzatábla volt, csupa kék búzavirággal. Szép nagy meséskönyv volt, kis leány és a farkas... Elgondolta a többi neveket is: Kristóf: valami hosszú, szálkás, fekete, egyensúlyozatlan, begombolkozott, érdes... Mihály: tagbaszakadt, vállas, meglegedett, súlyoskezü, tempós, jó ember... Anna: házias, jó német, igazi családanya, 40 éves korára elhízik. Katinka: csengetyűszó, katicabogár... Magda:

nyugtalanító, sejtelmes, álmodó. Milyen csodálatos az ember neve! El tudta mondani százszor, magában pergetni, mint az olvasó szemeit, fáradhatatlanul s mindig más és más értelme volt: Nelly...

Aztán haragudott magára, hogy ennyi évig elfeledkezett róla. Otthagytá egy idegen városban, soha nem írt neki, élte a maga életét, nem törődött a sorsával. Babonás lett: a sors akarta, hogy összekerüljenek! Nem lehetett véletlen Wagnernével találkozása. Vajjon Nelly hogy ösmerkedett meg Bacsóval? S látta, mintha le lett volna rajzolva, mint szalad egy éjjel a lány vállán összefogott kiskendőben a patikába, apjának orvosságért. A segéd várátja, mint szokta, álmosan, majd meglepi a lány szépsége, felébred. Kedveskedik, a lány sietteti, másnap újra orvosságért jön, otthagyja a receptet, a segéd maga viszi el. Így kezdődött... Hideg borzongás futott végig a hátán. Látott, mindent látott újra s azt a névtelen rémületet érezte, mint mikor először hallotta, hogy születnek a gyermekek. Oh, ő is! Irtózatós! Most újra érezte a csókja ízét, az álombelit, forrón, mint a parázs. Végigsimította ajkát az újjával.

Újból elaludt s most a nagy ház egy homályos szobájában volt együtt Nellyvel. Nelly védekezett, de hiába, karjai úgy szorították, mint az acélkapcsok, míg Nelly elernyedtt s a feje hátrahanyatlott. Az álom letépte az utolsó kendőt is róla és Kristóf előtt nem volt titka többé. Aztán mint a füst, oszlott el karjaiból, eltűnt, elpárolgott a semmibe... A szoba ajtaját feltépték, fegyveres őrök jöttek érte s börtönbe hurcolták Kristófit. Raffinált kegyetlenséggel vallatták ösmeretlen bűnökért, jajgatott, mert összetörték minden tagját s hallotta, hogy Nelly jár a kertben két lépésre tőle és nem tud semmiről.

«Nem tud semmiről», ez volt az első kijózanító gondolat, mikor felébredt. Felöltözött, kimen a

patikába. Enyedics egy paraszttal beszélgetett. Visszasomfordált a lakásba, benyitott, a patikusné még az ágyban volt.

— Mit akar? — kérdezte.

— A vendégek... dadogta Kristóf.

— Maga is jókor ébred! Már rég kimentek a vonathoz!

Kristóf kirohant, még az ajtót is nyitva hagyta. Elaludt, Nelly elment, el se köszönhetett tőle! Rohant a kertek mögött, lélekszakadva az állomás felé, már hallotta a vonat füttyét, a mozdony egyenletes szuszogását. A pályatest mellett szaladt, az állomásra ért s az egyik kocsí ablakában meglátta Nellyt, amint kinézett.

Átfutott a sineken, nem vette észre, hogy ellenkező irányban is jön egy vonat, érezte a mozdony sodrását, hajszal híjja, hogy el nem kapta. Az utasok látták, mint szalad át eszeveszetten a mozdony előtt, sikoltoztak, kiabáltak, Nelly megösmerte Kristófot. Kristóf megállt az ablak előtt, levette a kalapját, mint az eszelős úgy nézett rá: Vajjon ő is tudja, hogy szerették egymást az éjjel? Nelly visszahökken a zavaros tekintet elől, aztán arra gondolva, hogy a fiú a halál küszöbén állott s ezért van megrémülve, szemrehányással és részvétellel a hangjában rászólt:

— Miért nem vigyáz jobban, nem gondol az édesanyjára?

— Kérem szépen, dadogta Kristóf, bocsásson meg, elaludtam, el akartam köszönni, Wagnerné szegény, azt mondta, a leveleket adjam vissza, szerettem volna elmondani, annyi mindent beszélünk, mikor a leveleket írtam, én nem felejtettem el, én mindig itt vagyok, én mindig boldog volnék...

Amint az első szót kimondta, a vonat már indult, mind gyorsabban, Kristóf szavai is mind gyorsabbak lettek, futott a vonat mellett, nem látta, mint sápad el Nelly, mint jön zavarba, mert min-

denki őket figyelte, mint sajnálta ezt a darab faragatlan embert, akit belől ismeretlen hatalom, melyet sejteni sem mert, néhol finomra csipkézett mint egy ízléstelen, vaskos barokk-oszlop finom kőcsipkáját, nem tudott válaszolni, csak intett a kendőjével, búcsúzóra. A vonat gyors mozgása, a szél kikapta a kezéből a zsebkendőt s vitte Kristóf feje fölé . . . Utána szaladt, mire elfogta, a vonat is eltűnt a kanyarodónál . . .

XVI.

Bacsó ottmaradt a patikuséknál, a vendégszobában lakott, udvarolt a patikusnénak és helyiséget keresett.

A patikussal nagyon értették egymást.

Soha annyi durva tréfát Kristóf nem hallott, mint az asztalnál. A patikusné tele torokkal kacagott, a patikus levegő után kapkodott. Bacsó kollega úrnak szólította Kristófot, egyszer elhívta magával, borozni.

Kristóf egyik percben a legszeretetre méltóbb embernek látta, akinek még a mozdulatait is igyekezett utánozni, — másik percben utálta. Nem bírta elképzelni, hogy két különböző lélek lakozzék egy emberben. De egészen soha sem tudott hatása alól szabadulni.

Egy este Bacsó nem egyedül jött haza. A kerten át lopóztak be a szobába, a veranda ajtót már előre nyitva hagyta Bacsó.

Kristóf, aki *azóta* minden este, ha szerét tehette, lement a kertbe, heverészett a gyepen s a csillagokra bámult, keresve maga és Nelly csillagait, észrevette, hogy nőt hozott magával Bacsó.

Nemsokára óvatos léptekkel jött a patikus is. Azt mondta, hogy a kaszinóba megy, kiment, jól becsapta az utcai kaput, aztán halkán lenyomta a kilincset és visszajött.

Nagy vakmerőség volt : két szobára a hálósobától dorbézolni, de megtették.

A hölgynek jókedve kerekedett, dalolni kezdett, nem lehetett elcsitítani. Enyedicsné felébredt, magára kapott valamit és hallgatózott az ajtajánál. Mintha férje hangját hallotta volna. Kopogott a vendégáló ajtaján :

— Ki van itt?

Nagy csend lett, Kristóf látta, amint az ajtó nyílik csendesen, a nő kijön lábújjhegyen s az ajtó bezárul.

A derengő világosságnál észrevette Kristóf, hogy alig van rajta ruha.

Odabent hangos szóváltás kerekedett, az ajtó is megzörrent, a nő leszökött a kertbe a bokrok közé, belebotlott Kristófba, felsikoltott.

Kristóf felugrott s abban a percben megösmerték egymást.

A lány volt, akivel egyszer csolnakázott.

A veranda ajtaja kinyílt. Enyedicsné kémlelt a homályba.

— Tévedsz drágám, — hallotta a patikus hangját, — nem járt itt semmiféle nő! Talán a másik oldalról hallottad, a patika felől!

A lány reszketett, hűvös is volt, félt is, belekapaszkodott Kristófba.

— Mentsen meg !

Enyedicsné lámpát követelt, ő majd megnézi, nem jár-e valaki a kertben. Nem volt veszteni való idő. A bokrok mögött Kristóf beszöktette a lányt a maga szobájába.

Alig húzta el a reteszt, hallotta a patikusné lihegő hangját.

— Kristóf, nyissa ki az ajtót, jöjjön ki, valaki jár a kertben.

Kristóf fel volt öltözve, azonnal kijött. Háta megett Enyedicsné besurrant a szobába és szembenállt a lánnyal.

A patikusné meg volt nyugodva, de azért nagy patáliát csapott. A hölgyet azonmód ki akarta tenni az utcára, szerencsére Bacsó az ablakon át becsem-pészte a ruháját és kabátját. Azt követelte mind-amellett, hogy az ura mondjon fel Kristófnak. A patikus szemével intett Kristófnak, hogy «nem komoly az ügy», patétikus szavakkal lehordta és felmondott. Enyedicsné, mint a megsértett erény vonult vissza szobájába. A patikus nem bírta elgondolni, mi ütött a feleségébe. Eszébe se jutott, hogy az asszony nem őt féltette, hanem Bacsót, aki nagyon megtetszett neki s aki udvarolt, de kellő pillanatban mindig visszavonult. A patikusné nézte magát a tükörben, fűzte magát, festette magát, meg volt elégedve, szerette volna Bacsót.

Nellyt ki nem állhatta; hűvös kék tekintetét, megközelíthetlen tisztaságát. Előtte még az ura sem mert egy tiszteletlen szót kiejteni.

Bacsóban volt annyi zsiványbecsület, hogy kiengesztelte Enyedicsnét Kristóf iránt, de viszont egyre csipkedte megjegyzéseivel. Don Juannak, nőcsábítónak titulálta és mindenféle helyzetben lefestette a patikusné előtt, aki szörnyen mulatott Kristóf zavarán.

Bacsó harmadnap talált egy kis házat, üzlettel, elég jó helyen. Az üzlet csinos berendezését is fel lehetett használni, a vételár sem volt magas. Ha a házat eladják, még kis tőkéjük is marad.

Ügyvédhez mentek, szerződést írtak s annak örömére nagy lakzit csaptak. A patikus vacsora után nem mehetett velük, elcsuszott a lépcsőn, fájt a lába, Bacsó kérésére elengedték Kristófot.

Amit a kis városban fel lehetett habzsolni, abból mindből kóstoltak. Bacsó nem fért a bőrébe. Kristóf olyan dolgokat tanult tőle, amelyeket legmerészebb fantáziájában sem bírt kigondolni. Minden lefojtott ösztöne felébredt, nagy kedvvel vetette magát a langyos pocsolnyába, amit Bacsó öntött

eléje. Bacsó el is csodálkozott : sohase nézte volna ki ebből az alamusziból.

Éjfélután erős borokat ittak. Kristóf óvatos volt, félt, hogy rosszul lesz. Nők voltak velük, Bacsó szórta a pénzt. Aztán egyszerre magyarázni kezdte Kristófnak, hogy milyen szép a felesége. Dadogva mesélte el hálószobája intimitásait, jelzői Kristófnak szentségtörésnek tetszettek. Nem bírta tovább hallgatni, felállt s kitámolygott a szobából. Még hallotta Bacsó süvöltő hangját, valamit kért egy nőtől s megindokolta, azért kéri, mert otthon ezt nem kaphatja meg.

A friss levegő lehűtötte Kristótot. Dorbézolt, ölelt, ivott, még tetszett is, nagy kedve kerekedett. Nem tudta, milyen ösztönök dolgoznak benne. Bacsó vele mulatott. Egyformák voltak. Mohón várt valami kinyilatkoztatást, Nellyről, az életükről, de ennyit nem . . . nem, ezt sohase hitte volna. Gondolatban, egyszer, azon az éjszakán, álmában, ő is kiteregette maga elé Nelly minden szépségét, de az álom volt : itt korhely nők, dorbézoló cimborák közé állította be Bacsó a szentképet : nevettek rajta és bort öntöttek rá, rettentő szavakkal mocskolták be. Künn vette csak észre : a keze vérzik : akkor eszmélt rá, hogy felkapott egy kést az asztalról, hogy Bacsóba vágja, ideges izgalmában a kés éle beleszaladt a tenyerébe. A lány, aki mellette ült, vette ki a kezéből.

— Megőrültél?

Kristóf úgy emlékezett vissza minderre, mintha álmodta volna. Hazabaktatott, ruhástól dőlt az ágyra. S álmában, megszakítás nélkül folytatta a gondolatot, mely tetté vált : kés szaladt Bacsó oldalába, véres lett a ruhája, inge, megtört a szeme. Nelly odaborult eléje, siratta s mikor Kristóf közeledett, rákiáltott : «El . . . el . . . még véres a keze» és elájult. Kristótot bevitték a börtönbe s új kínzás várt rá : Mihály volt a társa, aki tudta, hogy Juli-

val... Aztán újra összeült a Törvényszék, bűnei nagy, vaskos fekete könyvet tettek ki, az élete könyvében már csak két-három lap volt hátra, s másnap hajnalban ott állott az akasztófa alatt. Édesanyja ott volt a tárgyaláson, felsikoltott a rettentő ítélet hallatára, hátrahanyatlott s vége volt. Kristóf ki akarta tépni magát az örök kezéből, még egyszer látni akarta az édesanyját, sírt, tombolt, hiába csitították. Várta a csodát, kiáltotta: Édesanyám, Édesanyám! de a földön nem volt számára kegyelem. Megrázták, felébredt s azt hitte, a túlvilágon van. Bacsó keltegette:

— Hová szöktél az este?

Igaz, brudert ittak. Kristóf lesütötte a szemét, fejfájásról panaszkodott.

Bacsó búcsúzkodott. Jövő héten beköltöznek. «Aztán az asszonynak egy szót se, megértetted!» vetette oda könnyedén.

Kristóf nem mert a szemébe nézni. Félt, észreveszi a szeme nézéséből a mérhetetlen gyűlöletet, melyet iránta érzett.

Bacsó kártyás ember volt.

A kártyás embernek sűrített élete van. A véletlen egy pillanata vagyont dob az ölébe, amiért másoknak talán egész életen át kell verejtékeznük. Ám egy másik szeszélyes pillanat elrántja előle a vagyont és alázuhintja a nincstelen szegénységbe. Ha pénze van, él, mint egy gróf. Költ, ajándékoz, boldognak akar látni maga körül mindenkit. Egész udvara van, nincs a pénznek értéke előtte, mintha kifogyhatlan kincseskamrája volna. Azután, mikor elfogy minden, jön a szegénység, a más élet. Alázatosan koldulni kell a filléreket, új alapot kell gyűjteni, hogy a kártyázást újra kezdhesse. Amikor pénze van, nagylelkű, minden jó tulajdonsága felszínre jut, ha elfogy, nyomorultabb az utolsó kutyánál, hízelkedő, megalázkodó.

Csak éppen szíve nincs. Az igazi kártyás szív-telen, tudja, ma nekem, holnap neked és akkor is kikényszeríti a nyereséget a másiktól, ha tudja, hogy nyomor vagy öngyilkosság jár a nyomába.

Bacsó kártyásnak született. Talán úgy örökölte az apjától, nagyapjától, akik ugyan tele voltak tett-vággyal, energiával, akik küzdeni, verekedni születtek, de nem volt rá alkalom. Harcvágyukat így a kártyaasztal kis csataterén hűtötték le. Már az iskolából is azért kellett érettségi előtt eltávoznia, mert valami csúnya kártyaafférbe keveredett. Nagykeservesen letette a gyógyszerészi vizsgákat és az ország másik végébe, ahol nem tudtak kisebb dolgairól, elment patikusnak. Hajlékony szeretetreméltóságáért, símuló figyelmességeért szerették. A kis városban nem voltak nagy kártya-csaták, de néha csak bevetődött egy vidéki földbirtokos, vagy kereskedő, aki éjjél után jól beborozva nekiesett a kártyának.

Bacsó nem ivott, a feje mindig tiszta volt. Néha nyert, és akkor elegánsan kiöltözött, amiért a városban azt hitték, hogy gazdag szülei vannak, akik apanage-t küldenek utána. Ha veszített, lassan törlesztgette, sőt egyszer a pénztárt is megdézsmálta, de nem vették észre.

Mikor Nellyvel megismerkedett, nem gondolt házasságra. A lány orvosságot vitt a patikából haza az apjának. Bacsónak megtetszett s valami ürüggyel meglátogatta őket. Sajátságos, a tanító első pillanatban megkedvelte s a második pillanatban már összeboronálta a lányával. Jó emberismerő volt, de itt csalódott. Hozzájuk alig járt valaki. A tanító tudta, hogy beteg, halálsejtelmei voltak. Mindazt a szépet, jót, kivételest, amit leendő vejéről elgondolt, ráképzelte erre a fiúra. A szülők, ha nagyon igyekeznek gyermeküknek valami kivételes élettársat keresni, sokszor nagyobbat tévednek, mint az életet alig ismerő gyermekeik. Nelly eleintén ösztönösen

huzódott Bacsótól. Túlságosan símának, kiöltözöttnek találta, mellette szinte szegényesnek tűnt fel egyszerű lakásuk. Valami elfojtott, rejtett szenvedélyt érzett ki belőle, ami nyugtalanította. Bacsó túlozta rossz tulajdonságait, a nem őszinte hangot Nelly azonnal megérezte s megvetően azt mondta magában: Bohóc! Bacsót a lány azért érdekelte, mert zárt, hűvös és megközelíthetetlen volt. Men-nél jobban kinyílt Bacsó, annál tartózkodóbb lett a lány, ez izgatta és érdekelte. Akkortájt nagyobb összeget nyert. A lánnyal való foglalkozása visszatar-totta a kártyacsatáktól. Meglepő hosszú ideig tartott a pénze, esténként órákig sakkozott a tanítóval fil-lerbe. Tetszett neki Nelly, azt szeretne volna, ha hűvös kék nézése feloldódik valami belső forró-ságban és nyugodt nézése helyén szikrázva ragyog ki a belső melegség. Szerette volna, ha illetetlen, hamvas karja megreszketett volna a vágyakozástól. Aztán, mikor elfogyott a pénze és újra hajszolta ördöge a kártya felé, abban a rossz órában, mikor édesanyja sírjából is kilopta volna a pénzt, hogy kártyázhassék, de talán letérdepelt és sírt volna, kérve: ne haragudjék édesanyám, mihelyt pénz-zem lesz, visszateszem. Hasztalan pumpolta meg barátait s oly izgatottan viselkedett Nellyéknél, hogy a tanító, mikor egy percre egyedül maradtak, megkérdezte: mi történt magával Bacsó? Bacsó dadogott, zavarba jött és könnyes lett a szeme az izgalomtól.

Bevallotta, hogy előző este a kaszinóban vidéki urak társaságába keveredett, kártyázott és nagyobb összeget vesztett. Szégyenli a patikusnak megmon-dani, hogy ily ostobaságot követett el, írt az édes-anyjának, de csak két napi haladékot adtak neki. Az egészből egy szó sem volt igaz, de nem volt pénze.

A tanító szó nélkül felállott, íróasztala fiókjából kivett egy takarékpénztári könyvet, odaadta Bacsó-nak, vegye ki a szükséges összeget.

Bacsó annyira meg volt indulva, hogy kezét akart csókolni a tanítónak. Az megsimogatta a fejét. — Igérje meg, fiam, hogy többet nem vesz kártyát a kezébe!

Annyi szeretet volt a hangjában, hogy Bacsó elszégyelte magát. Nyílt az ajtó, Nelly hozta a fekete kávé, finom alakja úgy tűnt elő a homályos szoba háttérében, mint egy jelenés. Bacsó nem tudott a szemébe nézni, elbúcsúzott. Otthon megnézte a betétkönyvet és meglepetésére oly nagy összeget talált benne, amire nem is gondolt. — Ejha! — mondta, — hisz ez a lány még jómódú is. Bele-nézett a tükörbe, azt mondta képmásának: — Te gazember! — és elnevette magát. Másnap kivette a pénzt a bankból, délután felment a kaszinóba. A pénz szerencsét hozott, megduplázta. Még akkor este visszavitte a könyvet és a pénzt a tanítónak. — Köszönöm. Édesanyám táviratilag megküldte a pénzt, nem kártyázom többé.

Aztán maga is azt hitte, megjavult. A lány varázsa akarata ellenére is hatalmába kerítette, ha közelében volt, jobbnak érezte magát. Azóta, hogy a betétkönyvet meglátta, egyre többet gondolt a házasságra. Önmaga előtt is letagadta, hogy Nelly pénze valami befolyással lett volna elhatározására. Szentül hitte, hogy első perctől fogva komoly gondolattal közeledett felé. A lány, bár nem ismerte a világot, észrevette a változást és meglepve kellett rájönnie, hogy ez az ő hatása. Végül Bacsó minden szabad idejét a tanítóéknál töltötte, könyveket hozott, felolvasott és úgy megszerettette magát a tanítóval, mintha csak a fia lett volna.

Nelly is kezdte rokonszenvesnek találni. Még mindig volt benne tartózkodás, még mindig úgy érezte, hogy valami láthatatlan, rugalmas anyag veszi körül Bacsót, amitől nem tud lelkébe látni. Bacsó maga is zavarba jött volna, ha saját lelkében olvas. Olyan volt a lelke, mint egy pohár állott

víz, a felszíne tiszta tükröző, bent sok a levegő, az iszap leülepedett, szerencsére nem volt, ami felkavarja. Maga is csak a tükröző felületre nézett és abban a lány képét látta. Szerette. Arra gondolt, hogy a lány pénzével patikát vesz valahol. Ezt a házat, ha az öreg úr meghal, eladják s egy más városban másikat vesznek helyébe. Szerelme, mely eddig, mint valami könnyű felhő lebegett előtte, most belől került, benne volt a szívében, minden erében és minden porusán, szemén, mozdulatán sugárzott és szikrázott. Azt hitte, a lány már régen tudja, de ebben tévedett. Nelly elhessegette magától ezt a gondolatot, mert még mindig nem bízott benne. Itt is, ott is hallott egy megjegyzést, éretlen tréfát. Az nem bántotta, hogy Bacsó másoknak is udvarol, csak az nem tetszett, hogy nem volt egészen egyenes karakter. Egyszer elmondott egy történetet, amelynek ő volt a hőse, aztán elfelejtette, hogy elmondta s pár hónap múlva elmesélte egészen másképpen. Nelly visszahökken, ez az egy kis dolog felbillentette Bacsó minden udvarlását, figyelmességét.

A tanító egészsége egyre hanyatlott, most már célzásokat tett lányának, mennyire szeretné, ha sorsát biztosítva látná. Egy este rosszul lett a sakkozásnál, elszédült. Bacsó annyi emberi részvétet mutatott és ebben nem volt semmi mesterkedés, orvosért rohant, gyógyszert hozott, egész éjjel ott ült az ágya mellett, hogy ezzel megvette Nelly szívét. Valami homályos gyermeki érzéssel viseltetett Bacsó a tanító iránt. Oly egyszerű, természetes volt ez a ragaszkodása, elfoglaltsága után úgy sietett hozzájuk, oly türelemmel hallgatta a beteg panaszkodásait, hogy Nelly rajta kapta magát, elmélázóan nézi ezt az idegen férfit, akinek olyan szép arca, nyugtalan szemei vannak. A véletlen úgy hozta magával, hogy egy híres egyetemi professzor utazott át a városon egy grófi birtokra.

Kocsija megállt a patika előtt, bevásárolt egyet-mást. Bacsó olyan előzékeny és kedves volt, hogy a professzor eldiskurált vele és nem is került nagy rábeszélésébe, megígérte Bacsónak, hogy az «édes apját», — így adta elő Bacsó, — visszajövet meg fogja látogatni.

Jobb hírt nem hozhatott volna. Nellynek elfutotta szemét a könny s a keze szorítása többet mondott minden köszönetnél. Bacsó elmondta a kegyes csalást, hogy atyjának mondta a tanítót, mire az megindultan azt felelte, nincs is hőbb vágya, minthogy úgy legyen. Nelly zavartan fordult el. Ha e percben Bacsó megkéri a kezét, minden gondolkodás nélkül igent mondott volna.

A professzor eljött és sürgős operációt javasolt. A beteget el kell vinni Pestre, remélhetőleg segítenek rajta. A tanító nyugodtan fogadta a hírt és mikor egyedül maradt Bacsóval, ezt mondta:

— Kedves fiam, én már eleget éltem. Volt részem jóban is, rosszban is. Nem félek a haláltól, nyugodtan megyek el, mert tudom, hogy a lányom sorsa jó kezekbe van letéve. — Bacsó csak megszorította a tanító kezét, igent intett a fejével. Mikor elbúcsúzott, sokáig nem ment haza, végigment a városban, ki a kertek felé, kalapját levette és sokszor, boldogan mondta ki a Nelly nevét.

Ugyanabban a pillanatban talán Kristóf egy másik városban ugyanígy állt éjszaka a szabad ég alatt, ugyanígy mondotta el ugyanezt a nevet. Bacsó nem kártyázott s hogy meg tudta állani, önmagát újra becsülni kezdte, mert a kártyás ember sohasem oly elfogult, hogy önmagát teljes értékű embernek higye.

A tanítóék felutaztak Pestre, aztán hetekig csak néha-néha kapott Bacsó egy sort. Az operáció sikerült, de a beteg gyöngye, fent kell maradniuk. Bacsó mindennap írt és talán ezek a levelek hatottak Nellyre. Látnia kellett, hogy a beteg erői

fogynak, nagyon-nagyon jól esett elhagyatottságában és fájdalomban ez az állandó simogatás. Reggel, mikor felébredt, ott várta már a levél, tele vigasztalással, gyöngédséggel és szerelemmel.

Bacsó egészen elfelejtette a betétkönyvet. Annak számai pedig egyre fogytak, kisebbedtek, mert a lány semmi pénzt nem sajnált és szinte túlzással dobta oda a kis vagyont, melyet apja az ő számára őrzött, hogy kiengesztelje a sorsot, hogy megmentse az édesapját. Aztán mégis haza kellett jönniök és megkezdődött a keserves küzdelem a kialvó élet minden pillanataért. Hosszú ideig tartott a küzdelem, mely a lány csaknem minden energiáját és minden pénzét is felemésztette. Bacsó változatlanul figyelmes maradt és végre pár héttel halála előtt maga a tanító tette egymásba a kezeiket. Az esküvőt is megtartották csendben, ott a betegszobában. Nem is volt örömműnnp. Az első éjszakát felváltva virrasztották a beteg ágyánál, akinek éppen rossz éjszakája volt. Másnap a tanító állapota váratlanul jobbra fordult, harmadnap kisétált a kertbe, Nellynek is, Bacsónak is nagy öröme. Ez volt az utolsó fellobbanás, mert újra ágynak esett s pár nap múlva meghalt.

— Nelly járt-kelt az üres szobákban, oly nehéz elhinni, hiszen tegnap még itt volt, beszélt, ránézett . . . Aztán csak napok múlva jött az igazi fájás: elment, eltűnt, elhalványodott alakja, arca, mosolya.

Bacsó harmadnap az íróasztalban megtalálta a betétkönyvet: alig volt benne valami.

— Hová tette ezt a tenger pénzt? Kinek adta? — kérdezte felindultan.

Nelly riadtan nézett rá. Bacsó szeme előtt táncoltak a számok, annyira fel volt izgulva. Most figyelmesebben nézte: a kivételek ideje egybeesett pesti tartózkodásukkal. Az apjára költötte.

Bacsó dühöngött. — Megőrültél! Mit csinálunk most? Holtig segéd lehetek! Mire való volt Pestre

menni, kidobott pénz! Miért kellett ennyit az orvosok fejéhez vágni! Rablók, mészárosok! Most lássa a következményét!

Elrohant a telekkönyvhöz s nem is emberi volt az ábrázata, mikor visszajött!

— Becsaptatok, te is, az apád is! Hiszen nem is áll a neveden a ház! Fele csak az apádé, fele valami Wagnernéé! Mi lesz velem! Azt hittem, eladhatjuk a házat, veszünk másutt kisebbet, amiben patika is elfér! Odament az asszonyhoz:

— Te tudtad, miért nem szóltál!

Nelly felugrott.

— Hát ezért vettél el?

Bacsó rávágta:

— Persze, hogy ezért! Mit gondoltál, a kék szemedért?

Nellyben elpattant valami. Gyémántkő, ha a gyűrű odakoccan valami súlyos tárgyhoz, pattan így meg belől oly hajszálfinomán, hogy nagyító alatt is alig lehet észrevenni. Erős foglalatban kell tartani, mert különben széthúll... Nelly is úgy érezte, hogy kihúzták lába alól a földet, nincs, ami tartsa, mindennek vége.

Délben ültek az asztalnál szótlánul, meredten, mint az ellenségek.

Este Bacsó nem jött haza. Összeszedte ami pénze volt, elment a kaszinóba. Szerencséje volt, nyert.

Másnap jó ember lett belőle. Bocsánatot kért a feleségétől. Nem akarta bántani, de kihozta a sodrából, hogy messzire tűnt el a reménye is, valaha önálló existenciát szerezhessen. Nelly mutatta, mintha elfogadná mentségül, de meghidegedett a szíve. Nem volt kire haragudnia, csak nem fogja édesapja emlékét felcibálni és felelősségre vonni? Ha a tapasztalt ember tévedett, magának sem tehetett szemrehányást. Kinek panaszkolta volna el? Közel-távol az egy Wagnerné... az is beteges... igaz, rájuk hagyja ezt a fél házat... talán el lehet

adni . . . De így élni együtt, ezzel az emberrel . . . Egyedül . . . Megborzadt arra a gondolatra, hogy gyermeke lehet tőle.

Aztán jöttek még rettentőbb napok. Bacsó vesztett, reggel járt haza, durva volt, egyszer meg is ütötte. Reggel ott találta az ágya előtt. Sírt, kérlelte és teleszórta a paplanát bankjegyekkel. Nem lehetett komolyan, egész embernek venni : volt benne valami gyermekes, felületes, rakoncátlan, szeszélyes. Nelly soká forgolódott magányos ágyában, hosszú éjszakákon. Bele kellett törődnie, nyugodtsággal, türelemmel menteni, ami menthető. Még fiatalok, talán később . . . megváltozik. Az eszébe sem jutott, hogy elválhatna tőle. Minek? Soha, soha nem volna bizalma idegen férfihoz. Ki tudja, milyen következett volna utána. Megsápadt, megfogyott, nem járt sehová.

Bacsó egyszer, tudta nélkül, elzálogosította az ékszereit. Rájött, nem is szólt. Aztán kapott egy nagy nyereség után másokat, ragyogóbbat, szebbet, soha fel se tette. Néha napokig ki se mozdult a lakásból. Nem szeretett emberek közé menni, félt, mindenki leolvassa arcáról szerencsétlenségét.

Aztán megnyílt egy kis reménység ; Wagnerné meghalt, más városba költöznek, talán ott jobban megbecsüli magát. Meg kell ragadni a reménység legkisebb szálát is. A házakat eladták, de kikötötték, hogy egy-két évig Wagnerné lakásában maradhatnak, míg a patika melletti lakás megüresedik.

XVII.

Bacsóék beköltöztek Wagnerné lakásába. Nelly egy heti munkával, — bár lelki frissesége megtört, elbágyadt s ezt a szót : otthon, nem érezte át a szívével többé, — igazi szép, tiszta, meleg otthont teremtet. A lakásra nem lehetett ráismerni. Bár csak egy

szoba bútort cseréltek ki, a hálót s a harmadik szobából férfi szoba lett, mely egyben szalón is volt, s a tapéták is megmaradtak, mégis egészen más lakás lett belőle. Eltűntek a komor színek; a nagy, barna függönyök helyébe frissen omló fehér, habos csipkék engedték be a napot. A falak sötétségét kézimunkák, világos képek enyhítették. Az egész lakás megfiatalodott, nem lehetett más szót találni rá. Volt benne valami magyarázhatatlan tisztaság, mely nemcsak abból állott, hogy a réztárgyak, bronzok csillogtak, a képek aranykerete ragyogott, — nem, a levegőben, a lakás elrendezésében, a padló szőnyegeiben, az egész házban volt valami Nelly lelkéből, tisztaságából. A bútoroknak lelkük van és aki szereti őket, ahhoz jók, aki nem törődik velük, azokat megbosszantják, elmozdulnak a helyükről és a sötétben beleütköznek.

Bacsó átköltözés után Enyediccsel felutazott Pestre bevásárolni. Nelly egyedül maradt, sokat dolgozott, amúgy sem volt jó színben, kissé meg is fázott a nagytakarításnál, köhögött. Aztán folyton szaladgálnia kellett; a patika elég messze volt a lakástól, ott pedig dolgozott, felügyelt, intézkedett.

Kristóf gyakran ment át a lakásba segíteni. Hasznát lehetett venni, sokkal több ügyességére volt, mint esetlen alakja után ítélték. Csak egy zavarta Nellyt: hogy le nem vette róla a szemét. Ezek a szemek paraszti szemek voltak, mint az arca, melyben ültek és nem tanulták még meg, hogy eltakarják a gondolatokat. Paraszt volt, ösztönének engedett, amit érzett, elárulta. Ha meglátta Nellyt, látszott, újjong örömeiben, ha rossz színben volt Nelly, látszott arcán a megdöbbenés; Nelly így vette észre egy napon, hogy valami baja van, a tükörből látta aztán, hogy egész sor új vonás rajzolódott az arcára, a szeme szögletében is megjelent néhány ránc. Fájdalmas nemtörődomséggel

vonta fel a vállát : ugyan kinek őrizze arca hamvaságát, szeme kékségét? Kristóf egyszer észrevette ezt a martyr mozdulatot és oly heves izgalom fogta el, hogy majdnem földre esett előtte, a kezéből kiejtett egy kovácsolt, gömbalakú vas-hamutartót, egyikét azoknak a nevetséges tárgyoknak, melyekkel a jó ismerősök szokták meglepni a fiatal házasokat, likőrös készletek, irtózatosszék, rettentő mázsolmányok, csipkék, terítők, asztalfutók és kinaezüst kávé-készletekkel egyetemben. A nehéz vastömb ráesett a cipője orrára s bár a kemény kéreg felfogta, mégis alaposan megütötte magát : felszisszent.

Nelly odament és résztvevően kérdezte :

— Nagyon fáj?

Kristóf elkezdett zokogni. Nelly azt hitte, eltört egy csontja, únszolta, menjen haza, feküdjék le, majd orvost hív. Kristóf csak sírt és ingatta a fejét. Hogy mondja meg az idegen asszonynak, akinek arca, szeme, tekintete, alakja, minden mássá változott, csak a hangja maradt finom, kislányos, hogy sok-sok évvel ezelőtt, ugyanilyen hangon kérdezte tőle : «Nagyon fáj?» Összeszedte magát, fel akarta venni a földről a hamutartót, de elgurult. Eltolták a bútorokat, a vas-gömböt nem bírták megtalálni. Nézték az ágy alatt, a fotelek alatt — sehol. Nelly szelíden erőszakolta : hazaküldte Kristófot. A vas-gömböt másnap találták meg a kályha mögött, a szögletben. Alig tudták egy bottal ki-gördíteni.

Nelly számat vetett az életével, akárcsak Bacsó a vagyonukkal. Az eladott ház árából maradt pénz a berendezésre, sőt az áruk egyrészét is ők fizették ki, a patikus csak egyharmad részes lett : nem függetek úgy tőle.

Nelly beletörődött, hogy az urát egész nap nem látja, az ebédet utánaküldte, mert segédet nem tarthattak. Enyedics, mert felesége még orrolt

Kristófra s folyton gyötörte az urát, küldje el, felemlítette, hogy Kristófot odavehetnék, szerény igényei vannak, akár «fát lehet vágni a hátán». Nelly ellenezte, valami homályos sejtelemből a fiú iránt nevezhetetlen ellenszenvet érzett, melyet értelmese nem bírt igazolni, szégyelte ezt a babonás érzést és ellenszerűl kedvesebb volt Kristófhhoz, mint különben tette volna.

Nelly előtt megtorpant minden rossz gondolat, ha szemébe nézett, dehogy is jött volna rá, hogy Kristóf minden idegszálával, érzésével rajta csügg, természetesnek találta, hogy a gyerekkori játszópajtás szíves, előzékeny. Ha csak egyszer jobban megfigyeli Kristófot, a tekintetéből rég tudhatta volna, mint imádja Kristóf. A boldogtalan szerelmes örök kétségbeesése: meg van győződve, hogy imádottja tudja, érzi, hogy szeretik, társadalmi korlátok, illem, szemérmesség, nem engedik, hogy elárulja, «tudom, de nem szabad észrevennem». Aztán egyszer megtudják a valót: évekig járhattak-kelhetek mellette, még csak nem is sejtette s megdöbbenve hallgatja a váratlan vallomást... Beszért hozzánk, kedves volt, csak épp a szíve nem jött közelebb, amint mi is sokszor idegenül meggyünk el szép, nagy érzés mellett s mire észrevesszük, késő.

Nelly, hogy eltört élete felett ne kelljen gondolkoznia, belevetette magát a munkába, mely az élet másik nagy mákonya a szerelem és a bor mellett. Minden bútordarabot rendbehozott, hímzett, varrt, függönyöket készített, a napok röptültek. Őszre hagyták a látogatásokat, volt idő.

Egy vasárnap a patikuséknál ebédeltek, tiszteletükre meghívták a járásorvost feleségestől. Több vendég nem volt. Nem, mintha nem szerették volna a vendéget, kisvárosban az ily elkülönödés polgári halált jelentett volna. De Enyedicsné lusta volt. Akkor ebédelt s azt, amit akart, a vendégség gonddal,

fáradtsággal járt. Így inkább Enyedics volt a vendéglátó, poharazásra, egy kis likőrre hívta az urakat, akikkel dolga volt. Az orvossal úgyis volt beszélni valója : most házasodott, sok pénze volt, valami kis vegyi gyárat akart volna csinálni vele, hogy otthon gyártsanak néhány szert, bajuszkenőcsöt, krémeket, szappant. Felesége kacagó gömbölyűség volt, minden nevetett rajta s ajka szélén a nevetés és csók úgy ültek meg, mint láthatatlan lepkék : most, mindjárt elrepülnek valakire.

Kristóf szeme követte az asszonyok minden mozgását, összehasonlította őket : kétségtelen, a doktorné keleti szépsége csattanóbb, mutatósabb volt, talán még az elhízott patikusné arca is szebb lehetett valaha, mint most a Nellyé, de hol volt hasonló ehhez a tiszta homlokhoz, a mély kék szemek sugárzásához! Még így, szenvedőn, elgyötörve, agyonhajszoltan is *más* volt, mint a többi s amazok is lefojtották a szót, ha valami érdes tréfát, goromba adomát mondtak el. Nelly is tudott nevetni, de csaknem elfelejtette, tudott tréfálkozni, de a sors olyat ütött lelkére, hogy nem mert kinyílni. Ült az asztalnál, résztvett a beszélgetésben, de nem volt ott lélekben. A két asszony azt gondolta magában : ez ugyan hamvába holt egy menyecske, vajjon hogy bírja ki mellette tüzes, nyugtalanvérű férje?

Ebédután feketekávéra a káplán is eljött. A hangulat még jobb lett, a káplán jókedélyű ember volt. A doktorné előszedett egy sor adomát a papokról, barátokról, ki nem fogytak a kacagásból. Aztán a férfiak leültek kártyázni. Az asszonyok pletykáltak, Nelly segített a háziasszonynak s likőrt töltött a kártyázóknak. Bacsó épp vesztett — háttal ült a feleségének — fizetni akart, de nem volt nála a tárcája. Otthonfeledte. Fel akart állani, hogy átmegy a pénzért, de Enyedics visszanyomta a helyére, szemével intett a káplánnak s azt mondta :

— Az nem baj, hogy itt nincs nálad a tárcád, de

mikor a városban voltunk, ugyan zavarba jöttél! Ha én nem vetődöm be, lehúzták volna rólad a kabátot a dühös leányzók!

A káplán megkérdezte :

— Együtt szoktatok bevásárolni?

Enyedics kétértelműen válaszolt :

— Eddig együtt, de most már Bacsó önállósította magát. Egyedül vásárolja be a patikát.

Nelly abban a pillanatban mindent megértett. Reszketett a keze, leejtette az üveget, mely csörrenve ért az asztal lapjához. De a harsogó, kitérő nevetésben elveszett a zaj. Megindult a másik szoba felé, a három lépés három mérföld volt, azt hitte, menten elájul. El akart menni, haza, messze, soha vissza se jönni . . . valahová, hol testét-lelkét megfüröszthette volna, hol letéphetne volna ruháját, hol lesúrolhatta volna bőréről Bacsó érintését, hiszen, azután való este . . . iszonyat még rágondolni is, úgy csókoltá, mint azt a másikat! Annyi ereje volt, hogy be tudott menni, megfogózott egy székbe, aztán elhanyatlott a földön.

Senki se vette észre az egész jelenetet, csak Kristóf látta meg Nelly eltorzult arcát, látta, mint vonszolja magát a másik szoba felé. Felugrott s mintha bort akarna hozni, felkapott egy kancsót és kisietett. Nem csapott lármát, mikor a földön találta Nellyt, bemártott egy kendőt a korsó alján levő borba s azzal megmosta Nelly arcát. Nelly felocsúdott, Kristóf ott térdelt mellette, intett kezével, hagyja magára. Kristóf könnyörgött, keljen fel, minden percben bejöhetnek. Nelly felült, nézett mereven maga elé, majd elsírta magát.

Kristóf kitört : — Megölöm, óh a nyomorult, megölöm! — Nelly ránézett, mintha most látná először, kezével eltolta magától, felkelt s kiment az udvarra. Kristóf nem mert utána menni. Szíve úgy vert az izgalomtól, hogy majd megfulladt, tüzes karikák táncoltak a szeme előtt. Izgalmában

felkapott a tálalóról egy gyümölcsvágó kést, azt markolta, a rézpenge egész elgörbült, a hegye befürödött a tenyerébe, de meg se érezte. Szemére fátyol ereszkedett, nem látott, a kést gépiesen fel-emelte s beleszúrta a dívánba, egyre hevesebben, mintha élő testbe vágna, megrándult a teste, támaszt keresett, ráhullt a dívánra s míg görcs fogta le egész törzsét, szabad kezével vágta, hasította a dívánt . . . Hirtelen, mintha megnyílt volna előtte a föld, rettentő mélységbe zuhant alá, de ebben a zuhanásban nem volt rémület, a toronyérzés háborzongató izgalma, hanem a röpülés gyönyörűsége. Majd titokzatos erő megállította útjában s a mélyből felrepítette a magasba, felhők között járt, mintha szárnya nőtt volna. Házak fölött keringett, majd keskeny utcán találta magát. Ment, de lába nem érte a földet, az út végén Bacsó állt elébe, kiterjesztett karokkal. Kristóf felemelte a kést s többször egymásután belevágta Bacsóba. Valami eszelős gyönyörűséget érzett, mely közel volt az ölelés jóságához, végtelen boldogságot, felszabadulást, mint mikor az ittasság első percében szabadnak, nyíltnak, újnak érzi magát az ember . . . aztán nem tudott többé magáról.

Alkonyodott, mikor felébredt. A kést még akkor is görcsösen szorongatta a markában. Hasztalan próbált visszaemlékezni, mintha mindent kitöröltek volna emlékéből: nem tudta, hogy került a dívánra. Egy nagykendő volt rádobva; azt hitték, becsípett a bortól s elaludt. A lakásban nem volt senki, elmentek. Óvatosan ment végig a szobákon. Az ablak nyitva volt, átlépett rajta s a kerten át haza indult. A keskeny ösvényen egy kis társasággal Bacsó jött vele szembe. Már messziről intgetett, ingerkedett: mutatta, hogy Kristóf becsípett. Elállta az utat s Kristófnak összerándult a karja, ökölbeszorult a keze, valami ellenállhatatlan ösztön kergette, hogy nekimenjen Bacsónak. Még

idején észbekapott, sebtében befordult egy mellék-utcába. Ott megállt, tűnődött, nem értette, honnan ez a hirtelen, vad, új gyűlölet?

Nelly még célzást sem tett az urának, arra, amit megtudott. Nem is Bacsóra haragudott, önmagára, az egész hiábavaló életre. Elfojtotta megszegyenülését, sőt szinte tartogatta ezt a megaláztatást, mint bűnhődést, soha el nem követett bűnökért. Igen, ő az oka! Hiszen volt más is, aki foglalkozott volna vele, talált volna mást is, Bacsót nem akarta, végül mégis... S rájött, hogy nem sajnálatból, nem apja miatt, hanem azért... amit utána legjobban utált magán: mohó vágyódásért, mely leánykorában sem hagyta néha aludni. Mikor már rájött, hogy Bacsó nem az az ember... még jobban kívánta: mákony volt az ölelés, reszketve bújt hozzá, egész lelkét beleadta az ölelésbe, de nem érte: magáért. A megtagadott gyógyszer megbosszulta magát. Agyába fúródott, ereibe áradt szét: mikor mindenféle ürüggyel távoltartotta az urát. Úgy érezte, menthetetlenül elveszne, ha még egyszer, s ugyanakkor máris akarta, önkínzásból. Tehetetlenül vergődött a két ellentétes érzés között, viaskodott magával: ez volnék én?

A legcsekélyebb neszre összerezzent, rettentő erőfeszítésébe került, hogy el ne árulja magát, ki ne törjön. Ült egy asztalnál Bacsóval, de vendégeket hívott, hogy ne legyen egyedül. Végül maga is azt hitte, komoly beteg, orvoshoz ment s annyi tünetet írt le, hogy az orvos feltétlen nyugalmat rendelt s Bacsó kénytelen volt belenyugodni az orvos rendelésébe. Nelly órákat ült a kertben, szinte mozdulatlan, gondolat nélkül.

A patikusékon, az orvoson kívül egyik-másik városi úr is ellátogatott hozzájuk, de míg Bacsót azonnal megszerették, Nellyről nem volt kedvező véleményük. Gőgösnek tartották — ugyan mire olyan büszke? mert nem bírt kedves lenni, tréfál-

kozni, mindig az ura hangját hallotta s ez a hang kibírhatatlan volt már... Kristóf gyakran volt náluk s Bacsó érthetetlen makacssággal, Kristófit választotta ki minden tréfa céltáblájául, túlozta esetlenségét, faragatlanságát, kényes helyzetekbe hozta, célzásokat tett előéletére, kalandjaira, Kristóf néha alig bírta magát túrtőztetni, hogy rá ne vesse magát. Egy kiránduláson aztán megtréfálta: kellemtlen szert öntött a borába s a durva tréfával maga oldalára vonta a nevetőket. Bacsó nem mert orrolni, el kellett fogadni a viccet s együtt nevetni velük.

Nelly ki sem mozdult lakásából. Egyre fogyott, sápadt. Ha utcára kellett menni bevásárolni, vagy a piacra, nagy erőfeszítésébe került: szinte félt, hogy találkozik valami nőszeméllyel, aki ránevet, vagy megszólítja! Nem akart arra a délre gondolni, de gyakran rajtakapta magát, mikor az ura ruháit kefélte, hogy keresett rajta valami nyomot, hajszalat, közönséges illatot. Gyakran, ha ura elment, magára kapott egy köpenyt, fátyollal takarta le a fejét és utána akart menni. A küszöbön mindig megállott. A füle zúgott, azt hitte beteg és betegségét kapcsolatba hozta az ura mulatozásaival. Nehéz álmái voltak, gyötrődött, mindig azt álmodta, hogy operálják.

A városalatti patakon egy hídon akart átmenni egy álmában. Vak koldus állt az út szélén és hegedült valami nagyon szomorúat. Keresgélt a táskájában, ekkor látta, hogy csak tetteti magát, nem is vak, nem is öreg, megismerte: az édesapja volt. Kézen fogta, erősen megszorította a kezét és egy csónakba akart ülni vele. Nelly húzódozott, majd meglátta, hogy az ura szaladt felé. Arra kérte apját, előbb próbálják ki Bacsóval a csónakot, elbírja-e őket. Bacsó be is ült a csónakba, levetette a kabátját, az evezőkhöz nyúlt. Lassan eveztek lefelé a folyón, amíg eltűntek szemei elől a messze-

ségbe. Nelly nem félt, sőt valami nagy boldogságot érzett. Reggel, mikor felébredt, mégis valami szorongó érzés maradt az álma után, mintha valami bűnt követett volna el. Nem tudta, hogy álma azt jelenti: nem akar még meghalni, de nem bánná, ha apja férjét is magával vinné az ismeretlen tartományba.

Kristóf egy nap, hirtelen, maga sem tudta, miért, szabadságot kért s amit évek óta nem tett meg, hazautazott szüleihez egy vasárnapra. Vacsoraidőben jött meg, meglepetésére társaságot talált, idegen embereket különösen ellenszenvesnek talált egy magas, szőke fiatalembert, aki Gerti mellett ült és fel sem állott a székről, mikor Kristóf bejött. Azért az öröm nagy volt, mikor megtudták, hogy semmi baj, csak látogatóba jött, csak az volt különös, hogy úgy bántak vele, mintha tegnap ment volna el hazulról. Mindegyik el volt foglalva az evéssel, a jó és bő vacsorával. Kristóf alig nyúlt az ételhez, szemét körbe járatta. Apja olyan volt, mint azelőtt, csak talán kissé nehézkesebb, haja megőszült. Anyja azonban csak árnyéka volt a réginek. Úgy tetszett Kristófnak, mintha nem is ő ülne az asztalnál, mintha az a törekeny valaki, aki az anyja, nagy erőfeszítéssel tartaná össze csontrendszerét, hogy szét ne hulljon. Nagy beteg lehetett, de nem mutatta. Gertire sem ismert rá. Nagylány lett belőle és különösen az lepte meg, hogy menynyire megtelt az alakja, majd szétpattant rajta a ruha. A fiatalember udvarolt s Kristóf majd a szeme közé öntötte borát, mert észrevette, hogy mikor Gerti utánanyúlt egy darab kenyérnek, belenézett a ruhájába. Oly közel ültek egymáshoz, hogy minden pillanatban összeütköztek és akkor el kezdték nevetni. Folyton egymásra néztek: értették egymást. A fiatalember, mint kiderült, irodatiszt volt a bíróságnál. Most itt volt vele az apja, anyja s Kristófnak úgy tetszett, mintha valami ünnepség

lett volna a levegőben s jövelete megzavarta volna, de ez csak egy negyedóráig tartott. Aztán Kristóf is beleelegyedett a társalgásba, beszélt a városi életről és maga is meg volt lepve, hogy milyen folyamatosan beszél. Anyja fellélekzett és meglegedetten nézett rá. Félt eleintén, hogy valami ügyetlenséggel elrontja Kristóf az estét. Másnap soká aludt, délben elkísérte anyját a misére. Apjával alig váltott pár szót.

— No, hogy vagy megelégedve? — kérdezte foghegyről az öreg. Kristóf elmondta, hogy nem-sokára leteszi a gyakornoki vizsgát és segéd lesz belőle. Apja nem akarta elhinni, Kristóf bizonykodott, hogy még patikája is lehet. Berg Ádám fejét csóválta ekkora magabizásra, pipára gyujtott s többet nem is vett tudomást a fiáról. Valami furcsa érzést keltett benne, mert eszébe jutott, hogy most már aligha verhetné meg a fiát, mert az ugyanolyan vállas és talán erősebb, mint ő.

Lujza minden második lépésnél felszisszent, erősen rátámaszkodott fiára, mikor templomból jöttek. Elmesélte, hogy Gerti milyen boldog, az irodatiszt beleszeretett, eljöttek a szülők is háztűznézni. Szeretné, ha elérné az esküvőjüket, mert tudja, nincs sok ideje hátra. Aztán a betegségét kezdte magyarázni, mint ahogy orvosának meséli el az ember. — Hiszen — tette hozzá, — te félig-meddig úgy is orvos vagy. — Kérdezte, nem tud-e valami jóféle orvosságot heptika ellen és arra kérte, vigyen magával egy pár receptet és csinálja meg ő, mert azt hiszi, hogy az itteni patikusnak nincs meg minden szere és Isten tudja, miket kotyvaszt össze, hogy nem használ az orvossága. Kristóf ígérte, hogy postán beküldi a porokat és anyja egész felvidámodott, hogy nem kell fizetni érte.

Gerti valahogy félvállról kezelte Kristófot, aki nehezen tudott uralkodni magán, valami haragot érzett Gerti iránt, melynek okát nem tudta. Fél-

tékenység, bosszankodás volt, mert ezt a mamlaszt nem találta elég jónak Gertihez. Az egész kisváros szűknek, idegennek tűnt fel előtte. Reggel felment aへgyre, ahonnan lelátott a falura. Megdöbbsent, milyen kicsi fészek, hangyaboly s mily végtelen nagynak tűnt fel gyerekkorában. Elment az iskola előtt, a kapu be volt zárva. Délután azzal lepte meg a szüleit, hogy hazautazik, bár csak másnapra tervezte. Annyi okot tudott felhozni, hogy nem is nagyon tartóztatták. Apja kezét fogott vele és azt mondta, szervusz, mintha másnap újra viszontlátná. Gerti elpirult, mikor megcsókolta és a fülébe súgta, reméli, hogy eljön az esküvőjére. Anyja sírt s mikor az ajtóban volt, visszahívta. — Vigyázz magadra, fiam, — mondta neki halkán. — Valami furcsa van a szemedben, nem vagy beteg? — Krisztof zavarodottan búcsúzott, úgy érezte, hogy a anyja keresztül lát rajta. Szerette volna, ha négy-szemközt maradhat vele, elmondani mindazt, ami Nelly körül forog, de aztán rájött, hogy az anyja úgy sem értette volna meg. Két ember közt, még ha szülő és gyermek, csakúgy nem lehet egy pillanat alatt a hidat felépíteni, mint folyó két partja között. Édesanya kitárt karja drága híd két lélek között, de aki felé sohsem táru ki, honnan vegye a csudálatos építőanyagot? Krisztof egy könyvre gondolt, ahol ezt olvasta: «Arany az ember, ha salakjától és salak, ha aranyától fosztja meg a nevelés». Bennem ugyan kevés aranyat hagytak, gondolta keserűn. Az udvar végéből még visszafordult. Anyja ott állt a küszöbön, az ajtófélfához támaszkodva s egyik kezével intett felé... Krisztofnak összeszorult a szíve, úgy érezte, nem fogja többé viszontlátni.

A vonatban két utazó mindenféle rémtörténetet mesélt, különösen egy kapta meg Krisztof figyelmét. Németországban egy bíró az eléje került züllött csavargóban saját fiát ismerte fel, aki megszökött az

iskolából, eltűnt és tíz év óta nem hallottak róla semmit. Vajjon mit szól az apja hozzá, ha ő is megszökött volna hazulról és úgy kerülne vissza, mint Mihály s az apja állna mellette a teremben szuronyos őrnek? Annyira tetszett neki ez a gondolat, hogy elmosolyodott.

Miért is volt oly rosszkedvű? «Vigyázz magadra fiam...» Hiszen máskor is mondta anyja: ne szaladj, mert elesel. Szaladt, elesett, megütötte magát, ez az engedetlenség büntetése volt; ítélet, végre is hajtotta az ismeretlen hatalom. Mit jelent az: «vigyázzon magára?» Valamitől tart az anyja, fél, elkövet valamit s attól akarja óvni?

Az egyik állomáson részeg ember szállt fel. Egész úton hangosan veszekedett önmagával, mintha egy idegen ember volna:

— Te gyalázatos, ugy-e, megint elittad a béred, most ríhat az a szegény asszony! Elkezdte öklözni a fejét, fejfel nekiszaladt a wagn falának. Alig tudták lefogni.

Kristófon hideg futott végig. Ime, ez a bátor ember! Ez kikiáltja világga bűneit és mindjárt kirojja magára a büntetést. Mint a középkorban, mikor szokás volt, hogy mindenki nyilvánosan bevallotta bűnét és vezekelt érte... Ha ez lehetne... Bizonyos, hogy aki öngyilkos, az halálbüntetést rótt önmagára egy bűnért, melyet senki sem tudott... Milyen ostobaság azt mondani, az öngyilkos gyáva, elfut az élet küzdelme elől. Az öngyilkos bátor ember: vádlott, bíró és hóhér egy személyben...

XVIII.

Kristóf vasárnap hajnalban érkezett haza. Reggel tudta meg, milyen különös dolgok történtek távollétében.

Bacsó Ferenc újra kártyának adta magát. De nem a kaszinóba járt, hanem kis lebujoiba, összeállt

mindenféle népséggel. Verekedés támadt, bicska villant, leütötték a lámpát, Bacsó is kapott egy késszúrást a karjába. Úgy hozták haza, véresen. Nem annyira a vérveszteségtől: a bortól volt kábult.

Nelly nem szólt egy szót sem, nem jajveszékelt, nem tombolt, kimosta a sebet, kötést tett rá, nem is kérdezte, hol kapta.

Bacsót jobban dühítette ez a megadó hallgatás, mintha mindent hozzávágott volna Nelly. Várta, mikor robban ki a feszültség és mert Nelly némán тұrt, még túlment azon a határon is, ameddig kártyások elmennek. Túlozta, nagyította önmaga előtt is minden rossz hajlamát, azzal védekezett egy vállrándítással: Ha neki mindegy, nekem is. Magában azt hitte, Nelly szereti, várta, hogy ez a szerelem kitörjön, mint egy vulkán, lávával és forró könnyel elöntse. Talán meg is tisztult volna benne. Nem tudta, hogy Nelly nem szereti. Nem gyűlölte, nem haragudott rá, túl volt rajta, idegen lett számára s ami rosszabb, közönbös.

Most sem Nelly csinálta a nagy jelenetet, hanem Enyedics. A városban persze elterjedt a kaland híre, vasárnap reggel senkinek se jutott eszébe az új patikát kinyitni, az arany holló, melyről elnevezték, búsan üldögélt talapzatán. Enyedics átszaladt Bacsóékhoz és lármát csapott. Nem azért adta a pénzt, hogy tönkremenjenek, ily módon pedig ez lesz a vége, mindennek van határa, első a kötelesség, lám, ő is mulat, de nem feledkezik meg a kötelességéről, a tiszti főorvos be fogja záratni a patikát, elvesztik az engedélyt, akkor pász a pénz! mehetnek utána. Bacsónak félszerme is be volt dagadva egy ütéstől, ágyban feküdt, dacosan fal felé fordult. Enyedics Nellyhez fordult és lefestette, milyen következményekkel járhat Bacsó könnyelmű életmódja s közben el-elszólta magát.

Bacsó félt, hogy többet mond a kelleténél, megfordult, felült az ágyban s veszekedni kezdtek. Nelly valami kézimunkán babrált. Bacsó nekivörösödve rákiabált: — Tedd el már azt a rongyot, hogy tud valaki ilyen nyugodt lenni, mikor az urát majd megölték? Más asszony holtrarémmült volna! — Nelly ráemelte szemét Bacsóra s volt a nézésében valami, amitől Bacsó elhallgatott.

— Jó, jó, — mormogta félhalkan, — ne bántsatok már. Megegett, hiába. Inkább azon törd a fejed, hogy ne kelljen nekem egész nap egyedül üldögelni abban az átkozott bódében. Hiszen, ha kötélből lennének az idegeim, akkor se bírnám! A feleségem egész nap felém se néz, akár a pók beszöhetne felőle! Unom magam. Unom magam, nem tehetek róla! Akkor ne csodálkozzatok, hogy este muszáj emberek közé mennem!

A patikus is alább adta, hiszen legtöbbször együtt mulattak s Bacsó jó cimborá volt, meg kellett hagyni. Tanakodtak, végül abban egyeztek meg, hogy Enyedics megfogadja a segédet, akiről annyiszor esett szó, Kristófot pedig átengedi Bacsónak. Így nem lesz Bacsó annyira rabja a patikának, hazamehet ebédelni, Kristófra rá lehet bízni a patikát, nem sokára úgyis levizsgázik, segéd lesz, a főorvossal majd elintézik. Kristóf náluk is ellakhat, a kis oldalszobát berendezik neki. Bacsó egész megnyugodott, felkelt, kedves lett, bocsánatot kért a feleségétől, Enyedicstől, egyik végletből a másikba esett, fogadkozott, hogy felé se megy a kártyasztalnak, már épp esküdni akart, mikor Nelly felállt s kiment a szobából.

A patikus elnevette magát.

— Kardos menyecske ez, barátom, — mondta, — Nem is néztem volna ki belőle, s micsoda szemeket tud meresztetni, hú!

Bacsó dühösen turkált a hajában.

— Ez az én bajom, barátom, nincs otthonom! —

Megtetszett neki ez a mondat s elismételte. — Az ember úgy érzi magát itthon, mint a kivert kutya. Soha egy jó szó, egy barátságos pillantás. A jó Isten tudja, mi bujt ebbe az asszonyba. Hiszen azelőtt is tudta, hogy nem vagyok szent, most hetek óta felhúzta az orrát, nem lehet vele bírni.

— Az asszony verve jó, — bölcselkedett a patikus.

— Mit dicsekszel, talán te hozzá mernél nyúlni a feleségedhez? — horkant fel Bacsó, — hiszen a falhoz kenne, te anyámasszony katonája! De mit csináljon az ember az ilyen nyenyúlhozzámmal, meghalna, ha egyszer egy újjammal ráütnék! Olyan furcsa szokásai vannak. Mindig beteg. Már szólok a főorvosnak, nézze meg, magától nem akar elmenni, azt mondja, semmi baja. Az ördög tud kiigazodni az asszonyokon. Mindig van bennük valami hiba, akár a ruháikon, akárhányszor próbálják fel.

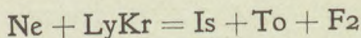
Kristóf örült is a változásnak, nem is. Jó, boldog érzés együtt lakni *vele*, de rémítette is a közelség: tanuja lenni a házaselet ezer apróságának, veszedésének. Visszaemlékezett a kerti jelenetre s csaknem rosszul lett, mint akkor. Mindenféle gondolat kergetőzött az agyában, régi olvasmányok, új regények, egy Boccaccio kötet... Láz verte ki a homlokát, majd szégyenkezett, összeütköztek siető gondolatai és megfájdították a fejét.

Nelly *tudta*, hogy Kristóf jó hozzá, okát nem kereste, egyszerűen tudomásul vette úgy, amint hálásan fogadta volna egy jobb cseléd lány ragaszkodását. Jó volt hozzá s mikor látta, hogy Kristóf ruhátára nagyon rossz állapotban van: rendbehozatta, vétetett vele egy rend jó ruhát, vásznat s rendes fehérneműt szabatott. Más kalap, más cipő egész átformálta Kristófot. Majd addig unszolta, míg hátrafésült, bozontos haját lenyiratta, kétfelé választtatta. Egész más arca lett, értelme-

sebb, nyíltabb. Csak a szem maradt meg idegennek, nyugtalanítónak, mélynek ebben a paraszti arcban.

Kristóf korán reggel ment el, későn, zárás után jött haza, az ebédet odavitték a patikába. Bőven volt ideje olvasni, tanulni, homályos vágyak ösztökélték: ha segéd lesz, vizsgázott ember, Nelly is más szemmel fog ránézni, egyenrangúnak fogja látni, hiszen az ő ura is segéd volt még nemrég. Este, vacsora után — a szobájában vacsorázott, mert Nelly a hálóban adta fel a vacsorát s oda nem engedte Kristófot, — sokszor éjfélig tanult s alig várta a vizsga idejét.

A vizsga csak részben sikerült, a szerves kémiából nem tudott megfelelni, három hónapos gyakorlatot szabtak ki, akkor segéd lehet. Felszabadult sok-sok ideje, nem tudott vele mit kezdeni. Elmehetett volna esténként mulatni, Bacsó hívta is, de mióta Nellyéknél lakott, nem akart elmenni. Egész íveket, melyekre azelőtt vegyi képleteket írt, most ösmeretlen elemek kezdőbetűivel rajzolta tele:

Aztán megfordította Nelly nevét s hangosan felkacagott: Illen! Krisztina néni jutott eszébe, ki sohase bírt leszokni a dunántúli tájszólásról, pedig kislány korában elkerült onnan... Anagrammákat faragott a nevéből, mindenféle játékokat. Alig szóltak pár szót egymáshoz.

Egy hét múlva a lakást átrendezték s a hálószoza Kristóf kis szobája mellé jutott. Csak egy ágy volt a falnál, ugyanannál, melynek túlsó oldalán Kristóf ágya állott. Bacsónak összerakó ágya volt, csak este bontották ki. Így szép nappali szobát nyertek, a háló is elég tágas volt.

Kristóf nem tudta. Csak mikor vacsorázni, most először, az új nappaliba hívták, pillantott be a félig nyílt ajtón a hálóba s látta, hogy csak egy ágy van

megvetve. Bacsó vacsora után elment a kaszinóba, Kristóf is köszönt s visszament a szobájába.

Eloltotta a lámpát, ruhástól dőlt végig az ágyon s hallgatózott.

Nelly segített a takarítónőnek, aki mosogatni is bejárt, elrakni az edényt. Kristóf hallotta a tányérok csengését, a kések odaütődtek a konyhaasztal bádoglapjához, majd a poharak zörrentek, a bejárónő csoszogva elment, a kapu becsattant.

Aztán lépteket hallott . . . odatapasztotta fülét a falhoz : s *hallotta*, igen, oly tisztán, mintha itt járna mellette, Nelly cipője koppanását a padlón. Majd kiugrott a szíve örömében. Felcsigázott fantáziájában hallani vélte az átszűrődő, elmosódó kis nesz-ből, most vetkezik Nelly, most fekszik be az ágyba s húzza magára a takarót. Gyorsan levetkezett, egész testével odasímult a falhoz, mintha bőrével akarta volna felfogni a hangok még oly parányát is, a kedves minden kis mozdulatát felinni s tényleg, ha Nelly megmozdult, valamit hallott . . . s majd felsikoltott a meglepetéstől : szabályos, egyforma, lüktető hangot hallott : a kis ébresztő óráét a kis szekrényen, Nelly ágya mellett.

Nem bírt egyhelyben maradni. Felkelt, magára kapta a köpenyét s kiment az előszobába. Bármily nesztelen járt is, megcsikordult a padló lépte alatt s Nelly kiszólt :

— Ki az, ki jár ott? — Fény szűrődött át az ajtón, Nelly kinyitotta.

Még fel volt öltözve . . . Kristóf megesküdütt volna, hallotta, mikor inge lesiklott róla, a fehérnemű halk zizzenését . . . Hallucinált.

— Semmi, — dadogta, — egy pohár vízéért megyek.

Nem ösmert rá a saját hangjára.

Nelly becsukta az ajtót, Kristóf ott állt a sötétben.

Nem bírt aludni, csak reggel felé nyomta el az álmom :

Utazott, újra haza, a vonatot majd lekéste, úgy ugrott fel utolsó pillanatban, a főnök ráordított, egy fiatal lány visszahívta, nevét kiáltotta:

— Kristóf, az Istenért, szálljon le, míg nem késő!

Nelly hangja volt, de ő csak mosolygott aggodalmán.

Nem csengettek, nem kiáltották ki az állomások neveit, a vonat szépen, ringatón siklott tova. Kristóf kényelmesen kinyújtózott, egyedül volt a szakaszban s aludni készült.

Egyszerre megrázták. — Kiszállni! — szólt egy éles hang s Kristóf egy sötét alagút előtt állott. Messziről sok lámpa csillogott, csodálkozott is, hogy éjjel még oly sokan fent vannak, közelebb ment, megbotlott egy kőben s akkor látta, hogy temetőben van.

Rémülten fordult vissza, de félt, nem leli az utat, gyufát gyújtott és szemben találta magát egy nagy fehér kővel, melyen olvasta a fekete betűket:

BERG KRISTÓF.

Élt 21 évet.

Nyugodjék békében!

Rohant, széles út nyílt eléje, míg egy kerthez ért, a kapuban egy asszony állott. Odaroskadt elébe, betemette arcát ruháiba és úgy kiáltotta:

— Anyám! Édesanyám!

Saját kiáltására ébredt fel. A nap besütött az ablakon.

*

Ott élt mellette, közelében, mondhatlan gyönyörűség volt s lehetetlen kínzás. Hallotta reggel apró lépteit, beszívta friss ruhái szagát, ösmerte szokásait, tudta, mit szeret, melyik a kedves virága, megfigyelte, megleste. Nem bírta tovább őrizni a feszítő titkot, szabadulni akart tőle s írni kezdett:

esetlen dalokat, végehossza nincs sorokat... A gyermek első versei mindig valami lelki háborúság eredményei, út a szabadság felé, kiélés, magából kiteremtése a zaklató érzésnek. Ott van előtte, leírva, mintha élne, beszél hozzá, nincs egyedül, vigasztalja és becézi egyszerre...

Egyszer levelet írt Nellyhez s becsempészte egy kötényébe. Pár perc múlva visszalopta s ott állt meg a küszöbön, halálsápadtan, megrémülve saját vakmerőségétől.

Nelly így talált rá.

Nem tudott szólni, mikor kérdezte, dadogott, beszélt halálról, szerelemről, Gertyről, érthetetlenül, Nelly azt hitte, hogy félrebeszél, homlokára tette a kezét: égette. Azonnal feküdjék le, parancsolt rá, a takarítónővel beküldött egy kendőt és lavor vizet s mikor rendbehozta a szobát, bement hozzá.

Kristófot rázta a hideg és hevítette a forróság, tisztára lázbetegnek látszott. Szeme zavaros volt.

Van hőmérője? kérdezte Nelly s leült egy székre az ágy mellé. Váltotta a vizes ruhát s mikor keze hozzáért a fiatalember arcához, Kristóf megfogta a kezét és megcsókolta.

Felült ágyában s úgy nézett Nellyre, mint az eszelős. Nelly hátralépett. Kristóf hallatlan izgalomban nem találta a szavakat, mint aki rosszul van s le akarja küzdeni, visszafojtotta azt, ami sikoltani akart belőle, aztán elmeredt az arca, hátrahanyatlott s görcsösen rángatózni kezdett. Nelly megpróbálta lefogni, nem bírta vele, elszalajtott a patikába csillapítóért, de az összeszorított fogakba nem tudott egy csöppet se betölteni. Elküldte a lányt az orvosért. A görcs alábbhagyott, a fiú arca volt csak eltorzulva, felemelte a kezét, mintha sujtani akarna s azt kiáltotta:

— «Ne bánts, meghalsz, ha bántod, nesze, nesze Nellyért!»

S mintha a kimondott névnek varázshatalma volna, egyszerre kisímult az arca. Mintha angyalok simogatnák, felderült, szelíd, tiszta mosoly ömlött el rajta s mint az üdvözült, halkan mondták a kinyílt ajkak:

— Nelly, Nellyke...

Az asszony nem bírt elmozdulni helyéről. Meg volt rendülve. S egyszerre, mintha hosszú eszten-dők fátyla elszakadt volna, látta magát és Kristófot a kerítésnél, látta édesapját és hallotta a gyermek Kristóf hangját:

— Nelly, Nellyke...

Elöntötte szemét a könny. Mindent megértett, Kristóf állati hűségét, ragaszkodását, mindennek céltalanságát, sirt. Nem Kristófot, magát siratta.

Mire Kristóf magához tért, borogatás volt a fején, könnyűnek érezte magát, nem volt semmi baja. Felkelt, felöltözködött, az ajtónál visszafordult:

A levelet nem találta.

Tűvé tette az egész szobát, sehol semmi...

Már a küszöbön volt, nyitotta a kapuajtót, mikor Nelly jött vele szembe.

Ránézett s Kristóf mindent tudott: hol is látta ezt a szomorú, szép, tiszta, jóságos pillantást?

Egy Mária képen.

Tudta, hogy levele hol van, tudta, hogy sohasem szabad szólania, tudta, hogy nem segíthet, minden odaadás hiábavaló, Nelly egész életén át így fog élni, tűrni, szenvedni, gyötrődni.

Lehajtotta a fejét, Nelly elment mellette, érezte a ruhája lebbenését. S ekkor egy kéz könnyen, mintha csak a ruha fátyla volna, lassan, halkan megsimogatta az arcát. Talán csak képzelte?

Visszafordult, de Nelly már nem volt a szobában.

*

A patika jól ment, meg is élhettek volna, ha Bacsó megbecsüli magát. De ha elővette a kártyaőrület,

nem lehetett vele bírni. Kiszedte a pénzt a kasszából s elkártyázta.

Kristóf végre is azzal az ürüggyel, hogy a kassza nem jól zár, minden délben és este hazavitte a pénzt. Bacsó nem volt otthon, átadta Nellynek.

Nelly bevitte Enyedicshez.

Bacsó nem mert szólni, de magában forrt a haragja.

— Nem hagyom, hogy úgy bánj velem, mint egy kis gyerekkel, mondta egy este. Már ezt a fiút is felbérelted ellenem.

Nelly szó nélkül a szekrényhez ment, kivette az aznapi bevételt s odaadta Bacsónak.

Bacsó elszégyelte magát. Magában jól tudta, hogy így van jól, még örült is neki, mert a számlákat pontosan fizették s még Enyedicsnek is törleszthettek. De legalább egy jó szót kapott volnaérte!

A napok úgy folytak, mint a patak tavasszal, szürkén, sárgán, nem lehetett az élet mélyébe látni, ahol fürge halak cikáztak, kavicsok csillogtak.

Bacsó hol összekapott, hol kibékült a feleségével, de az állandó hidegség felkavarta.

— Válj el inkább, ha nem tudsz velem élni, mondta, de ne gyötörj ezzel a Madonna arccal! Mit akarsz tőlem? Hogy lehet valaki ilyen kegyetlen? Ha megöltem volna az apádat, akkor se lehetnél rosszabb hozzám. Felejtsd el az egészet, kezdjük előlről!

— És a kártya? — kérdezte Nelly halkan.

— Ugyan, mindig a kártyával hozakodol elő! A kártya az én feleségem, az otthonom, az vagy hű hozzám s akkor jó kedvem van, még pénzem is van, vagy hűtelen s akkor nem bánám, ha valami kényelmes úri módon mindjárt meghalhatnék. Csak a közönbösséget nem bírom. Te olyan vagy, mint gyerekkoromban a nevelőnő, aki sohse büntetett, sohasem utasított rendre, csak rámnézett s jobban tartottam tőle, mint az apám virgácsától.

— Igazságod van, de nem bírom másképp.

— Jó, fenyegetőzött Bacsó, majd megbánod még ezt keservesen!

Pár napig otthon ült, aztán nem tudta megállani tovább.

Egy hajnalban ittasan jött haza. Kristóf felébredt a hangjára.

— «Nekem olyan asszony kell»... énekelte.

Aztán szóváltást hallott. Bacsó nem zárta be az ajtót és mintha előtte játszódnak volna le az egész.

Bacsó nem akart a maga ágyába feküdni, mert fázik, mert rossz ott, nyugösködött, fenyegetőzött, majd könyörgött.

Nelly ágya keskeny volt, nem találta a helyét, keresztbefeledt rajta.

Nelly ott virrasztott reggelig. Kristóf hallotta az alvó mély lélekzését s látta Nelly sápadt arcát... Fel akart kelni, bemenni, ökölbe szorult a keze, de hogy tehette volna?

Azóta nem beszélt Nellyvel, csak a legszükségesebbet.

Most ebédután bement hozzá, Bacsó aludt a díványon.

— Én nem soká elmegyek, más városba innen, — mondta.

Nelly bólintott.

— Sajnálom, ha elmegy, oly ritka a rendes ember... és a jó ember, — tette hozzá elgondolkozva.

Kristóf oda akart rohanni, letérdelni, megcsókolni a kezét, de Nelly egy kézmozdulata megállította:

— Nem kérhetem maradjon, mert isten tudja, mire fog gondolni, jobb is lesz, ha kikerül ebből a környezetből. Nem magának való Bacsóval és Enyediccsel dorbézolni. Nem is egészen egészséges, az idegei nincsenek rendben, gyógykezeltetni kellene magát. Rendes nyugodt élet, otthon... Miért nem megy vissza a szüleihez? az édesanyjához? — S Kristóf egy mozdulatára:

— Nem lehet, ha nem is egyezik mindkettővel, édesanyjával talán igen? emlékszem gyerekkoromból, olyan finom, kedves arca volt.

— Édesanyám? igen, ha tönkre nem tette volna az az élet... olyan élet majdnem, mint a maguk élete itt... Most voltam otthon, meddig húzza, ki tudja? Gondoltam arra, hazamegyek, de ott újra kezdődnék az egész, még élesebben, most nem hagynám magam s ott marakodjunk anyám betegágyánál? De itt se jó, nem tudom nézni, amit szenved, szóltanul tűr, — szinte kiabálva mondta már ezt — nem lehet ezen változtatni?

— Csöndesen, — mondta Nelly, — ne ébressze fel. Nem rossz ember alapjában, csak nem jó kezekben volt. Most sincs jó kezekben. Én nagyon szigorú vagyok hozzá, nem tehetek róla, ez vagyok én s a természetem nem lehet változtatni. Simulóbbnak, engedékenynek, megalkuvónak kellene lennem, de az életről más képet adtak otthon útravalóul s már nincs hatalom, mely kitörölje belőlem. Néha szeretném, ha bennem is több gyarlóság volna, kis hibák, amiért az uram megfeddhetne, neki is jobban esnék s könnyebben viselné el velem az életet, mert így...

— Így rossz vége lesz... — mondta Kristóf lenyomott hangon, — egyszer csak végez magával.

— Ne, ne! — kiáltott rémülten Nelly s látni lehetett rajta, hogy ez a gondolat már átfutott rajta. Nem, azt nem, inkább én!

— Ki ér többet kettőjük közül, — kérdezte Kristóf, — ez nem igazság!

— Igazság! szerelemben nincs igazság s aki egyszer tévedett, viselni tartozik!

— És a válasz?

— Mi hiába válunk, egyikünk sem házasodhatik újra... már nem magamat értem, mert én! Kedves Kristóf, — mondta, — jó lesz, ha menekül innen, sokszor nyugtalankodom, ha látom, mennyire

felzavarja magát, amit itt lát. Nem jó iskola ez. Én már beletörődtem.

Bacsó felébredt s álmosan :

— No, ezt már szeretem! Csak rajta Kristóf, udvarolj az asszonyodnak! Ugyis mindig sajnálom, hogy ilyen egyedül van, szörnyű unalmas lehet neki. Csak ne találj feleszeretni, mert jégből van a szíve. Felállt, ásított egyet, megivott egy pohár likőrt s elment.

XIX.

Egy éjjel az egész garázda társaság — Nelly megösmerte Enyedics hangját is — megállt ablaka alatt. Rettentő hamisan énekeltek, éjjeli zenét kapott. Bacsó aztán követelte, keljen fel, főzzön korhelylevest, adjon egy kis pálinkát. Nelly nem felelt, Bacsó káromkodott s behallatszott fogadkozása :

— Majd letöröm én a gőgjét!

Nelly nem engedte be. Bacsó elkezdett dörömbölni, lábával rúgta az ajtót. Kristóf felébredt, kiment s nagynehezen becipelte a szobájába.

Másnap Kristófot elhurcolta magával, nem mert ellenkezni, de tudni is akarta, mit mível éjszakáról-éjszakára.

Amit megtudott, rosszabb volt, mint gondolta.

Bacsónak pokoli kedve támadt Enyedicset megtréfálni s mert tudta, hogy kitarat egy lányt, elütötte a kezéről.

Enyedics nem akart belenyugodni, csalta vissza a lányt, mindketten tömték ajándékkal, pénzzel. Bacsó győzött, a lány bezárta ajtaját Enyedics előtt.

Képzeltetni Kristóf meglepetését, mikor ráismert a lányra.

— Hát ti ösmeritek egymást? — kérdezte Bacsó csodálkozva.

— Még a patikából, — felelt a lány s szemével intett Kristófnak.

Bacsó ivott, itatott, elmentek egy kis korcsmába,

ott folytatta, majd hazakisérte a lányt s egész úton a feleségét szidta.

Másnap, az ebédnél előadta az egész historiát, de úgy, mintha Kristóf csavarta volna el a lány fejét. Csipkedte, szurkálta Kristófot, mintha ösztöne megsúgta volna, hogy ezt a támaszt is el kell venni a feleségétől, hátha akkor?

Kristóf nem védekezhetett, nem akarta Nelly előtt Bacsót bemártani, de látta Nelly szemében a csöndes szemrehányást.

— Látod, úgy-e megmondtam!

Másnap éjjel Bacsó részegen jött haza, de rávaskodva most nem csapott lármát s a gyanutlan asszony beengedte.

Bacsó vadászruhában volt, ez lett legújabb kedvtelése, vadászcsizmában, kis sarkantyúval, ezüstgombos korbáccsal.

Alig hogy belépett, rárontott Nellyre.

— No te kényes, most nem szabadulsz.

Nelly riadtan védekezett; Bacsóból csak úgy dőlt a borszag, kesernyés füstszagú volt a ruhája, utálta.

Bacsó birkózott vele, hátracsavarta a karját, Nelly felsikoltott.

Kristóf a sikoltásra ébredt. Hamar felrántotta a ruháját és kirohant az előszobába.

— Ne sirj, mert megöllek, — dühöngött Bacsó, ne komédiázz, nincs semmi bajod! Nelly kisiklott a kezéből, az ajtó felé szaladt, Bacsó elkapta a karját s magához rántotta.

— Ne nyúlj hozzám, hiszen nem vagy magadnál! Menj vissza ahhoz a...

— Úgy, drágám, még féltékenyek is vagyunk! Annál jobb! Úgy magához szorította, hogy Nelly lélegzete elakadt.

— Eresszen el nyomorult, nem akarom, soha!

— Nem-e, mondta Bacsó eszeveszettül, no majd meglátjuk, ki az úr. Igaza van a patikusnak, van

egy jó gyógyszerem még! Megsuhogtatta a korbácsát. Idejőjjön, vagy... felemelte az eziüstvégű korbácsot.

Nelly felsikoltott, mint aki halálos veszedelemben van.

— Hozzám ne nyúljon, meg ne üssön, mert megölöm magam!

A korbács lesujtott, a vállát érte.

De ekkor már Kristóf is bent volt a szobában.

Megragadta Bacsó kezét, ki akarta csavarni a korbácsot, de elkésett, a dühöngő csapkodott maga körül, egy sujtással végigszántotta Nelly arcát és Kristóf arcát is, hogy azt hitte, kihasadt a bőre. Rárohant, leteperte pusztá kézzel, dulakodtak, Bacsó talpra ugrott, felkapott az asztalról egy kancsót és Kristófhöz vágta.

— Te paraszt, te, talán a szeretődöt véded, rikoltotta.

Kristóf csak azt látta, hogy Nelly véres arccal hátrahanyatlik. Felkapta, ami a kezeügyébe esett, az öntöttvas hamutartót és Bacsóhoz vágta.

Bacsó fejéhez kapott, megfordult a tengelye körül hangtalanul s elvágódott.

Kristóf tért először magához. Fellocsolta Nellyt, aki tépett fehér köntösében, vérző arccal úgy feküdt, mint a megölt ártatlanság. Mikor feleszmélt s meglátta Kristófot:

— Menjen, menjen innen, nem szabad...

Kristóf letérdelt eléje, átölelte a lábait és csókolni kezdte. Nelly kitepte magát s Bacsóhoz rohant. Azt hitte, csak elszédült. Felemelte a fejét, nedves lett a keze, rémülten engedte el, a fej élettelen hanyatlott vissza, a sebből csurgott a vér.

— Segítség! kiáltotta az asszony, mi történt, ki volt, miért! Rábámult Kristófra, majd férjére s meglátta a hamutartót.

— Gyilkos! Menjen! Ne lássam! kiáltotta magából kikelve. Felkapott egy törülközőt, vízbe már-

totta, rácsavarta a vérző sebre. Bacsó meg se mozdult.

— Menjen, orvost! — kiáltott rá Kristófra, aki hátrált előtte, a küszöbön megbotlott, elesett, fejét bevágta az előszobaszekrénybe s elájult.

Nelly felöltözött, átment a patikusékhoz, orvost hoztak.

Az orvos csóválta a fejét. — Koponyatörés, az agyvelő is meg van sértve!

*

Bacsó mozdulatlanul hevert az ágyon. Szemét se nyitotta ki két nap óta. De élt. Egyik oldala meg volt bénulva.

Az orvosok azt mondták, életben marad.

Kristófot még aznap bevitték a fogházba. Alig tudott magáról, nem is lehetett kihallgatni. Zavaros feleleteket adott, ha faggatták, elvágódott, mint egy halott.

Be kellett vinni a városba, a rabkórházba.

Éjjel vitte be két fegyőr, mert néha dühöngött s egy nem bírt vele.

Kora reggel érkeztek meg. Előbb a kerületi börtönben kellett jelentkeznük. Kristóf a csipős friss levegőben feléledt kissé. Körülnézett. Ösmerős épületeket látott. Otthon volt. A kocsi megállt egy nagy komor épület előtt s akkor eszmélt rá, hol van. Ki akarta tépni magát az örök kezéből, alig tudták bevinni a kapu alá.

A kapu alja fekete posztóval volt bevonva.

Mentek fel a lépcsőn a jólösmert folyosón, a nagy terem ajtaja előtt. Az őr megállt, pipára gyújtott. Kristóf lenézett az udvarra. Ép lakásukba látott a második emeletről.

Ajtó, ablak nyitva volt, a szoba közepén ravatal. Égett a két gyertya.

— Anyám, édesanyám, — kiáltott fel s vissza akart fordulni.

A két őr útját állta.

A folyosó végén egyenruhás zömök ember jött szembe. A két őr meglátta s tisztelgett. Elengedték Kristóf karját.

Kristóf megösmerte apját.

Nem kiáltott, nem sikoltott, odaugrott az ablakhoz s levetette magát a magasból.

Nehéz, tompa zuhanás volt, mint mikor a vasúti kocsiból a kövezetre dobnak egy görcsös, nagy fahasábot.

Mire odaértek, már nem volt benne élet.

FELTÁMADÁS.

A magyar mult széttört drága cserepeit akarja összerakni. Minden nyolcsoros szakasza ily zománcos cserép, gyengéd színes rajzzal. A szent törmelékeket össze akarja illeszteni s érez-zük, hogy a keze vérzik.

Kosztolányi Dezső (Új Nemzedék).

Strófákat varázsol tele hittel és kétséggel, tele reménnyel s aggodással, tele azzal a kimondhatatlan meghasonlással, mely-től minden magyar szívnek meg kell vonaglania. Igazi költő: kora gyermeke s hirnőke eljövendő nemzedékek számára. Vonzó s kecsegtető tehetség, a kin érdemes a szemünk rajtatartani, míg eljön a jobb idő, a Feltámadás, amikor sisakrostélyát balsorsunk e bajnoka felemelheti.

Rákosi Jenő (Budapesti Hirlap).

MAGÁNYOS EMBER.

Szép, gondosan csiszolt formák, tiszta rímek, egyéni hangú nyelv. Mindenütt érzem az egyént, a külön embert, akiből a versek kifakadtak, pedig nem mutogatja magát. Mélységek felett tud szállani és magasságokba emelkedni. Muzsikája erős és hangzatos, egy-egy versének sokáig tartó utánrezgése van az olvasó lelkében. Egy jó költő szép versei ezek, Térey Sándor igen jól illeszkedik be nemzedékének pompás lírai kórusába.

Schöpfli Aladár (Nyugat).

VISSZATÉRÉS.

Az új regényírók közül nagy figyelmet érdemel Térey Sándor. Nem a meseszöveget tekinti fontosnak, hanem a fősúlyt a lélekanaízisre fekteti. De nemcsak az emberi lélek szövevényei érdeklik, nemcsak azokat látja s boncolgatja. A mindennapi élet számára is éles szeme van. Rendkívül sok finomság is van művében.

(Budapesti Hirlap.)

Der Reiz und Wert dieses Romans liegen in einem empfindsamem Lebensgefühl, das sich in episches Geschehen umsetzt, der die Aussenwelt entmaterialisiert so, dass sie nur noch als Spiegel, Wiederhall, Symbol der Seele ist.

(Pester Lloyd.)

A «Visszatérés» belső regény, a legfinomabb lélekrezzenéseket igyekszik lemérni, kizendíteni. Térey mindvégig ura a tollának, biztosan bánik vele, mint a jó hegedűs a maga szerzőszámaival. Kész, kiforrott, modern író. Ritka öröm egy ily tiszta szólamú, emelkedett ízlésű, meleg érzéssel fűtött magyar könyvvel megismerkedni.

Marjay Ödön (Szózat.)

Nyugodt, szép magyar nyelven írt ez a könyv, minden szereplője eleven. Sok lelki finomság, meglepően jó nőalakok, a magyar sajtóságok, mint a levegő, természetesen veszik körül őket.

(Az Újság.)

TÉREY SÁNDOR KÖNYVEL.

Versek:

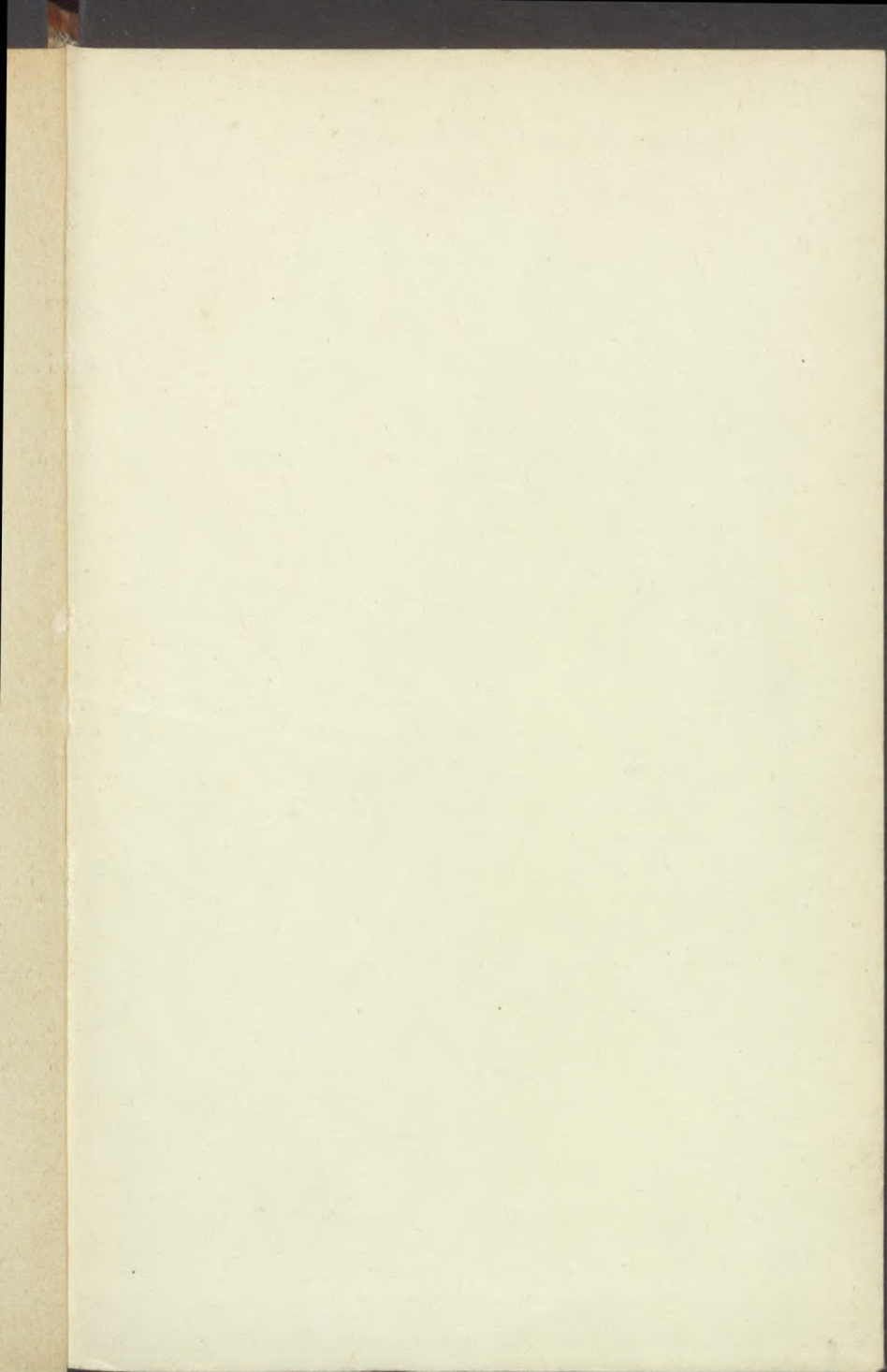
- VERSEK. Singer és Wolfner kiadása. (Elfogyott)
FEHÉR HEGEDŰ. Singer és Wolfner kiadása. (Elfogyott)
A MAGÁNYOS EMBER. Méliusz kiadás. (Elfogyott)
FELTÁMADÁS. Singer és Wolfner kiadása. (II. kiadás)
AZ ELTÖRT HEGEDŰ. A «Feltámadás» II. része. (Kézirat)

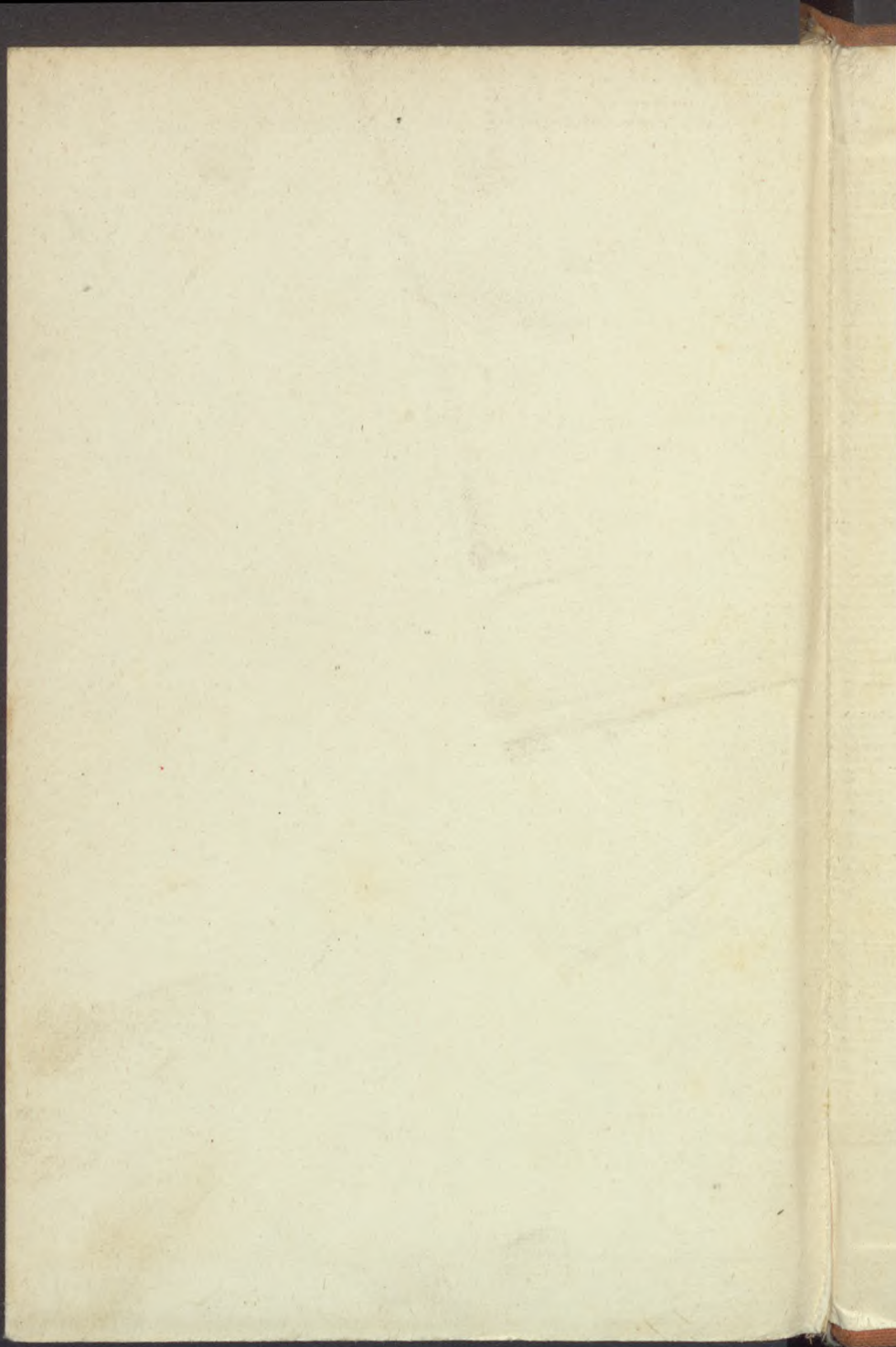
Próza:

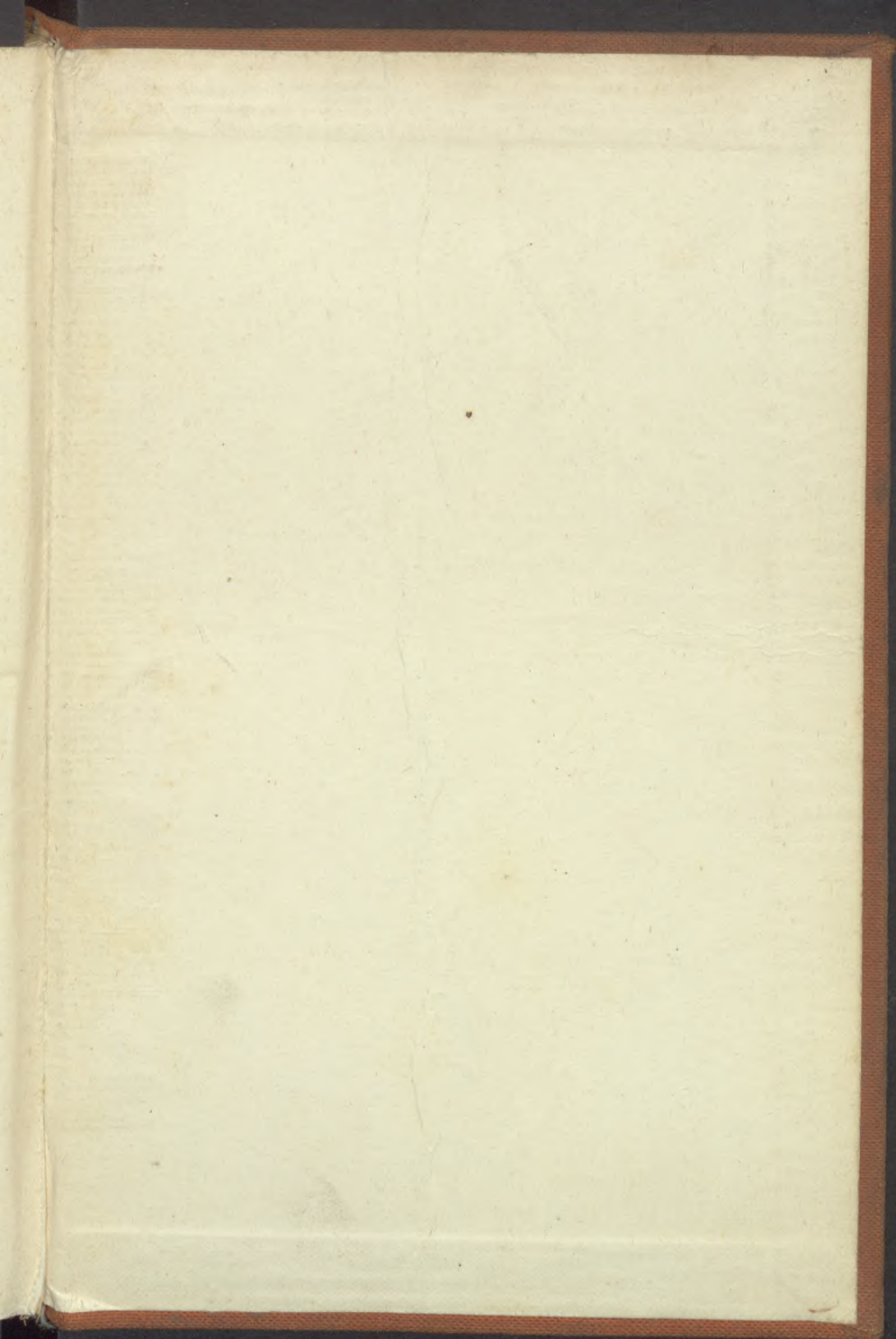
- VISSZATÉRÉS. A Kisfaludy-Társaság pályázatán I. díjat nyert regény. Franklin-Társulat
LEVELEKI ANNA SZERELME. (1922. Kézirat)

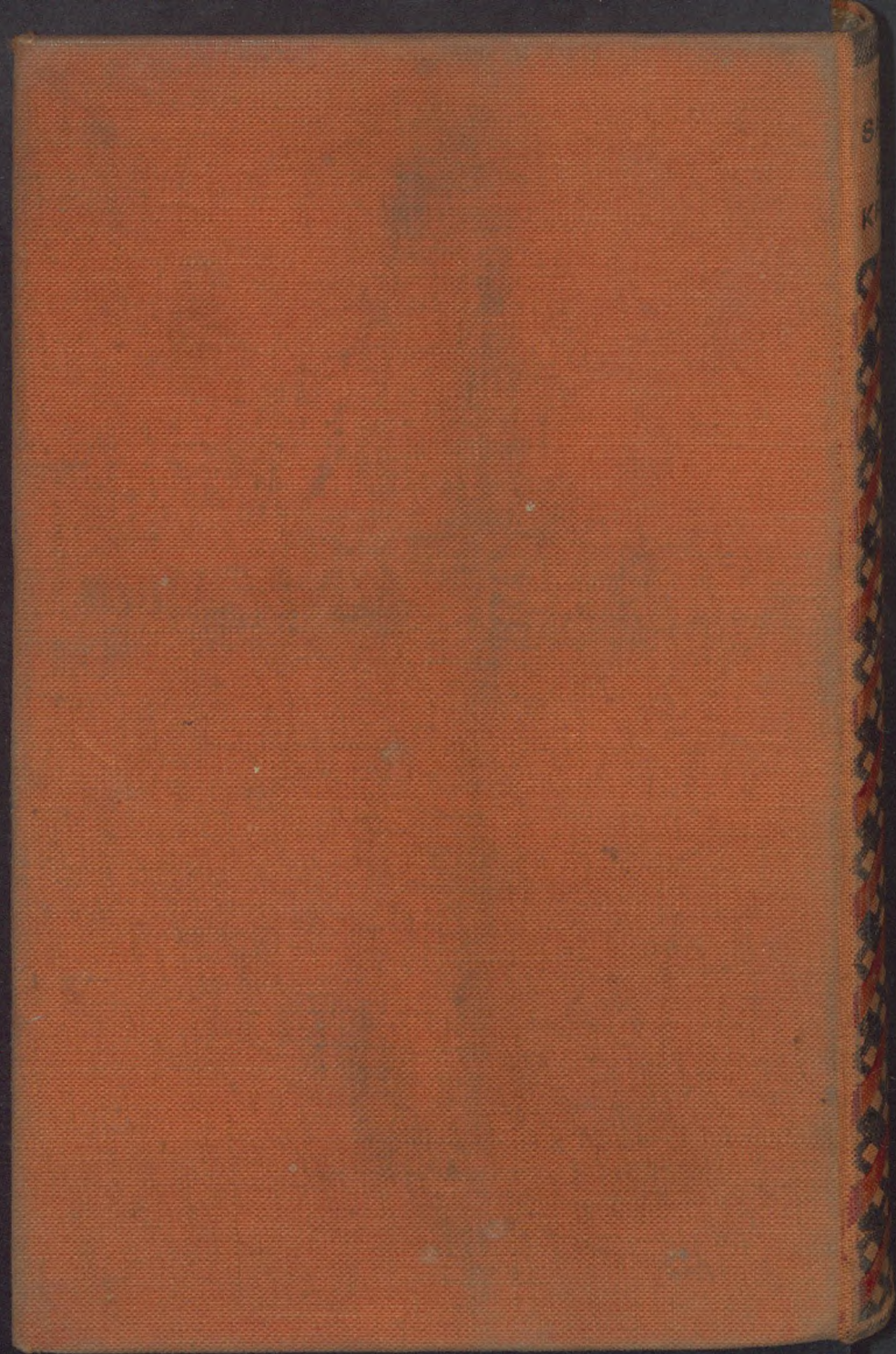
Fordítások:

- BAUDELAIRE: Versek a «Fleurs du Mal»-ból. Bevezető tanulmánnyal. Athenaeum-rt. II. kiadás.
VERLAINE: Válogatott versei. Bevezetéssel. Singer és Wolfner. II. kiadás.
STEFAN ZWEIG: A három mester. Bevezetéssel. Franklin-Társulat.
ANDRÉ ADY: Choix de poésies. Paris. Jouve et Cie.

TÉREY
SÁNDOR
BERG
KRISTÓF

